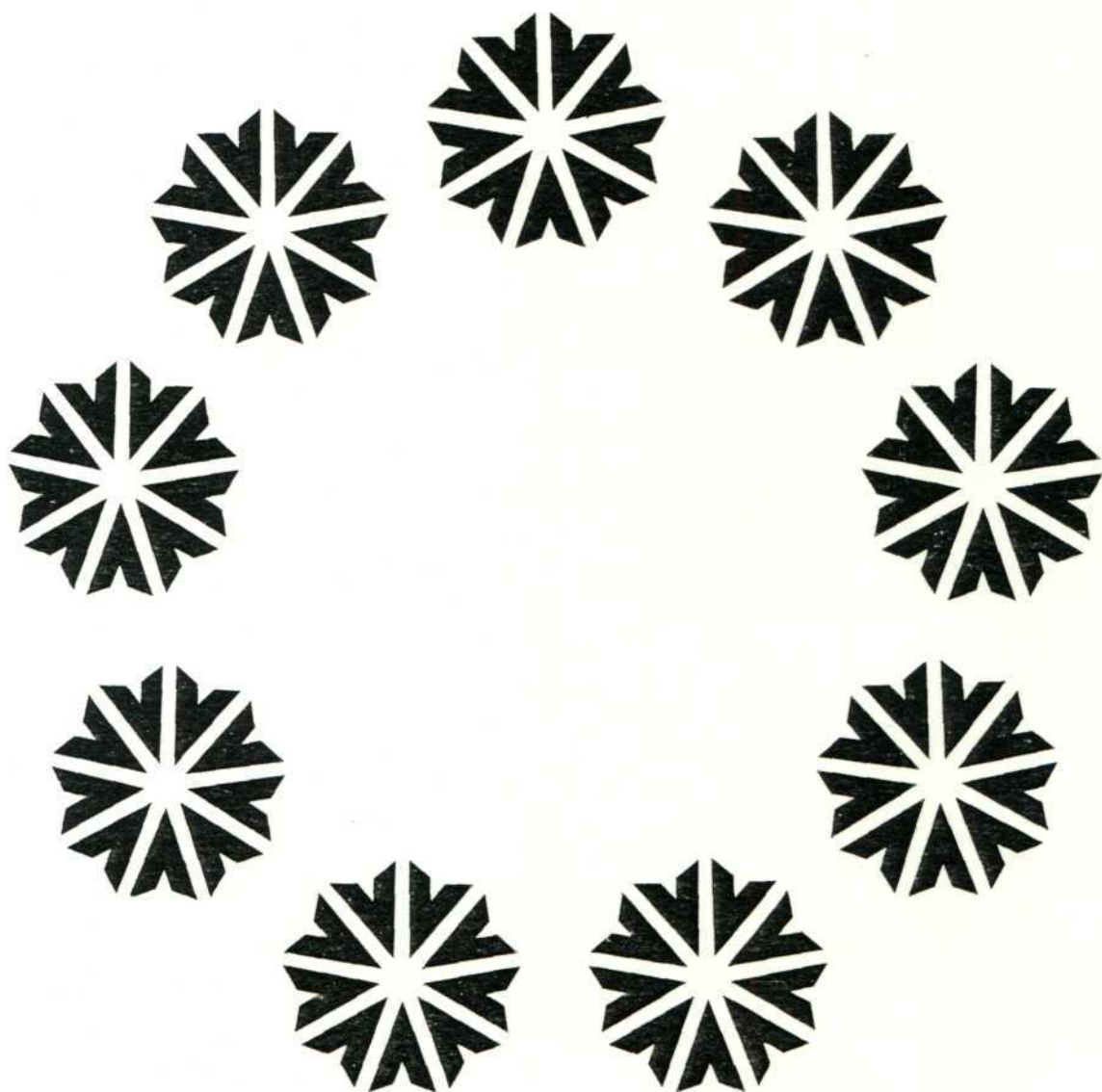

**SVÆÐISSKIPULAG
HÖFUÐBORGAR
SVÆÐISINS
1985-2005**

SVÆÐISSKIPULAG HÖFUÐBORGAR SVÆÐISINS 1985-2005

OKTÓBER 1986
SAMTÖK SVEITARFÉLAGA
Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU

*Að þessari greinargerð unnu eftirtaldir starfsmenn
Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins:*

Birgir H. Sigurðsson
Gestur Ólafsson
Guðrún Benediktsdóttir
Ingibjörg Friðbjörnsdóttir
Margrét Hallgeirsdóttir
Pórarinn Hjaltason
Pórður Ægir Óskarsson
Þorsteinn Þorsteinsson
Rósmundur Guðnason, hagfræðingur, samdi 4. kafla.

Við viljum þakka öllum þeim sem veittu okkur upplýsingar og auðvelduðu þetta verk á einn eða annan hátt.

© Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins október 1986
Ritstjóri og ábyrgðarmaður Gestur Ólafsson

EFNISYFIRLIT

Bls. 5.	FORMÁLI
Bls. 7.	1. KYNNING
Bls. 9.	2. NÁTTÚRULEGAR FORSENDUR
Bls. 16.	3. PRÓUN BYGGÐAR OG MANNFJÖLDA
Bls. 19.	4. EFNAHAGUR
Bls. 25.	5. HÚSNÆÐISMÁL
Bls. 30.	6. ATVINNUMÁL
Bls. 40.	7. VERSLUN – MIÐHVERFI
Bls. 42.	8. OPINBER ÞJÓNUSTA
Bls. 53.	9. VEITUR
Bls. 59.	10. SAMGÖNGUR
Bls. 66.	11. UMHVERFI OG ÚTIVIST
Bls. 72.	12. LANGTÍMAPRÓUN
Bls. 75.	13. LOKAORD

Formáli

Frá því að Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins tók til starfa á árinu 1980, hefur verið unnið markvisst að undirbúningi svæðisskipulags fyrir höfuðborgarsvæðið, allt frá Kjós og suður fyrir Straumsvík. Umfangsmikil gagnasöfnun varðandi alla þá þætti, sem hafa áhrif á þróun byggðarinnar og líf fólks á höfuðborgarsvæðinu, hefur átt sér stað. Þá hefur verið reynt að samræma upplýsingar og stefnu aðildarsveitarfélaganna í skipulagsmálum og leggja drög að framtíðarskipulagi höfuðborgarsvæðisins, en gera verður ráð fyrir því, að samfelld byggð nái allt frá Hafnarfirði upp í Kollafjörð.

Forsaga þessarar vinnu er sú ákvörðun sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu (S.S.H.) í apríl 1976 og hefja samstarf um skipulagsmál svo og önnur sameiginleg mál. Áður hafa samstarf þeirra verið fremur losaralegt og einkennst af nauðsynlegri samræmingu vegna vinnu við aðalskipulag Reykjavíkurborgar. Sú vinna fór fram undir stjórn Skipulags ríkisins, sem hlutaðist til um, að skipuð var samvinnunefnd um skipulag Reykjavíkur og nágrennis í árslok 1961. Samvinnunefndin starfaði slitrótt að skipulagsmálum höfuðborgarsvæðisins allt til ársloka 1982.

Með því að stofna S.S.H. lýstu sveitarstjórnarmenn á svæðinu ótvírætt yfir þeim vilja sínum að sveitarstjórnirnar sjálfar ynnu fyrst og fremst að skipulagi höfuðborgarsvæðisins, án annarra afskipta ríkisins en þeirra sem fylgdu eðlilegu samstarfi við Skipulag ríkisins og það ætti frumkvæði að. Sú samvinna hefur alla tíð verið með ágætum. Er Skipulagsstjórn ríkisins þakkaður sá stuðningur, sem hún hefur veitt S.S.H., sem gerir það nú kleift að ljúka þessum áfanga í gerð svæðisskipulags fyrir höfuðborgarsvæðið með því að gefa út greinargerð ásamt skipulagsuppráttum. Ýmsar upplýsingar frá Skipulagi

ríkisins og ekki síst sú forvinna, sem unnin var á vegum samvinnunefndarinnar, hafa einnig komið að góðum notum.

Nokkurrar óþolinmæði hefur gætt hjá sumum sveitarstjórnarmönnum með framvindu skipulagsvinnunnar. Á meðan vinna Skipulagsstofnunnar var einkum í því fólgin að safna upplýsingum og undirbúningi, virtist árangurinn á yfirborðinu rýr. Á síðustu misserum er hins vegar mikill og ríkulegur ávöxtur þessarar vinnu að koma í ljós. Með þeim skipulagsáfanga, sem nú er að ljúka, eru lagðar fram ómetanlegar upplýsingar um svæðið í heild. Þekking á landi, kostum og göllum, svo og væntanlegri þróun atvinnulífs og mannlífs á þessu svæði, er nú meiri og betri en áður. Í fyrsta sinn í sögu sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu liggja fyrir drög að sameiginlegri stefnumótun í fjölmörgum málaflökkum, svo sem í samgöngumálum, útivistar-, náttúruverndar- og atvinnumálum, svo að eitthvað sé nefnt. Vaxandi samstarf sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu á mörgum sviðum, svo sem í holræsamálum, atvinnu-, fræðslu- og heilbrigðismálum, er einnig beinn árangur af þessu starfi.

Það er trú mín, að með þeim merka áfanga, sem nú hefur verið náð í skipulagsmálum höfuðborgarsvæðisins, sé lagður grunnur að enn öflugra samstarfi hinna níu aðildarsveitarfélaga og það samstarf eigi eftir að verða íbúum þessa svæðis til mikilla hagsbóta.

Júlíus Sólnes, formaður S.S.H.

1.

Kynning

Í nágildandi skipulagslögum (frá 1964, með síðari breytingum) finnst hvergi hugtakið svæðisskipulag. Sveitarfélög hafa samt lengi unnið saman að skipulagsmálum, og í ofangreindum lögum er að finna ákvæði um sérstakar samvinnunefndir um skipulagsmál.

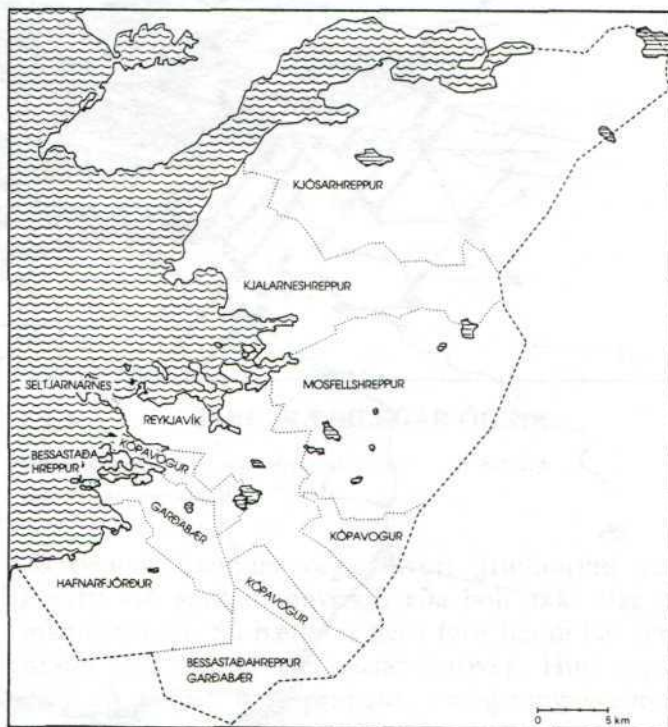
Samvinna sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu við gerð skipulagsáætlunar fyrir svæðið hófst um 1960 í tengslum við gerð aðalskipulags Reykjavíkur 1962-1983. Þá þegar gerðu sveitarstjórnarmenn á svæðinu sér grein fyrir nauðsyn þess að starfa náið saman að ýmsum byggðarmálum höfuðborgarsvæðisins. Á þessum árum voru uppi hugmyndir um að gera skipulagsáætlun fyrir allt höfuðborgarsvæðið sem yrði eins konar undanfari skipulagsáætlana fyrir hvert einstakt sveitarfélag á svæðinu. Í framhaldi af því var sett á laggirnar samvinnunefnd um skipulag Reykjavíkur og nágrennis í desember 1961 og samþykkti hún 6. mars 1965 „frumdrög að svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins“. Stóð til að árið 1968 yrði gefin út á þeim grundvelli eins konar heildaráætlun um þróun byggðar á höfuðborgarsvæðinu. Sú vinna dróst á langinn og var ekki að fullu lokið fyrr en árið 1974. Þegar til kom hafði skipulag hlutadeigandi sveitarfélaga í ýmsum atriðum tekið aðra stefnu en heildaráætlunin gerði ráð fyrir og var hún því ekki samþykkt.

Á þessum árum hafði engu að síður komist á náið samstarf sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu á ýmsum sviðum, svo sem um fræðslumál, veitur, brunamál og sorphreinsun.

Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu (S.S.H.) voru stofnuð í Mosfellssveit 4. apríl 1976. Aðilar að samtökunum eru eftirtalin sveitarfélög:

Kjósarhreppur, Kjalarneshreppur, Mosfellshreppur, Seltjarnarnes, Reykjavík, Kópavogur, Bessastaðahreppur, Gardabær og Hafnarfjörður. Markmið samtakanna eru:

- að vinna að sameiginlegum hagsmunamálum sveitarfélaganna,
- að efla samstarf sveitarfélaganna og auka kynningu

1.1.1. Sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu eru Kjósarhreppur, Kjalarneshreppur, Mosfellshreppur, Seltjarnarnes, Reykjavík, Kópavogur, Bessastaðahreppur, Gardabær og Hafnarfjörður.

sveitarstjórnarmanna,
- að annast sameiginleg verkefni fyrir hönd aðildarsveitarfélaganna,
- að vinna að gerð svæðisskipulags og þróun byggðarinnar á höfuðborgarsvæðinu í nánú samstarfi við aðildarsveitarfélögin.

Stjórn samtakanna er skipuð tólf mönnum og tólf til vara kjörnum hlutfallskosningu til eins árs í senn. Aðeins kjörnir sveitarstjórnarmenn (aðalmenn) eru kjörgengir í stjórn og varastjórn og sem endurskoðendur.

Fljótlega eftir stofnun samtakanna vaknaði skilningur sveitarstjórnarmanna á því, að ein árangursríkasta leiðin til þess að stuðla að bættu skipulagi á höfuðborgarsvæðinu væri að koma á fót sameiginlegri skipulagsstofu. Drög að samningi fyrir Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins voru lögð fram í nóvember 1976, og voru þau síðan samþykkt af hlutaðeigandi sveitarfélögum í byrjun árs 1980. Henni er

m.a. ætlað að vera vettvangur þar sem unnið er að gerð svæðisskipulags fyrir höfuðborgarsvæðið, jafnframt því að vera ráðgefandi um skipulagsmál þeirra sveitarfélaga, er aðild eiga að stofunni, svo og annarra sem til hennar kunna að leita.

Með hliðsjón af reglugerð um gerð skipulagsáætlana er gert ráð fyrir eftirfarandi markmiðum með svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins:

Svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins er stefnuyfirlýsing hlutaðeigandi sveitarfélaga í þeim málaflokkum sem skipulagið nær til. Markmið með gerð svæðisskipulagsins er að móta samræmda stefnu og samræma skipulag sveitarfélaganna innan svæðisins. Jafnframt er markmiðið að stuðla að hagkvæmari þróun byggðar miðað við landfræðilegar, hagrænar, félagslegar og aðrar þær aðstæður, sem taka ber tillit til.

Með svæðisskipulaginu er mótaður rammi fyrir frekara skipulag hlutaðeigandi sveitarfélaga.

2.

Náttúrulegar forsendur

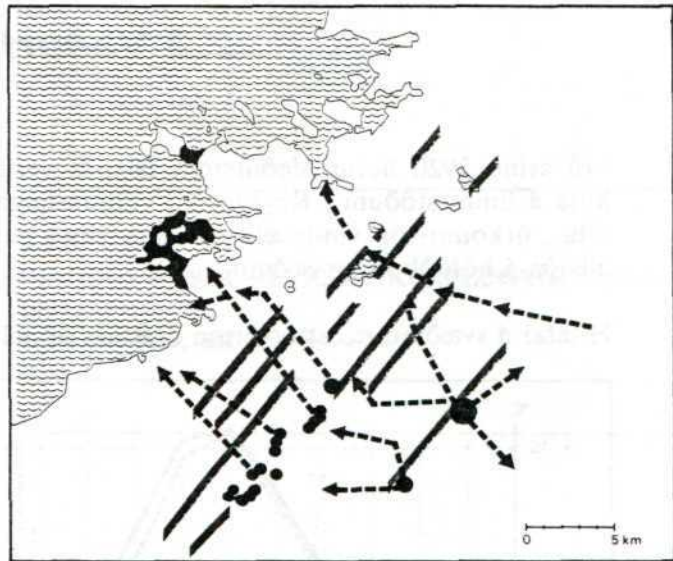
Höfuðborgarsvæðið er rúmir 1.000 km² að flatarmáli og nær frá Hvalfirði í norðri og skammt suður fyrir Straumsvík við Hafnarfjörð. Á höfuðborgarsvæðinu eru því níu sveitarfélög. Í þessum níu sveitarfélögum búa nú um 55% þjóðarinnar, alls um 132 þúsund manns.

Höfuðborgarsvæðið nær til tveggja sýslna, Kjósarsýslu allrar og Gullbringusýslu að hluta, og tveggja kjördæma, Reykjavíkur og hluta Reykjaneskjördæmis.

2.1 Jarðfræði

Skipta má berggrunni höfuðborgarsvæðisins í fernt, þ.e. blágrýtissvæði, grágrýtissvæði, móbergssvæði og hraun sem runnið hafa eftir síðasta jökultíma. Esjan og fellin í Mosfellssveit eru helstu blágrýtissvæðin. Undir meginhluta byggðar á Seltjarnarnesi og austur og sauð austur af nesinu er grágrýti sem hraun hefur ekki runnið á síðar. Móbergssranar eru t.d. Bláfjöll–Langahlið og Húsafell–Helgafell. Hraun, sem runnið hafa á síðustu 10 þúsund árum, eru allmikil, svo sem Elliðaárhraun, sem rann til sjávar í Elliðaár-vogi, og Hólmshraun vestan Bláfjalla. Yngstu hraunin eru Gardahraun, Hafnarfjarðarhraun og Kapelluhraun, en það síðastnefnda rann á sögulegum tíma.

Taka þarf tillit til margra jarðfræðilegra þátta við skipulagningu byggðar. Í fyrsta lagi þarf ástand berggrunnisins að vera þekkt og ber þá aðallega að huga

2.1.1. JARÐFRÆÐILEGAR ÓGNIR.

■ Flóðahætta.   - - - Hraunstraumar.   ● Eldvörp.
— Bergsprungusvæði.

að tvennu. Annars vegar hvort grunnurinn geti hreyfst við gerð mannvirkja eða þoli ekki álag af mannvirkjum. Sú hætta er helst fyrir hendi þar sem hraun hafa runnið yfir lausan jarðveg. Hins vegar þarf að varast bergsprungur, en sprungusveimur með stefnu norðaustur-suðvestur er rétt austan við aðalbyggð á höfuðborgarsvæðinu. Í öðru lagi þarf að þekkja til jarðvegsins og vita hvaða nýtanleg jarðefni er að finna í honum, og gæta þess að fyllingar-efni mengi ekki grunnvatn sem nota á til iðnaðar eða neyslu. Í þriðja lagi geta hugsanlegar jarðfræðioðgnir haft úrslitaáhrif á skipulag byggðar. Hér getur

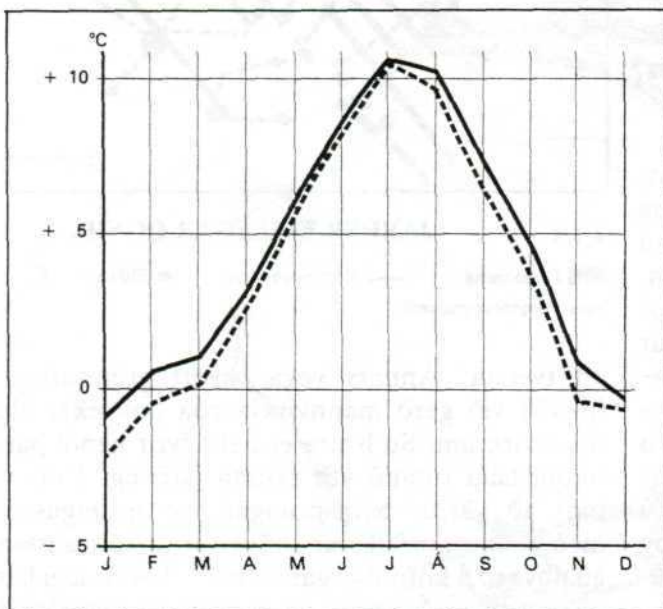
verið um skyndileg fyrirbæri að ræða, svo sem jarðskjálfta eða eldgos, í öðrum tilvikum hægfara breytingar, svo sem landsig eða landris. Vitað er, að á Álftanesi og Seltjarnarnesi hefur land sigið, en ekki er vitað með vissu hve hratt sigið er. Einnig er tiltölulega auðvelt að geta sér til um hvert hraun kynni að renna ef gos yrði austan byggðarinnar, en litlar tölulegar upplýsingar eru fyrir hendi um líkur á slíkum hamförum eða hve hratt hraun kynni hugsanlega að renna. Þær athuganir, sem gerðar hafa verið á þessum þáttum, benda eindregið til að rétt sé að gera markvissar athuganir á hugsanlegum jarðfræðisvæðnum á svæðinu.

Lagt er til að kannaðar verði hugsanlegar jarðfræðisvæðni höfuðborgarsvæðisins sem taka mætti mið af við framtíðarskipulag á landnotkun og almannavörnum á svæðinu.

2.2 Veðurfar

Frá árinu 1920 hefur Veðurstofa Íslands verið til húsa á fimm stöðum í Reykjavík. Veðurathuganir, hita-, úrkomu- og vindmælingar hafa verið gerðar allvíða á höfuðborgarsvæðinu.

Hitafar á svæðinu ræðst í stórum dráttum af nálægð

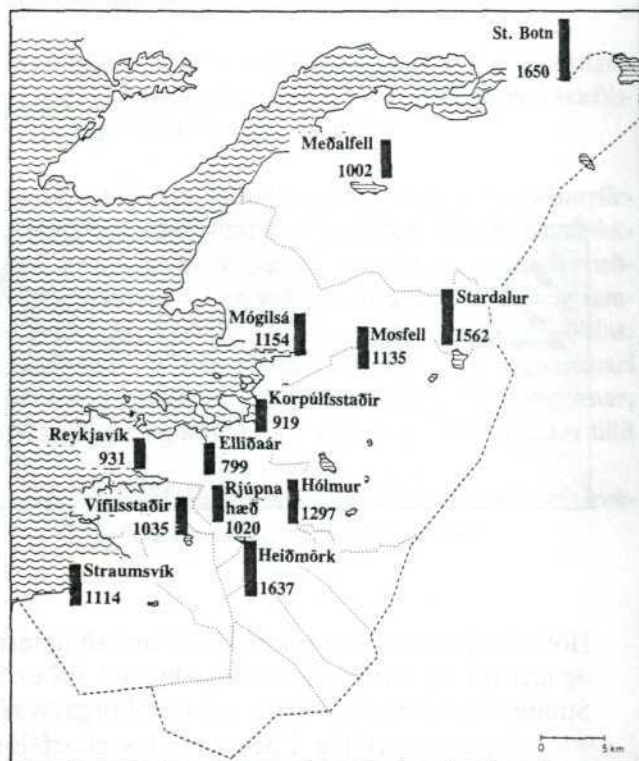

2.2.1.

MEÐALHITI Í REYKJAVÍK OG HÓLMUM 1971–1980

— Reykjavík   --- Hólmur

sjávar, sem og að sjálfsögðu af legu landsins. Hitamunur sumars og vetrar er lítill og hitasveiflur einstaka daga eru oftast fremur litlar. Að meðaltali lækkar hiti með hæð um $0,6^{\circ}\text{C}$ á hverja 100 metra.

2.2.2.

MEÐALÚRKOMA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU Í MM Á ÁRI 1971–80

Úrkoma er mæld allvíða á höfuðborgarsvæðinu og sýna meðaltölin ákveðið mynstur eða reglu, bæði með tilliti til staðsetningar og árstíma. Að jafnaði er úrkoma meiri eftir því sem fjær dregur sjó og land hækkar. Úrkoma í Heiðmörk er t.d. tvöfalt meiri en í Reykjavík. Mest úrkoma er í októbermánuði, en það er þó rigning með leysingum síðari hluta vetrar sem hefur mesta flóðahættu í för með sér og því mikil áhrif á skipulag. Gera má ráð fyrir, að saman geti úrkomu- og leysingarvatn svarað til a.m.k. 100 mm úrkomu á sólarhring á höfuðborgarsvæðinu. Snjór er sú úrkoma, sem mest áhrif hefur á skipulag, þ.e. val lands undir byggð. Mælingar árána 1971–1980 á snjóalögum sýna, að jörð er að meðaltali alhvít í Reykjavík 51 dag á ári, en 91 dag í Stardal. Aðfenni er talsvert í jöðrum byggðar, því að hún er víða fyrsta verulega hindrunin á leið vindsins, og þar safnast snjór fyrir í meiri mæli en úrkomumælingar gefa til kynna.

Vindáttir eru allbreytilegar á höfuðborgarsvæðinu og ræður landslag afar miklu. Á einstökum stöðum getur vindstyrkur orðið óvenju mikill og vindur jafn-

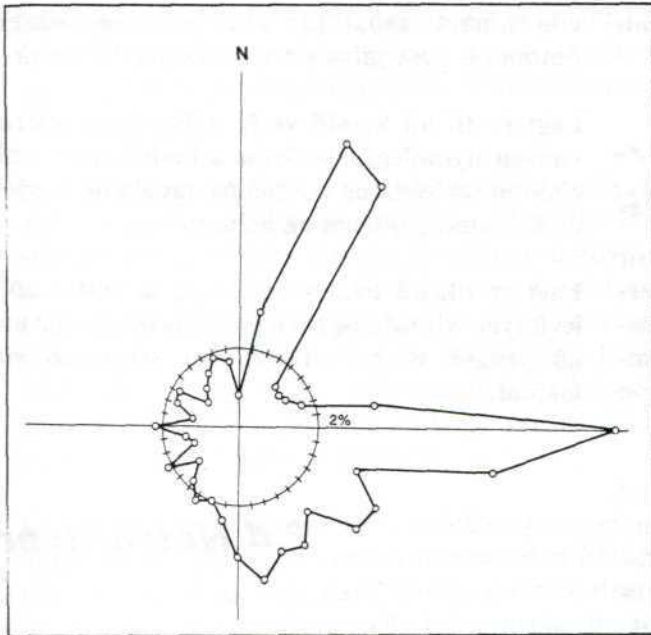

vel magnast í nánd við mannvirki svo sem háhýsi. Sums staðar nálægt sjó eru særok og selta til óþæginda.

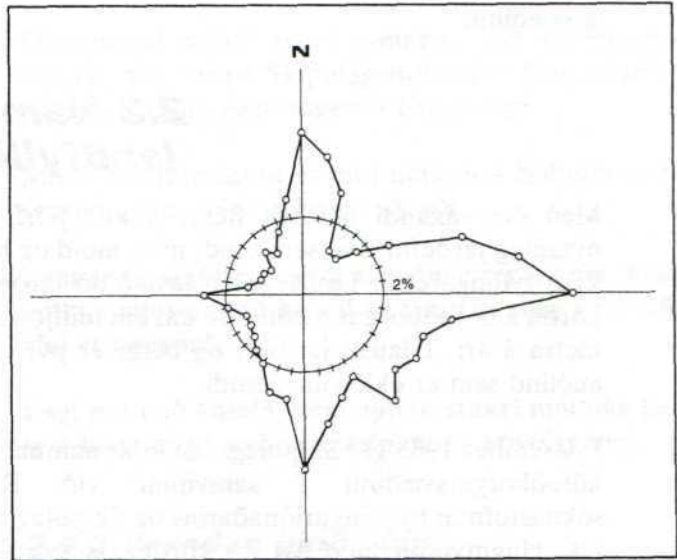
Rætt hefur verið um að þörf sé ítarlegri úrkomu- og vindmælinga á höfuðborgarsvæðinu til að afla nauðsynlegra frumgagna við hönnun mannvirkja á svæðinu. Veðurstofa Íslands og Verkfræðistofnun Háskóla Íslands hafa áætlað kostnaðinn við slíkar at-

huganir, en enn hefur ekki verið unnt að ráðast í þær sakir fjárskorts.

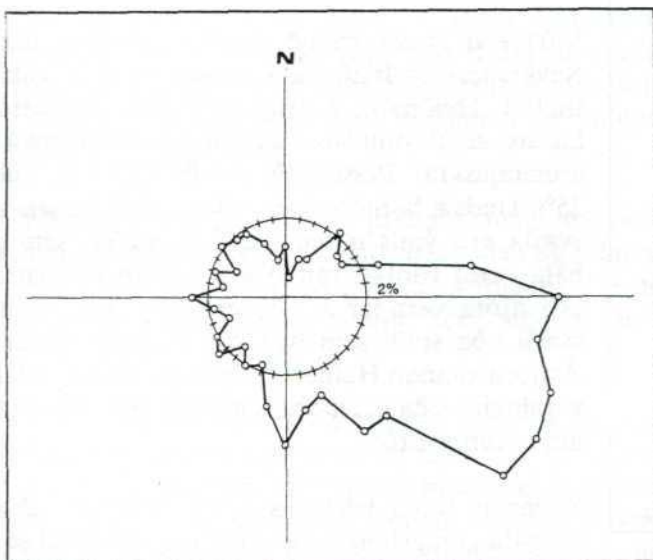
Til þessa hafa engin vindgöng verið til á Íslandi, þar sem meta mætti áhrif fyrirhugaðra mannvirkja á vind á nærlægum svæðum. Í nokkrum tilvikum hefur verið leitað til rannsóknastofnana erlendis í þessu skyni. Leggja verður áherslu á mikilvægi vindtækni við skipulag og hönnun mannvirkja á höfuðborgarsvæðinu, því að það er eitt stormasamasta þéttbýlissvæði

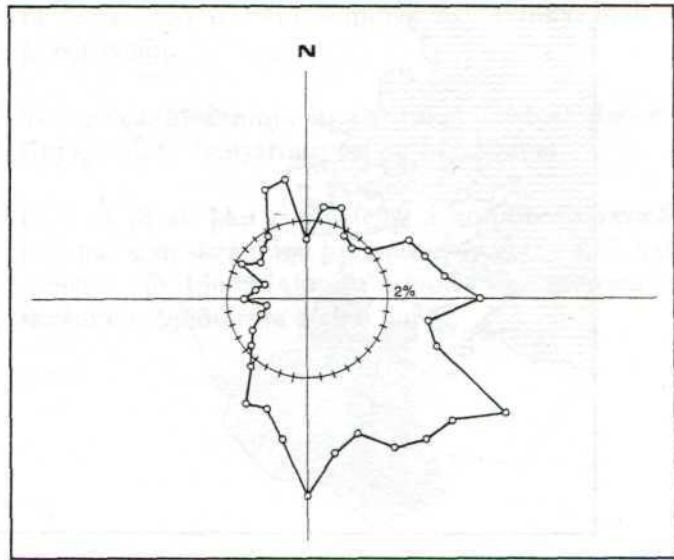
2.2.3.
VINDRÓS FYRIR NES VIÐ SELTJÖRN 1949–1968.
Tíðni vindátta, allt árið %

2.2.5.
VINDRÓS FYRIR REYKJAVÍKURFLUGVÖLL 1949–1968.
Tíðni vindátta, allt árið %

2.2.4.
VINDRÓS FYRIR GRAFARHOLT 1949–1968.
Tíðni vindátta, allt árið %

2.2.6.
VINDRÓS FYRIR STRAUMSVÍK 1949–1968.
Tíðni vindátta, allt árið %

heims. Vindgöng eru nú í byggingu við Háskóla Íslands, og geta þau orðið að miklu liði við skipulag og hönnun mannvirkja.

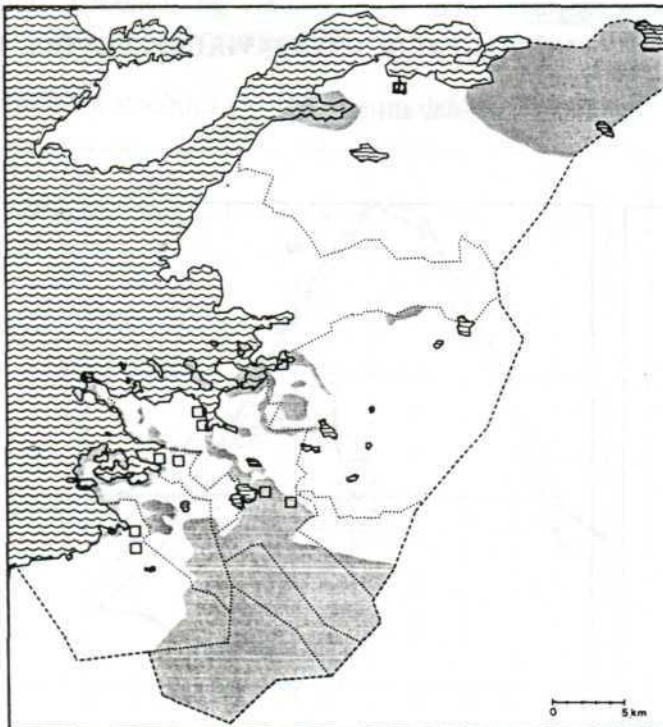
Lagt er til, að mjög verði auknar nákvæmar, samræmdar mælingar á úrkomu og hámarksvindálagi á höfuðborgarsvæðinu, sem nota mætti við hönnun á fráveitukerfum og öðrum mannvirkjum.

Lagt er til að kannaðar verði hugsanlegar ógnir af völdum óveðurs á höfuðborgarsvæðinu, sem tekið yrði tillit til við framtíðarskipulag og almannavarnir á svæðinu.

2.3 Námur-landfylling

Með ört vaxandi þéttbýli hefur aukist þörf fyrir nýtanleg jarðefni, svo sem sand, mól, mold og hvers kyns fyllingarefni. Lauslega er áætlað að jarðefnisþörfin á höfuðborgarsvæðinu sé um ein milljón rúmmetra á ári. Í lausu jarðseti og bergi er því fólgin auðlind sem er ekki óþrjótandi.

Í desember 1983 gaf Skipulagsstofnanin út námukort af höfuðborgarsvæðinu í samvinnu við Rannsóknastofnun byggingariðnaðarins og Skipulag ríkisins. Hugmyndin með því að kortleggja svæðið er

2.3.1.

NÁTTÚRUVERNÐARSVÆÐI.

□ Friðlýstir staðir.   ▨ Friðlýst svæði og svæði á náttúruminjaskrá.

m.a. sú að kanna hversu margar námur er þar að finna, tegundir efnis og nýtanlegt magn. Að þessu verki er nauðsynlegt að vinna áfram og kanna betur þau svæði sem líkegt er að verði tekin undir byggð eða útivist á næstu áratugum.

Oft þarf að fjarlægja lausan jarðveg af landi sem tekið er undir byggingar. Stundum er um að ræða lífrænan jarðveg sem gæti komið að góðum notum annars staðar, t.d. við ræktun. Æskilegt er að nýta þessi lífrænu jarðefni sem best og losa þau ekki í sjó eða annars staðar þar sem þau koma að engum notum en geta jafnvel valdið skaða.

Lagt er til að komið verði á ákveðinni stjórnun á vinnslu nýtanlegra jarðefna á höfuðborgarsvæðinu, einkum jarðseta og bergnáma, en einnig á grjótnám úr hraunum, fjörum og holtum.

Lagt er til, að tekinn verði upp sá háttur að veita leyfi fyrir vinnslu og töku jarðefna og tryggja um leið að gengið sé frá viðkomandi svæði að vinnslu lokinni.

2.4 Náttúruvernd

2.4.1 Almenn náttúruvernd

Mikill hluti höfuðborgarsvæðisins er talinn hafa svo sérstætt náttúruvernd að ástæða þykir til að vernda þar stór landsvæði.

Víða eru svæði friðuð vegna sérstæðrar náttúru. Reykjanes- og Bláfjallafólkvangar og Rauðhólar eru friðlýst. Heiðmörk er trjáræktarsvæði. Elliðaárdalur, Laxárósar, Brynjudals- og Botnsdalssvæðin eru á náttúruminjaskrá. Þessi svæði eru alls 250 km², eða um 25% lands á höfuðborgarsvæðinu. Auk þessara stærri svæða eru ýmis minni svæði og staðir, sem þegar hafa verið friðlýst samkvæmt náttúruverndarlögum eða njóta verndar á einhvern hátt. Hér er átt við svæði eða staði sem búa yfir sérstæðu lífríki (t.d. Ástjörn sunnan Hafnarfjarðar), jarðfræði (t.d. Fossvogslögin) eða sérstæðu landslagi (svo sem Hamarinn í Hafnarfirði).

Vegna þróunar þéttbýlis á höfuðborgarsvæðinu og umsvifa í tengslum við hana er full ástæða til að huga vel að náttúru- og umhverfisvernd á svæðinu næstu áratuginum til að tryggja nægilega mikið landrymi til útivistar fyrir íbúa þessa svæðis. Sum smærri svæði og náttúruverndarstaðir verða að teljast í hættu nú

þegar. Auðvelt er að ganga á náttúru stóru svæðanna, sé framkvæmdum ekki stjórnað markvisst og þær samræmdar. Líta verður á náttúru- og umhverfisvernd sem þátt í landnýtingu og þann þátt verður að tengja vel allri vinnu við skipulag og ákvarðanir um þróun byggðar.

Bessastaðanes á Álftanesi er á náttúruminjaskrá, en einnig hefur verið bent á að Seljadalur í Mosfellssveit, Gálghraun í Garðabæ og hraunflákann milli Garðabæjar og Hafnarfjarðar mætti hugsanlega gera að náttúruverndarsvæðum. Frekari lýsingar á svæðum þessum er að finna í náttúruminjaskrá Náttúruverndar-ráðs.

Þótt mikilvægt sé að vernda áhugaverða staði og náttúruverndarsvæði á höfuðborgarsvæðinu, þá ætti allt land utan þéttbýlis að njóta ákveðinnar umhverfisverndar. Í þessu sambandi er fyrst og fremst um sveitirnar á höfuðborgarsvæðinu að ræða, einkum Kjósarhrepp og Kjalarneshrepp. Nyrsti hluti þessa landsvæðis, Brynjudalur og Botnsdalur, er þegar á náttúruminjaskrá, og er rétt að huga vel að öllum framkvæmdum á þessum svæðum.

Lagt er til að sveitarstjórnir á höfuðborgarsvæðinu hlutist til um, að unnið verði á samræmdan hátt að útivistar- og náttúruverndarskipulagi fyrir sveitarfélögin. Þar komi m.a. fram staðsetning og stærð náttúruverndarsvæðanna, lýsing á þeim og fyrirhuguð flokkun eftir mikilvægi.

2.4.2 Mengun

Mengunarvarnir voru settar á stofn samkvæmt lögum árið 1981 sem sérstök deild Hollustuverndar ríkisins. Undir þá deild falla öll svið mengunar, loftvatns- og landmengun, auk mengunar af völdum hávaða og geislunar.

Hægt er að ræða um a.m.k. þrjá aðalmengunarvalda á höfuðborgarsvæðinu: iðnað, frárennsli og bílaumferð. Auk þess má nefna almennan frágang á bygginga- og framkvæmdasvæðum, sem víða er mjög ábótavant.

Eitt brýnasta verkefni, sem bíður sveitarstjórna og íbúa höfuðborgarsvæðisins og taka verður fastari tókum í náinni framtíð, eru mengunarmál á svæðinu. Ef árangur á að nást, þarf samvinna milli sveitarfélaganna að vera góð. Skipulagsstofan hefur sett fram ákveðnar tillögur um aðgerðir í frárennismálum sem flest sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu hafa nú samþykkt. Einnig hafa Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu samþykkt eftirfarandi tilmæli til

sveitarfélaganna um varnir gegn hljóðmengun frá umferð.

“Stjórn Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu beinir þeim tilmælum til sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu að skipulagt verði þannig, að líklegt sé, að hávaði frá umferð fari ekki yfir eftirfarandi mörk (jafngildishljóðstig fyrir sólarhringinn):

a) 35 dB(A) inni í íbúð.

b) 40-45 dB(A) inni í atvinnuhúsnæði.“

Ofangreind mörk eru í samræmi við samnorræn tilmæli, sbr. sérriit Skipulagsstofunnar *Umferðarhávaði og hugsanlegar aðgerðir í skipulagi*.

Mikið af eiturefnum er nú í notkun á höfuðborgarsvæðinu, t.d. í ýmiss konar iðnaði.

Lagt er til að settar verði ákveðnar reglur um, hvar notkun eiturefna sé heimil og fylgst sé með hvar slík efni eru geymd.

Lagt er til að komið verði upp sérstakri móttöku þar sem hægt er að eyða eiturefnum og efnaúrgangi.

2.4.3 Verndun þjóðminja

Undanfarin ár hefur verið unnið að skráningu þjóðminja á höfuðborgarsvæðinu á vegum Þjóðminjasafns Íslands. Skipulagsstofa höfuðborgarsvæðisins hefur stutt þetta verk eftir föngum, og hafa þær þjóðminjar, sem hafa verið skráðar, verið teiknaðar inn á kort, þannig að hægt sé að taka tillit til þeirra við frekara skipulag og framkvæmdir á þessu svæði.

Skráningu þjóðminja er nú lokið í Mosfellssveit, Reykjavík, á Seltjarnarnesi og í Garðabæ.

Lagt er til að þau sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu, þar sem skráningu þjóðminja er ekki lokið, hafi samráð við Þjóðminjasafn Íslands um samræmda skráningu þjóðminja á sínu landi.

Foss

inn

2.5 Gróður – landbúnaður

2.5.1 Gróðurfur

Stór hluti höfuðborgarsvæðisins er fjalllendi, einkum norðurhluti þess, Kjósarsýsla. Land er lítt gróið í 200 m hæð yfir sjávarmáli og ofar, en neðan þessara marka er landið aftur á móti nánast algróið. Stærð lands neðan 200 m er lauslega áætluð um 200 ferkílómetrar. Samkvæmt Fasteignamati ríkisins 1985 er ræktað land á þessu svæði talið vera um 27 ferkílómetrar. Gróðurlendi sýslunnar hefur verið talið fullsetið, og ofbeit er sums staðar á afréttum Mosfellsheiðar og Hólmsheiðar. Ennfremur verður foksvart á melum, einkum í Mosfellssveit og á Kjalarnesi, ekki síst vegna jarðrasks af mannavöldum. Á þessu svæði eru heimalönd einnig talin fullsetin.

Á suðurhluta höfuðborgarsvæðisins er meira láglandi en á norðurhluta þess og er þetta láglandi nokkuð gróið. Mikill hluti svæðisins er gróið hraun, með fábreyttum og lítt nýtanlegum mosagróðri. Auk þess þekur þéttbýli um 90 ferkílómetra lands á þessu svæði.

Þó að gróður- og jarðvegseyðing hafi verið allmikil á svæðinu, þá er land víða tekið að gróa upp að nýju, bæði lönd sem hafa verið friðuð, og holt og heiðar út frá þéttbýlinu þar sem beitarþungi hefur minnkað hin síðari ár. Hafa ber í huga að beitar- og gróðurnýting á þessum svæðum er einkum tengd nálægð við þéttbýlið og breytingum á landnotkun samfara henni.

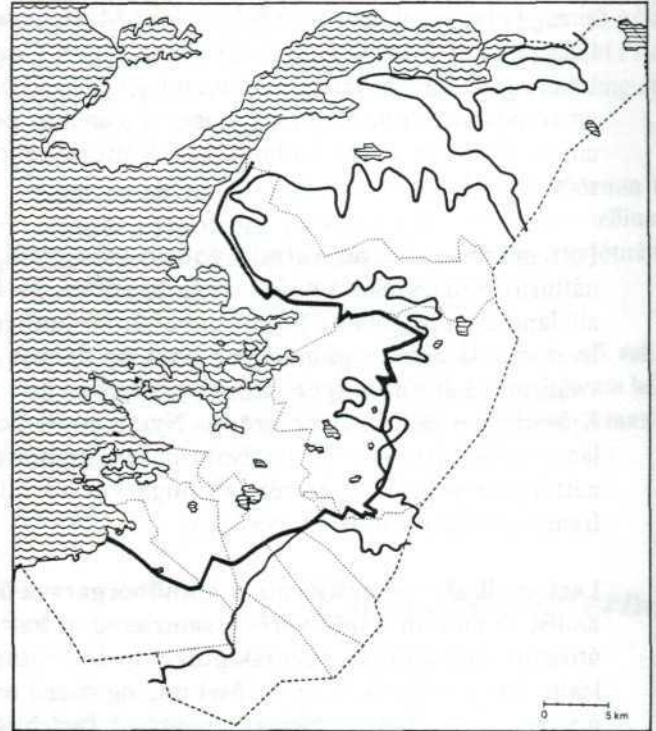
Undanfarin ár hefur verið unnið að endurnýjun gróðurkorta af suðurhluta höfuðborgarsvæðisins, þ.e. sunnan Esju, samkvæmt mælingum frá 1985. Eldri og ónákvæmari upplýsingar um gróður á norðurhluta svæðisins eru fyrir hendi, en þær þyrfti að endurnýja.

Með fullkomnari loftmynda- og gervitunglataekni síðustu árin, hafa aukist möguleikar á því að fylgjast með ástandi og breytingum gróðurs á mjög stórum svæðum, bæði í þéttbýli og óbyggð. Æskilegt er að sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu sameinist um slíka loftmyndatöku á ákveðnu árabili.

Nú er verið að ljúka við girðingu um höfuðborgarsvæðið allt frá Straumsvík að Þverá á Kjalarnesi. Æskilegt er að fylgst verði með þeim breytingum sem verða á gróðri á höfuðborgarsvæðinu við þessa framkvæmd.

Lagt er til að unnið verði heildstætt gróður- og jarðakort af höfuðborgarsvæðinu, allt frá Straumi sunnan Hafnarfjarðar í Hvalfjarðarbotn.

Lagt er til að gerð verði samræmd athugun á beitarþoli höfuðborgarsvæðisins og á þeim svæðum sem eru hugsanleg beitolönd.

2.5.1.

— FJÁRHELD GIRÐING.
— 200 METRA HÆÐARLÍNA.

2.5.2 Trjárækt

Í maí 1981 fól stjórn Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu Skipulagsstofunni að gangast fyrir athugun á skilyrðum til trjáræktar á höfuðborgarsvæðinu með það fyrir augum að auka trjárækt verulega á þessu svæði. Athugunin leiddi m.a. í ljós betri árangur og möguleika á trjá- og skógrækt á höfuðborgarsvæðinu en menn höfðu almennt gert sér grein fyrir.

Í kjölfar þessarar athugunar var komið á fót vinnuhópi er skyldi leggja drög að samræmdri trjáræktarstefnu fyrir höfuðborgarsvæðið og hefur vinnuhópurinn nú lagt fram þessi drög. Í þeim eru sveitarfélög, skógræktarfélag og önnur áhugasamtök, svo og einstaklingar og fyrirtæki á höfuðborgarsvæðinu hvött til að taka höndum saman og beina kröftum sínum að því sameiginlega markmiði að auka til

mikilla muna trjárækt í og við þéttbýli á höfuðborgarsvæðinu.

Vinnuhópurinn gerði það að tillögu sinni að ofangreindir aðilar í hverju sveitarfélagi sameinuðust um eftirfarandi fimm markmið:

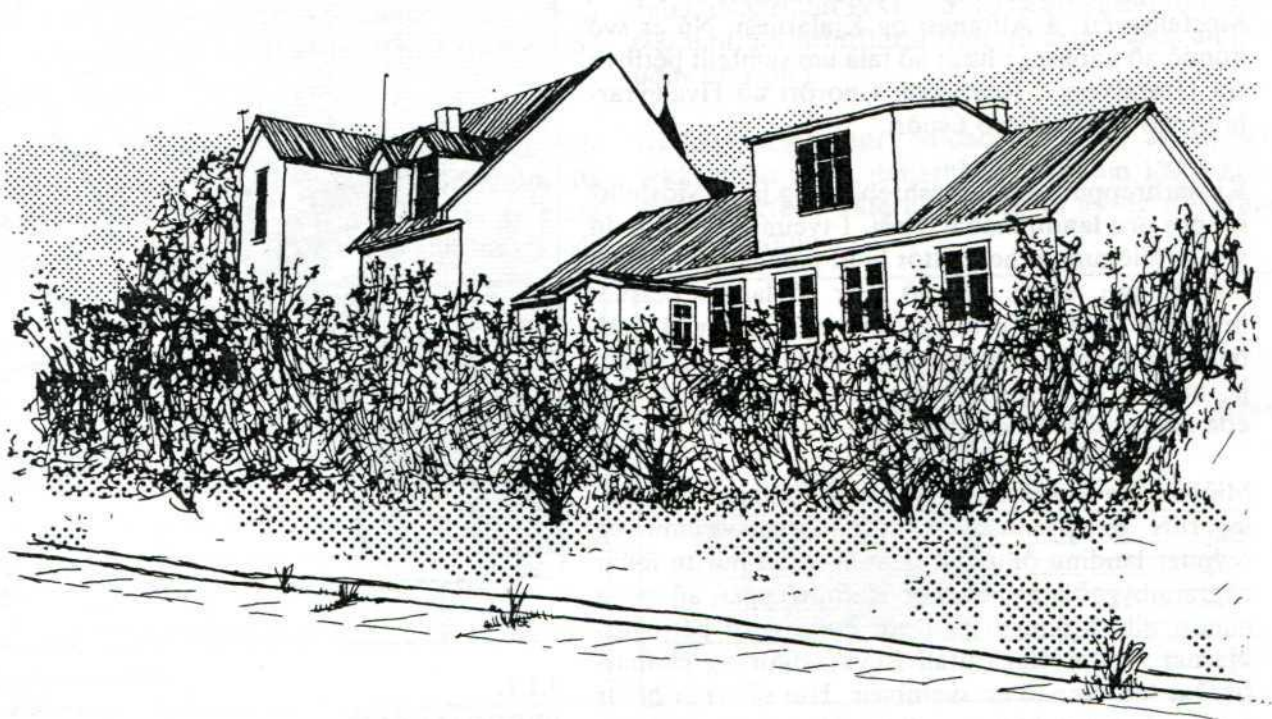
1. Gróðursett verði a.m.k. eitt tré á ári á hvern íbúa allra sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu.
2. Áhersla verði lögð á gróðursetningu trjáa og runna innan byggðarinnar.
3. Gerðar verði framkvæmdaáætlanir til a.m.k. fimm ára um gróðursetningu trjáa og runnagróðurs í þéttbýli allra sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu.
4. Ræktun trjáa og runnagróðurs verði gerð betri skil en nú er gert í skipulagsáætlunum sveitarfélaganna (svædis-, aðal- og deiliskipulagi), svo og á umsóknum um byggingarleyfi sem lagðar eru fyrir byggingarnefndir sveitarfélaganna.

5. Á vegum sveitarfélaganna verði unnið að trjáverndarskipulagi og trjávernd.

Á aðalfundi S.S.H. á Kjarvalsstöðum 3. nóvember 1984 var einróma samþykkt tillaga þess efnis að „útplöntun trjáplanta nemi a.m.k. einni trjáplöntu á íbúa á ári í hverju sveitarfélagi næstu ár“. Voru menn sammála um að þörf væri á verulegu átaki í trjáræktarmálum höfuðborgarsvæðisins og þá einkum í þéttbýlinu, milli bygginga, meðfram göngubrautum og umferðaræðum, við bílastæði og torg og síðast en ekki síst á lóðum opinberra bygginga svo sem á skólalóðum.

Á vegum S.S.H. hefur nú verið gefið út sérrit *Átak í trjárækt á höfuðborgarsvæðinu*, þar sem gerð er grein fyrir ofangreindri stefnu.

Lagt er til að í kjölfar þessarar samþykktar verði gerðar áætlanir um aukna trjárækt í öllum aðildarsveitarfélögum S.S.H. er tengist aðal- og deiliskipulagi viðkomandi sveitarfélaga.

3. Þróun byggðar og mannfjölda

3.1 Þróun byggðar

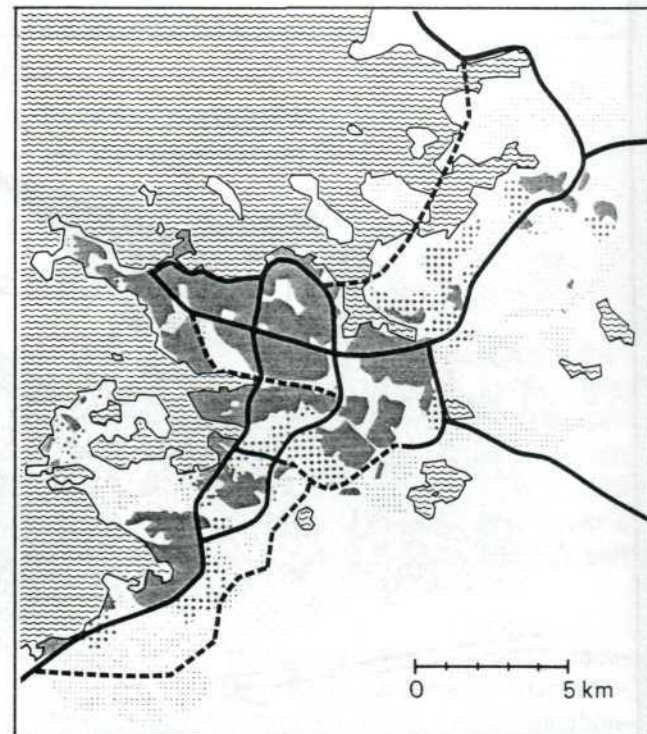
Síðustu áratugi hefur fólki fjölgað mjög á höfuðborgarsvæðinu og þéttbýlissvæðin stækkað verulega. Elsta byggðin er í „hafnarbæjunum“ Reykjavík og Hafnarfirði. Annars staðar tók þéttbýli vart að myndast fyrr en um miðja öldina og þá fyrst í Kópavogi, Garðabæ og á Seltjarnarnesi, en síðar í Mosfellssveit, á Álftanesi og Kjalarnesi. Nú er svo komið að nánast er hægt að tala um samfellt þéttbýli frá Grafarvogi í Reykjavík í norðri að Hvaleyrarholti við Hafnarfjörð í suðri.

Kjósarhreppur, Kjalarneshreppur og hluti Mosfells- hrepps eru landbúnaðarsvæði. Í tveimur fyrrnefndu sveitarfélögum hefur stór hluti íbúa landbúnað að aðalatvinnu. Gera má ráð fyrir að land í þessum hreppum verði að verulegu leyti nýtt áfram til landbúnaðar. Landbúnaðarsvæðið, ræktarlönd og afréttir, nær til rúmlega helmingis höfuðborgarsvæðisins eða nálægt 600 ferkílómetra.

Miðbær Reykjavíkur er miðstöð efnahags-, menningar- og þjónustu á höfuðborgarsvæðinu og reyndar landinu öllu. Til skamms tíma þurftu íbúar nágrennbyggðanna, aðrir en Hafnfirðingar, að sækja nánast alla þjónustu þangað, enda voru þéttbýliskjarnar sveitarfélaga utan Reykjavíkur og Hafnarfjarðar lítið annað en svefnbærir. Hin síðari ár hefur orðið á þessu nokkur breyting. Atvinnustarfsemi og þjónusta af ýmsu tagi hafa náð fótfestu í nágrennabyggðunum, þannig að nokkurt jafnvægi virð-

ist vera að komast á milli sveitarfélaganna hvað þetta snertir, a.m.k. þeirra sem næst eru Reykjavík.

Þótt miðpunktur höfuðborgarsvæðisins, miðað við íbúafjölda, hafi það sem af er þessari öld verið smám

3.1.1. BYGGÐAÞRÓUN

— Stofnbrautir

--- Mögulegar stofnbrautir

■ Núverandi byggð
 ..... Byggð til 2005
 - - - - - Möguleg byggð eftir 2005

saman að færast frá miðbæ Reykjavíkur í austurátt og sé nú í námunda við Borgarspítalann, getur byggð á svæðinu ekki til lengdar haldið áfram að þróast í austur. Þungamiðja byggðar á þessu svæði verður því að öllum líkindum á svipuðum slóðum næstu áratugi, eða e.t.v. nokkru austar.

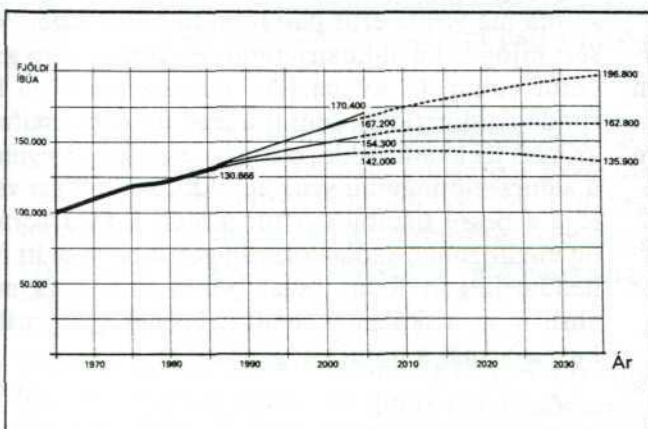
Gatnakerfi höfuðborgarsvæðisins mun að öllum líkindum ekki taka miklum breytingum næstu tvo áratugina eða svo. Helstu stofnbrautir á þessu svæði hafa þegar verið lagðar eða eru í byggingu. Þó er orðið aðkallandi að endanleg afstaða verði tekin til Fossvogsbrautar og annarra möguleika á stofnbrautum sem rétt er að halda opnum, svo sem brúa yfir Kleppsvík, Leiruvog og Kollafjörð, og hugsanlega einnig frá Álftanesi yfir Skerjafjörð til Reykjavíkur.

Segja má að nú séu átta eiginleg miðhverfi á höfuðborgarsvæðinu. Stefnt er að því að fjögur miðhverfi bætist við á skipulagstímabilinu. Samfara uppbyggingu í Grafarvogi er fyrirhugað að miðhverfi rísi við Vesturlandsveg. Í Fífuhvammislandi við Reykjanesbraut er einnig gert ráð fyrir miðhverfi. Ennfremur mun rísa miðhverfi á Álftanesi og vísir að slíku við Bergvík á Kjalarnesi.

3.2 Próun mannfjölda

Um síðustu aldamót voru íbúar höfuðborgarsvæðisins um átta þúsund. Síðan þá hefur íbúatalan hækkað að meðaltali um næstum fimmtán hundruð manns á ári. Í lok ársins 1985 var íbúatalan rúmlega 132 þúsund. Þar af voru 65 þúsund karlar en 67 þúsund konur.

Hlutur höfuðborgarsvæðisins í íbúatölu landsins alls hefur einnig breyst mjög frá síðustu aldamótum. Þá bjuggu þar 10% allra landsmanna, en nú er þetta hlutfall um 55%. Það hlutfall hefur lítið breyst síð-

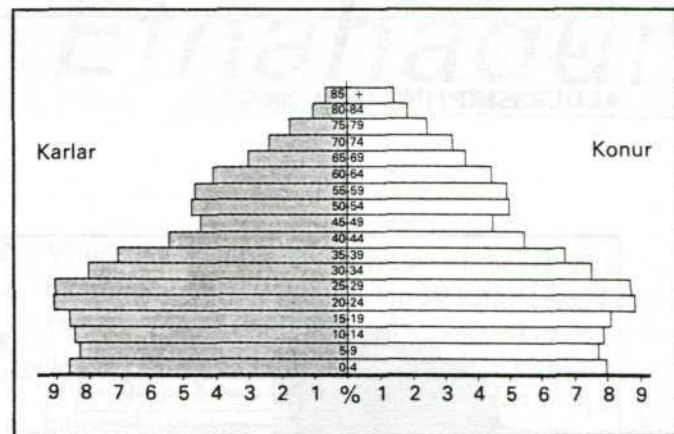
3.2.1.

MANNFJÖLDAÞRÓUN

ustu 15-20 ár og að jafnaði verið um 52-53%.

Aldursskipting íbúa höfuðborgarsvæðisins hefur einnig breyst á undanförunum árum. Börnum hefur fækkað en fólki á miðjum aldri og ellilífeyrisþegum fjölgað. Allt bendir til að sú þróun muni halda áfram.

Á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins hafa verið gerðir þrjár framreikningar á þróun mannfjölda á svæðinu fram til ársins 2035 út frá mismunandi forsendum, og má sjá þá á mynd 3.2.1.

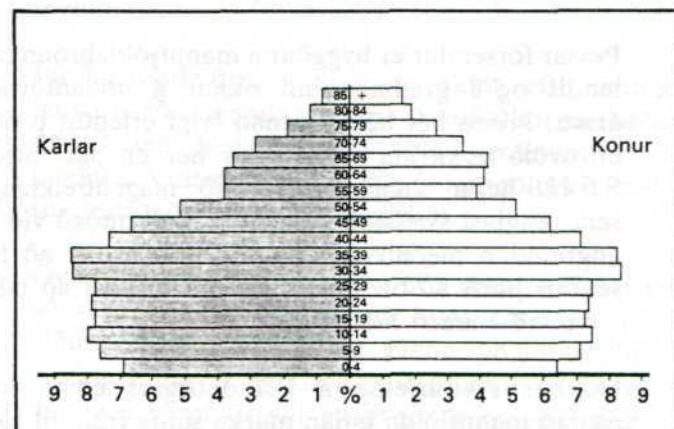

3.2.2.

ALDURSSKIPTING ÍBÚA 1984.

A) Hámarks kostur: Þá er miðað við að frjósemi verði óbreytt frá því sem nú er (2,05) tímabilið á enda, dánarlíkur lækki um 1% á ári og aðfluttur verði 600 umfram brottflutta fram til ársins 2005 en jöfnuður eftir það.

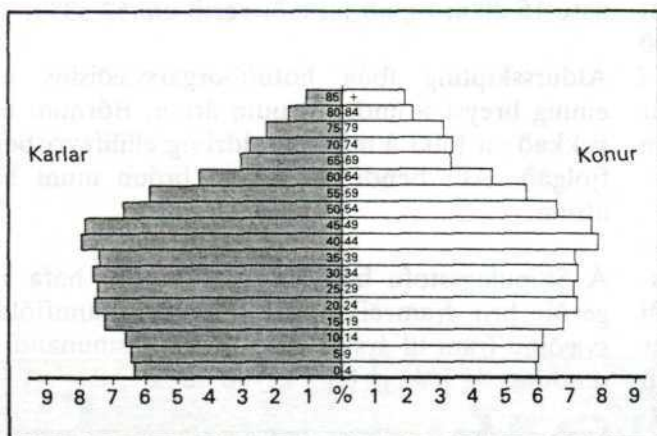
B) Lágmarks kostur: Miðað er þá við að frjósemi lækki niður í 1,4, dánarlíkur lækki um 1% á ári og jöfnuður ríki í búferlaflutningum að og frá höfuðborgarsvæðinu.

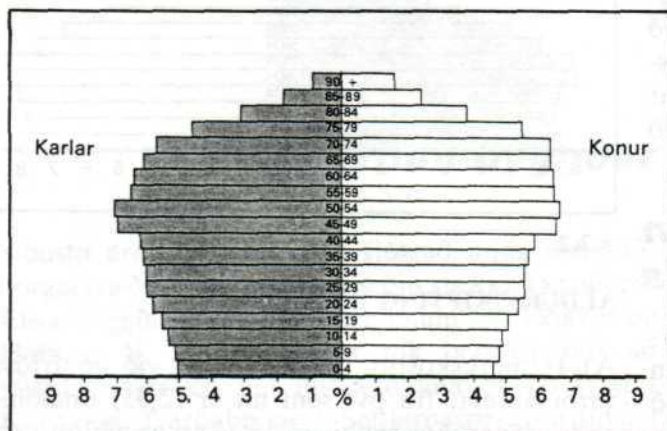
3.2.3.

ALDURSSKIPTING ÍBÚA 1995.

3.2.4. ALDURSSKIPTING ÍBÚA 2005.

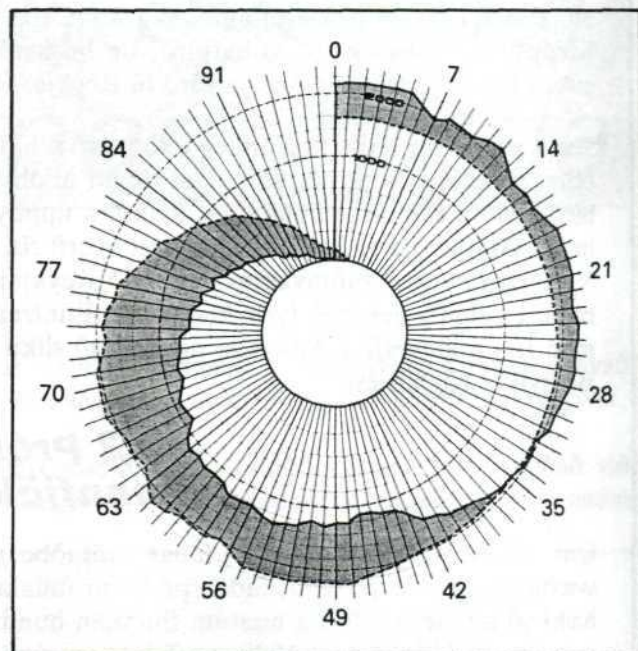
3.2.5. ALDURSSKIPTING ÍBÚA 2035.

C) Meðalkostur: Miðað er við að frjósemi lækki í 1,7, dánarlíkur um 1% á ári og aðfluttir verði 300 fleiri á ári fram til ársins 2005 en þeir sem flytjast á brott, en jöfnuður ríki eftir það.

Þessar forsendur er byggðar á mannfjöldapróun héraendis og í grannlöndum okkar á undanföllum árum. Próun hér hefur jafnan fylgt erlendri þróun, en orðið nokkrum árum síðar hér en þar. Stjórn S.S.H. hefur samþykkt að við magnútreikninga sem tengjast svæðisskipulaginu, skuli miðað við ofangreindan meðalkost (C). Er litið svo á að forsendur þurfi að breytast verulega til þess að búast megi við annarri niðurstöðu.

Nokkur sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu hafa áætlað mannfjölda innan marka sinna fram til aldamóta og sum jafnvel heldur lengur. Áætlanir þessar gera ráð fyrir samtals rúmlega 170 þúsund íbúum á svæðinu árið 2005. Þetta er nokkru meira en há-

markskostur Skipulagsstofunnar, en sé miðað við meðalkostinn er munurinn um 16 þúsund manns. Ljóst er að einstök sveitarfélög hafa gert ráð fyrir mun meiri fólksfjölgun innan marka sinna en á öðrum svæðum. Á þetta einkum við um smærri sveitarfélögin, en áætlanir þeirra hljóta að vera undirorpnar mun meiri óvissu en áætlanir stærri sveitarfélaga. Miklar sveiflur hafa orðið í mannfjöldapróun síðustu ára og má þar nefna sem dæmi Bessastaðahrepp og þar áður Mosfellssveit.

3.2.6. MANNFJÖLDASKÍFA Mannfjöldi í hverjum árgangi 1984 og 2035.

Aldursskipting íbúanna mun breytast nokkuð á skipulagstímanum til ársins 2005 og verulegra umskipta má vænta eftir það fram til ársins 2035. Þetta sést mjög vel á aldurstrjánum, en aldursskífan gefur þetta einnig til kynna. Af aldursskífunni má lesa fjölda í aldursflokki sem fjarlægð frá miðju skífunnar með hækkandi aldri réttisælis ofan frá. Breytingar á aldursskiptingunni sýna að öldruðum fjölgar verulega á þessu tímabili. Aftur á móti fækkar börnum og unglingum á skólaaldri, og gerist þetta þrátt fyrir heildarfjölgun íbúa. Þessi þróun mun hafa mikil áhrif m.a. á skólamál, heilbrigðismál, félagsmál og húsnæðismál á höfuðborgarsvæðinu.

4.

*Efnahagur***4.1 Hagræn staða
höfuðborgar-
svæðisins**

Í þessum kafla er efnahagsstöðu höfuðborgarsvæðisins lýst miðað við landið í heild og aðallega gengið út frá hlutdeild svæðisins í þjóðarframleiðslu. Að auki verður gefin mynd af stöðu viðkomandi sveitarfélaga árið 1982-1984 miðað við önnur sveitarfélög og opinbera búskapinn í heild. Að lokum er hugað að atriðum sem varða áætlanir um efnahagsþróun höfuðborgarsvæðisins næstu áratugi.

Með hagrænni stöðu svæða er oftast átt við hagstærðir, sem lýsa efnahagslegri uppbyggingu. Hér getur verið um að ræða ýmsar stærðir, svo sem íbúatölu, mælikvarða á afkomu og rekstur á viðkomandi stöðum eða hlut í utanríkisviðskiptum. Algengast er að líta á hlut viðkomandi svæðis í framleiðslustarfsemi þjóðarinnar eða sem þátt í þjóðarframleiðslunni.

Þjóðarframleiðslan sýnir árangur efnahagsstarfseminnar í þjóðfélaginu. Mælingar eru gerðar á svipaðan hátt og almennt gerist í bókhaldi fyrirtækja. Þjóðarframleiðslan gefur mynd af verðmætasköpuninni í þjóðfélaginu og þætti einstakra atvinnugreina í henni.

Miðað er við vinnsluvirði, sem er þáttur eða framlag hverrar atvinnugreinar til þjóðarframleiðslunnar. Hægt er að líta á vinnsluvirðið sem samtölu launa, afskrifta, vaxta og hagnaðar eða taps eða sem mismun á framleiðsluvirði og aðkeyptum aðföngum í framleiðslustarfseminni.

Vinnsluvirðistölur hafa fram til þessa ekki verið handbærar fyrir einstaka landshluta. Liggja til þess ýmsar ástæður. Úrvinnsla og skipulag þjóðhagsreikningaefnisins hafa hingað til ekki verið miðuð við það að hægt væri að færa upp þjóðhagsreikningana til heildarstærða eftir svæðum. Jafnframt hafa fullnægjandi upplýsingar um tekju-skiptingu einstakra landshluta ekki verið tiltækar. Nokkur vandi er því á höndum við gerð slíkrar athugunar.

Frá árinu 1980 eru til upplýsingar um heildarlaunagreiðslur í landinu eftir atvinnugreinum. Þær byggjast á upplýsingum af launamiðum sem eru grundvöllur skattlagningar einstaklinga og fyrirtækja. Á grundvelli þessara gagna hefur verið ráðist í að skipta framleiðslunni á milli höfuðborgarsvæðis og annarra landshluta. Úrtak atvinnufyrirtækja, sem þjóðhagsreikningaefnið er reist á, er valið og uppfært til heildarstærða eftir þessum launamiðaupplýsingum.

Þjóðarframleiðslutölunum er skipt eftir hlutfalli launa í viðkomandi greinum á höfuðborgarsvæðinu miðað við heildarlaun í sömu greinum á öllu landinu. Vinnsluvirðið er birt í einni tölu, en er ekki sundurliðað í einstaka undirlíði.

Óvissan í úrvinnslunni hlýtur eðli málsins samkvæmt að vera nokkur og þarf að huga að henni þegar niðurstöðurnar eru metnar. Hér er þó um tiltölulega mikinn hluta af heildarframleiðslunni að ræða, og dregur það ef til vill eitthvað úr óvissuþáttunum. Auk þess getur slík skipting verið vandmeðfarin ef ekki eru jafnframt gerð upp viðskipti milli einstakra landshluta á sviði viðskipta og þjónustu.

HLUTDEILD FYRIRTÆKJA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐI EFTIR ATVINNUGREINUM Í ÞJÓÐAR- FRAMLEIÐSLU ÁRIN 1980–1984

	1980	1981	1982	1983	1984	Meðalt.
Landbúnaður	4,8%	5,4%	4,3%	5,9%	5,0%	5,1%
Fiskveiðar	24,0%	22,7%	21,8%	22,2%	21,2%	22,4%
Fiskvinnsla	18,8%	17,4%	17,4%	17,4%	16,1%	17,6%
Iðnaður	55,4%	60,5%	61,0%	60,5%	60,5%	59,6%
Veitur	40,0%	50,9%	49,4%	47,2%	52,7%	48,0%
Byggingar	49,7%	55,7%	54,7%	55,7%	51,9%	53,5%
Verslun	72,0%	71,3%	71,2%	69,5%	70,1%	70,8%
Samgöngur	69,0%	70,3%	68,7%	70,2%	70,2%	69,7%
Bankar o. fl.	80,7%	79,4%	78,8%	79,7%	80,8%	79,9%
Þjónusta	66,9%	66,9%	66,4%	67,0%	66,2%	66,7%
Allar greinar	52,6%	54,3%	56,0%	56,4%	55,7%	55,0%

Hlutur allra atvinnugreina á höfuðborgarsvæðinu í framleiðslustarfsemi þjóðarinnar á tímabilinu er um 55% að meðaltali. Árin 1980-1982 fór hlutdeildin vaxandi, en hún hefur nánast staðið í stað síðustu ár. Íbúar á svæðinu eru ríflega helmingur af íbúum landsins og virðist hlutur atvinnustarfseminnar á höfuðborgarsvæðinu haldast í hendur við hlutfall íbúafjöldans á svæðinu af heildinni.

Hlutdeild sjávarútvegsgreina hefur dregist saman á tímabilinu. Nam hún um 44% 1980, en var komin niður í ríflega 37% árið 1984 og hefur að öllum líkindum dregist meira saman árið 1985. Ástæðurnar eru aðallega minni afli og erfið rekstrarskilyrði, en aflsamdrátturinn leiddi m.a. til kvótakerfisins. Afleiðing þessa varð samdráttur í fiskveiðum og vinnslu á svæðinu.

Hlutur iðnaðar hefur verið nánast óbreyttur á tímabilinu, en á höfuðborgarsvæðinu eru framleidd um 60% af iðnaðarframleiðslu landsins. Hlutur höfuðborgarsvæðisins er mestur í þjónustugreinunum og nemur hann um 65%-75%. Virðist hlutfall þjónustugreinanna hafa verið svipað á árabílinu.

Skipting framleiðslu atvinnugreinanna sést í eftirfarandi töflu sem sýnir innbyrðis skiptingu á framleiðslu fyrirtækja, á öllu landinu og á höfuðborgarsvæðinu:

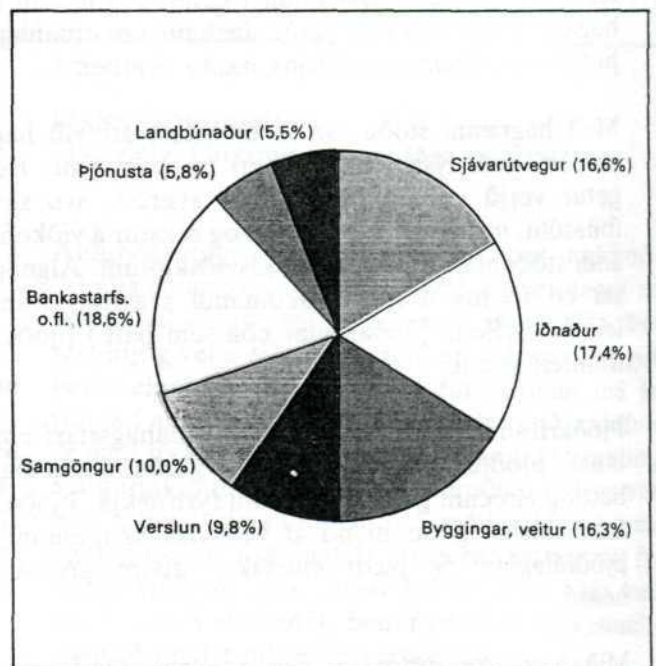
INNBYRÐIS SKIPTING Á HLUT FYRIRTÆKJA Í ÞJÓÐARFRAM- LEIÐSLU EFTIR ATVINNUGREIN- UM ÁRIN 1980–1984.

Landið allt

	1980	1981	1982	1983	1984	Meðalt.
Landbúnaður	5,8%	5,8%	5,3%	5,4%	5,5%	5,5%
Fiskveiðar	9,5%	9,0%	6,7%	6,5%	6,9%	7,7%
Fiskvinnsla	10,0%	10,1%	8,2%	7,7%	8,4%	8,9%
Iðnaður	16,9%	16,0%	17,3%	18,3%	18,4%	17,4%
Veitur	5,1%	4,7%	5,3%	5,8%	5,6%	5,3%
Byggingar	10,2%	10,7%	11,9%	11,1%	11,0%	11,0%
Verslun	10,3%	11,0%	9,7%	9,1%	8,9%	9,8%
Samgöngur	9,1%	10,4%	10,3%	10,0%	10,0%	10,0%
Bankar o. fl.	17,7%	16,8%	19,4%	19,9%	19,3%	18,6%
Þjónusta	5,4%	5,4%	6,0%	6,2%	6,1%	5,8%
Heild	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Höfuðborgarsvæðið

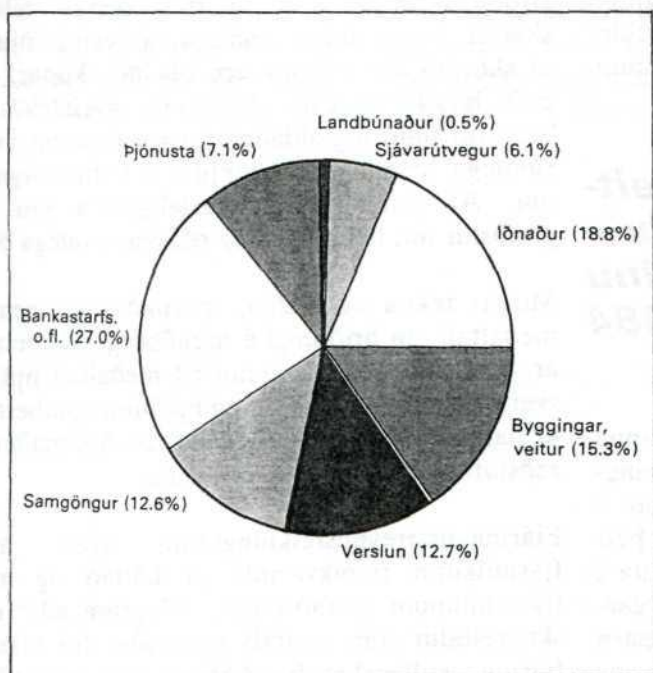
	1980	1981	1982	1983	1984	Meðalt.
Landbúnaður	0,5%	0,6%	0,4%	0,6%	0,5%	0,5%
Fiskveiðar	4,3%	3,8%	2,6%	2,6%	2,6%	3,2%
Fiskvinnsla	3,8%	3,2%	2,5%	2,4%	2,4%	2,9%
Iðnaður	17,7%	17,8%	18,8%	19,6%	20,0%	18,8%
Veitur	3,9%	4,4%	4,6%	4,8%	5,3%	4,6%
Byggingar	9,7%	10,9%	11,6%	10,9%	10,2%	10,7%
Verslun	14,1%	14,5%	12,3%	11,2%	11,2%	12,7%
Samgöngur	11,9%	13,5%	12,7%	12,5%	12,6%	12,6%
Bankar o. fl.	27,2%	24,7%	27,2%	28,1%	27,9%	27,0%
Þjónusta	6,9%	6,7%	7,1%	7,4%	7,2%	7,1%
Heild	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

4.1.1.

HLUTUR FYRIRTÆKJA Í ÞJÓÐARFRAM-
LEIÐSLU – LANDIÐ ALLT 1980 – 1984

4.1.2.

HLUTUR FYRIRTÆKJA Í ÞJÓÐARFRAMLEIÐSU – HÖFUÐBORGARSVÆÐIÐ 1980 – 1984

Hlutur landbúnaðar á höfuðborgarsvæðinu er óverulegur miðað við landið í heild. Þáttur sjávarútvegs á höfuðborgarsvæðinu er um 6% af heildarframleiðslu svæðisins, en er rúmlega 16% samanborið við landið allt. Hann hefur dregist saman á tímabilinu miðað við heildina, jafnt á höfuðborgarsvæðinu sem á landinu öllu. Nam þáttur sjávarútvegs um 19,5% árið 1980 á öllu landinu, en var kominn niður í 15,3% árið 1984. Samsvarandi tölur fyrir sjávarútveg á höfuðborgarsvæðinu voru rúmlega 8% 1980 og 5% 1984.

Iðnaðurinn á höfuðborgarsvæðinu virðist vera svipaður hluti af heild og á öllu landinu. Hins vegar er þáttur þjónustugreina á svæðinu meiri en að meðaltali gerist á landinu. Bankastarfsemi og önnur þjónusta var að meðaltali um fjórðungur á landinu öllu, en um 34% á höfuðborgarsvæðinu.

Einn mælikvarða til viðbótar má nota á þátt landshluta í efnahagskerfinu. Það er hlutdeild í inn- og útflutningi á vörum og þjónustu. Upplýsingar um skiptingu inn- og útflutnings á svæði liggja samt ekki fyrir. Erfiðleikum er bundið að sundurgreina einstaka þætti, sérstaklega innflutninginn.

Utanríkisviðskipti þjóða eru oft dregin saman í greiðslujöfnuð, sem samanstendur af inn- og útflut-

ingi á vörum og þjónustu, eða samtölu vöruskipta- og þjónustujafnaðar, sem nefndur er viðskiptajöfnuður, og fjármagnsjöfnuð, sem sýnir fjármagnshreyfingar. Samtala þáttanna er greiðslujöfnuðurinn.

Vandkvæðum er bundið að meta hlut svæðisins í útflutningsstarfseminni á hliðstæðan hátt. Hér er gerð lausleg áætlun, sem byggist m.a. á hlut atvinnugreinanna í atvinnustarfsemi á landinu og íbúafjölda svæðisins. Athugunina ber fyrst og fremst að skoða sem vísbendingu um þátt höfuðborgarsvæðisins í utanríkisviðskiptum þjóðarinnar.

Árið 1985 voru sjávarvörur tveir þriðju hlutar útflutnings landsmanna. Að meðaltali var hlutur sjávarafurða um 73% af heildarvöruútflutningi landsmanna á árunum 1980-1985. Iðnaðarvörur voru stærstur hluti af öðrum útflutningi.

Miðað við þessa samsetningu útflutningsins má ætla að hlutur höfuðborgarsvæðisins í heildarútflutningi árið 1980-1984 nemi um þriðjung af heild. Samkvæmt þessum forsendum gæti helmingur af útflutningi frá svæðinu verið sjávarafurðir og afgangurinn aðallega iðnaðarvörur. Í iðnaðarútflutningnum vegur þyngst útflutningur vegna álversins, sem áætlað er að nemi um þriðjung af heildarútflutningi frá höfuðborgarsvæðinu. Hlutur iðnaðarvöru í heildarútflutningnum nemur hins vegar samkvæmt ofanrituðu tæplega fjórðungi á tímabilinu.

Í sambandi við samsetningu innflutnings er stuðst við sundurgreiningu innflutnings eftir notkun. Helstu flokkarnir í þeirri sundurliðun eru neysluvörur, rekstrarvörur til atvinnugreina og fjárfestingarvörur. Gert er ráð fyrir því að þáttur neysluvöru sé í beinu samhengi við íbúafjölda, en rekstrar- og fjárfestingarvörur séu í samræmi við samsetningu atvinnuveganna á svæðinu.

Hlutdeild höfuðborgarsvæðisins í innflutningi áætluð á þennan hátt er ríflega 50% af heild. Áætluð skipting innflutnings til svæðisins er sú að neysluvörur, rekstrarvörur og fjárfestingarvörur vega um þriðjung hverjar um sig.

Ætla má að hlutur svæðisins í þjónustuútflutningi sé nokkru hærri en hvað út- og innflutning varðar að meðaltali þótt erfitt sé að henda reiður á því. Sama er uppi á teningnum hvað fjármagnsjöfnuð varðar, að nær ógerlegt er að meta hér þátt höfuðborgarsvæðisins.

Ef meta á þátt höfuðborgarsvæðis í heild þarf að meta til viðbótar viðskipti milli svæða til að fá fullkomna mynd af hlut einstakra atvinnugreina og

landshluta í utanríkis- og millisvæðaviðskiptum. Ekki er gerð tilraun til að sýna þessi milliviðskipti hér enda allar upplýsingar þar um af skornum skammti.

4.2 Rekstur sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu árin 1982 til 1984

Athugunin á rekstri sveitarfélaganna nær til árunna 1982-1984. Rekstrar- og fjármagnsstreymisreikningar eru reistir á úrvinnslu Þjóðhagsstofnunar á flestum reikningum sveitarfélaga á landinu. Eru þeir færðir til heildarstærða miðað við hlutfall tekna í úrtaki af heildartekjum. Hlutur höfuðborgarsvæðisins byggist á uppfærðum reikningum flestra sveitarfélaga á svæðinu. Í þessari úrvinnslu er reikningunum skipt í höfuðborgarsvæði, sveitarfélög í heild, ríkið og samtölu sveitarfélaga og ríkis, eða hið opinbera.

Sýndar eru hlutfallstölur fyrir rekstrarreikning og fjármagnsstreymi. Má þar sjá hvernig tekjur og gjöld sveitarfélaganna og ríkisins skiptast hlutfallslega miðað við meðaltal árunna.

HLUTFALLSLEG OG INNBYRÐIS SKIPTING TEKNA, GJALDA OG FJÁRMAGNSSTREYMIS REIKNINGUR SVEITARFÉLAGA ALLS, SVEITARFÉLAGA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU, RÍKIS OG HINS OPINBERA

	Hlutfallsleg skipting tekna og gjalda				Innbyrðis skipting tekna og gjalda			
	Höfuðb. svæði	Sveitarfélög	Ríki	Hið opinb.	Höfuðb. svæði	Sveitarfélög	Ríki	Hið opinb.
Tekjur	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	14	23	77	100
Eignatekjur	5,9%	6,5%	3,6%	4,2%	19	35	65	100
Skattar, þ.a.óbeinir	78,5%	82,7%	93,0%	90,7%	12	21	79	100
þ.a.beinir	39,1%	40,2%	74,8%	66,9%	8	14	86	100
Aðrar tekjur	39,5%	42,4%	18,3%	23,8%	23	41	59	100
Gjöld	14,5%	10,9%	3,4%	5,1%	39	49	51	100
Samneysla, þ.a.laun	65,8%	75,7%	82,7%	81,1%	11	21	79	100
þ.a.afskriftir	51,9%	59,2%	37,9%	42,7%	16	32	68	100
þ.a.vörukaup	24,7%	27,6%	23,4%	24,4%	14	26	74	100
Vextir	2,0%	2,0%	1,8%	1,8%	15	25	75	100
Framl.st.	25,1%	29,5%	12,7%	16,5%	21	41	59	100
Tekjuf.t.a.	1,8%	4,3%	3,5%	3,7%	7	28	72	100
Sparnaður	2,5%	1,8%	11,7%	9,4%	4	4	96	100
	9,7%	10,4%	29,7%	25,3%	5	10	90	100
	33,1%	24,3%	17,3%	18,9%	25	30	70	100

Fjármagnsstreymi

Uppruni alls	33,1%	36,4%	19,6%	23,5%	20	36	64	100
Sparnaður	33,1%	26,3%	19,0%	20,7%	23	30	70	100
Fjárm.f.ö.árum	0,0%	10,0%	0,6%	2,7%	0	84	16	100
Ráðstöfun alls	33,1%	36,4%	19,6%	23,5%	20	36	64	100
Fjármunam.	22,9%	27,7%	5,7%	10,7%	29	59	41	100
Fjárm.t.a.	3,8%	6,4%	12,1%	10,8%	5	14	86	100
Breyt.sjóðs	6,4%	2,2%	1,9%	2,0%	9	10	90	100

Bróðurparturinn af tekjum ríkis og sveitarfélaga eru skattar. Hér er þó sá munur á, að tveir þriðju hlutar af skatttekjum ríkisins eru óbeinir skattar, en um það bil helmingur af tekjum sveitarfélaganna. Stærstur hluti útgjaldanna rennur til samneyslu eða rúmlega helmingur af tekjum á höfuðborgarsvæðinu. Af samneyslu sveitarfélaganna eru launa-greiðslur um helmingur og ríkisins rúmlega 60%.

Munur tekna og gjalda, sparnaðurinn, nemur að meðaltali um þriðjungi á höfuðborgarsvæðinu þessi ár. Er hann nokkru minni að meðaltali hjá öllum sveitarfélögum á landinu og hjá hinu opinbera nemur hann tæplega 19% að meðaltali. Sparnaðinum er ráðstafað til ýmissa framkvæmda.

Fjármagnsstreymisreikningurinn sýnir hvernig fjármögnun framkvæmda er háttáð og hvernig fjármununum er ráðstafað. „Uppruni alls“ er hér skilgreindur sem samtala sparnaðar frá rekstri og fjármagnstílfærslna frá öðrum, sem eru aðallega fjármagnstílfærslur frá ríki til sveitarfélaga vegna framkvæmda við vegi, grunnskóla o.þ.h. „Ráðstöfun alls“ er samtala fjárfestinga, fjármagnstílfærslna til annarra og breytingar á sjóði. Fjármunamyndun sveitarfélaganna nemur tæplega 28% og á höfuðborgarsvæðinu um 23%. Fjármunamyndun ríkisins er tæplega 6% af tekjum á tímabilinu.

Mismunur uppruna og ráðstöfunar er hér nefndur „breyting sjóðs“. Meðaltalstölurnar sýna ekki sveiflur sem eru á sjóðsstöðu sveitarfélaganna, en árin 1982 og 1983 er hún t.d. neikvæð fyrir sveitarfélögin í heild. Á það þó ekki við um höfuðborgarsvæðið. Þar er hún jákvæð öll árin, þótt ekki hafi verið mikill afgangur árið 1982. Sjóðsstaðan segir ekki til um greiðslustöðu, sem sýnir greiðsluskuldbindingar til lengri eða skemmri tíma. Greiðslustöðuna þarf að athuga ef gefa á ítarlega mynd af fjárhagsstöðunni, en þær upplýsingar eru ekki tiltækar.

Greiðslustaða getur verið slök þótt rekstrarafkoma sé sæmileg. Í töflunni sést einnig hlutfallsleg skipting á tekjum og gjöldum innbyrðis og má af þeim tölum sjá hlut höfuðborgarsvæðisins í ríkisrekstrinum. Þannig eru tekjur sveitarfélaganna tæplega fjórðungur af heildartekjum hins opinbera og hlutur höfuðborgarsvæðisins í því um 14% af heild eða um 60% af tekjum sveitarfélaganna.

Skipting gjalda eftir viðfangsefnum varpar einnig ljósi á skiptingu á verkefnum sveitarfélaganna og ríkisins og er hún sýnd í töflunni sem hér fylgir. Helstu útgjaldaliðir sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu eru mennta- heilbrigðis- og almannatryggingamál o.fl. Undir almannatryggingar o.fl. falla t.d.

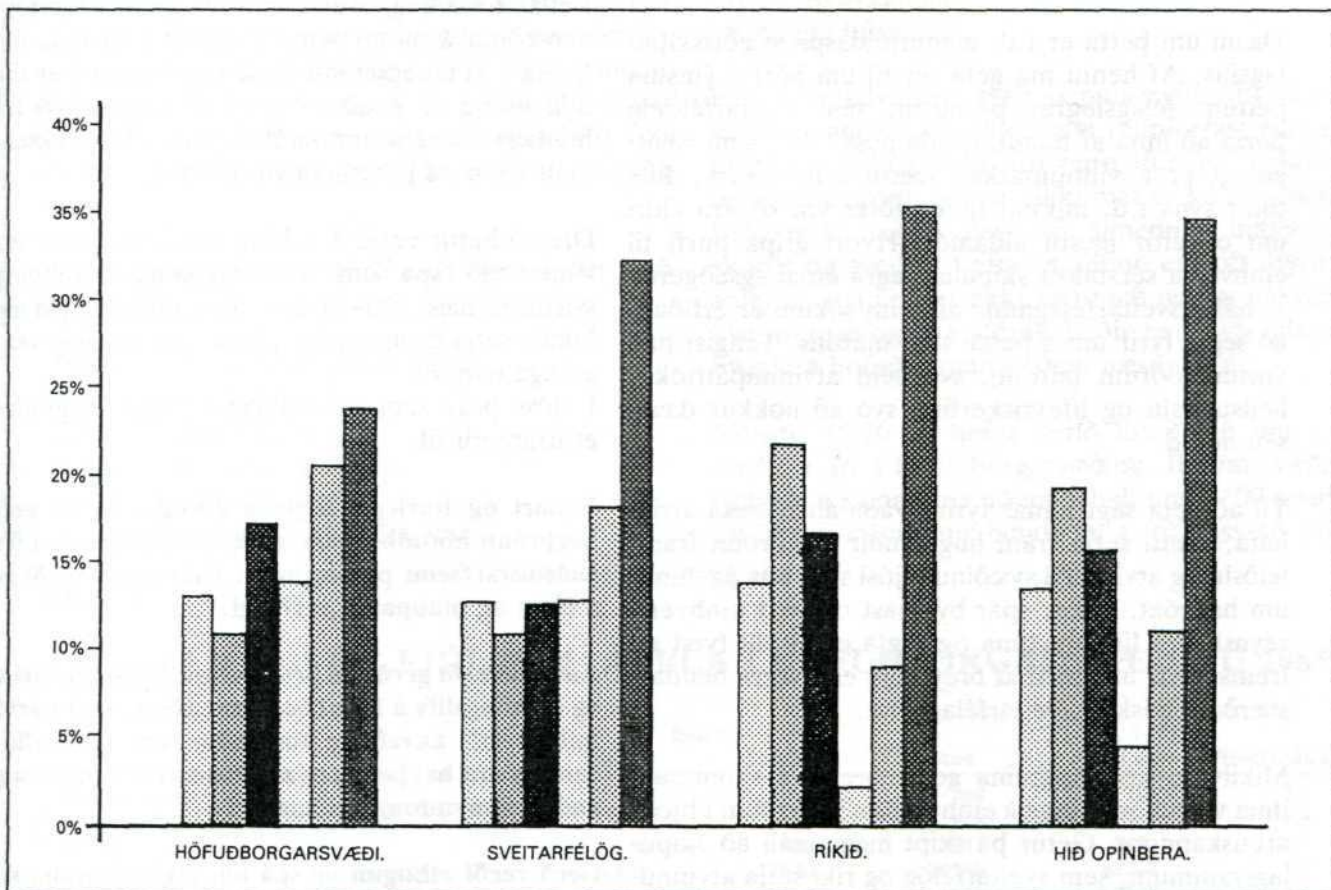
dagvistarmál, félagsmál o.fl. Hlutföllin varpa einnig vissu ljósi á verkaskiptingu milli ríkis og sveitarfélaga. Í töflunni sést einnig skipting útgjaldanna milli sveitarfélaga og ríkis, en hlutur ríkisins í heildarútgjöldum er um 77%.

HLUTFALLSLEG OG INNBYRÐIS SKIPTING HEILDARÚTGJALDA SVEITARFÉLAGA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU, SVEITARFÉLAGA ALLS, RÍKIS OG HINS OPINBERA

Meðaltal árána 1982–1984.
Sundurliðað eftir tegund viðfangsefnis

Hlutfallsleg skipting   Innbyrðis skipting

	Höfuðb. svæði	Sveitarfélög	Ríkið	Hið opinb.	Höfuðb. svæði	Sveitarfélög	Ríkið	Hið opinb.
Opinb.stjórnsmál	3,7%	5,4%	3,7%	4,1%	12	29	71	100
Réttargæsla og öryggismál	1,5%	1,8%	5,1%	4,4%	5	9	91	100
Menntamál	13,2%	12,8%	13,9%	13,7%	13	21	79	100
Heilb.mál	10,9%	10,9%	21,9%	19,5%	7	12	88	100
Almannat. og velferðarmál	17,3%	12,7%	16,8%	15,9%	14	18	82	100
Húsn.-, skipul.- hreinl.mál	8,9%	8,3%	1,9%	3,3%	36	56	44	100
Menningarmál	14,0%	12,8%	2,4%	4,7%	40	61	39	100
Orkumál	0,3%	0,1%	4,9%	3,8%	2	2	98	100
Landb.mál	0,1%	0,3%	9,7%	7,6%	0	1	99	100
Sjávarút.v.m.	1,7%	1,0%	1,4%	1,3%	17	16	84	100
lønnaðarmál	0,5%	1,4%	0,9%	1,0%	6	31	69	100
Samg.mál	20,6%	18,4%	9,4%	11,4%	24	36	64	100
Annað	3,4%	3,7%	1,4%	1,9%	24	44	56	100
Vextir	1,9%	4,6%	3,5%	3,8%	7	28	72	100
Afskriftir	2,1%	2,2%	1,8%	1,9%	15	25	75	100
Samtals	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	13	22	78	100

4.2.1.

HLUTFALLSLEG SKIPTING ÚTGJALDA ÁRIN 1982–1984.

Menningarmál. Heilbrigðismál. Alm. Tryggingar o.fl. Menningarmál. Samgöngur. Annað.

4.3 Framtíðarstaða höfuðborgarsvæðisins

Fátt er vandasamara en að spá fyrir um framtíðina í þróun efnahagsmála. Mikilvægt er þó fyrir afkomu einstaklinga og fyrirtækja að vel takist til á því sviði og er mikið undir því komið að til skjótra og raunhæfra aðgerða sé gripið ef breytingar verða á innri eða ytri skilyrðum í þjóðarbúskapnum.

Eðlilegt er að spurningar vakni um hvort ekki megi sjá fyrir einstaka drætti eða a.m.k. einhverja fyrirboða þess sem koma skal. Ef til vill er sá þáttur í framtíðarspám mikilvægastur að geta séð fyrir hvaða þættir eru áhrifamestir við breytt skilyrði.

Ein leið til að geta brugðist skjótt við breyttum aðstæðum er sú að setja fram hugmyndir um hvaða áhrif þróun og breytingar á einstökum þáttum hafa á búskap þjóðar og sveitarfélaga.

Dæmi um þetta er t.d. mannfjöldaspá svæðisskipulagsins. Af henni má geta sér til um þörf á ýmsum þáttum félagslegrar þjónustu, sem sveitarfélögin þurfa að inna af hendi, fjölda þess fólks, sem væntanlegt er á vinnumarkað næstu árin o.s.frv. Þær tölur sýna t.d. mikinn fjölda fólks yfir 65 ára aldri um og eftir næstu aldamót. Hvort grípa þurfi til einhverra sérstakra skipulagslegra efnahagsaðgerða af hálfu sveitarfélaganna af þeim sökum er erfiðara að segja fyrir um á þessu stigi málsins. Tengist það ýmsum öðrum þáttum, svo sem atvinnuþátttöku, heilsugæslu og lífeyriskerfinu svo að nokkur dæmi séu nefnd.

Til að geta sagt nánar fyrir hvaða áhrif þessi atriði hafa, mætti setja fram hugmyndir um þróun framleiðslu og atvinnu á svæðinu í ljósi spár eða áætlunar um hagvöxt. Slíkar spár byggjast oftast á einhverri reynslu frá liðnum tíma og segja ef til vill fyrst og fremst fyrir um áhrif af breytingu einhverra heildarstærða á búskap sveitarfélaganna.

Mikilvægi atvinnugreina getur breyst á skömmum tíma vegna breytinga á einhverjum skilyrðum í þjóðarbúskapnum. Getur þá skipt meginmáli að skipulagsramminn, sem sveitarfélög og ríki setja atvinnulífinu, sé sveigjanlegur svo að eldri atvinnugreinar geti aðlagð sig breyttum ytri aðstæðum eða nýjar greinar eigi möguleika til að blómstra. Menntunarstig og tæknikunnátta hafa ef til vill megináhrif á þessi atriði. Getur samþeiginleg stefna sveitarfélag-

anna í þeim málum skipt miklu. Slíka sameiginlega stefnumótun á mörgum sviðum verður að telja æskilega í framhaldi af þeirri upplýsingasöfnun og svæðisskipulagsvinnu sem nú er hafin.

Annað mikilvægt atriði er þróun útgjalda og tekna sveitarfélaganna í ljósi mismunandi framtíðarskilyrða. Kemur tekjuöflunarkerfi sveitarfélaganna m.a. til álita í því sambandi.

Auknar kröfur um þjónustu, t.d. við aldraða, sem gætu komið til vegna mikillar fjölgunar í þeim hópi á höfuðborgarsvæðinu um og upp úr næstu aldamótum, er eitt slíkt framtíðarskilyrði.

Fjármögnun framkvæmda, sem ráðist er í, skiptir höfuðmáli vegna hárra raunvaxta. Núverandi skuldastaða sveitarfélaganna og hvernig hún yrði vegna einhverra ákveðinna framkvæmda er spurning sem vaknar við íhuganir af þessum toga. Í því sambandi skiptir miklu máli hvaða sjónarmið um arðsemi fjárfestinga verða látin ráða.

Ein meginforsenda þess að takast megi að gera áætlanir um hagþróun sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu á næstu árum er sú að fyrir liggja nánari lýsing á efnahagsstöðu þessa svæðis en nú er tiltæk. Slík lýsing er nauðsynleg til að hægt sé að leggja hlutlægt mat á framtíðaráhrif ýmissa þátta efnahagsmála og bera þá saman við liðna tíð.

Drepið hefur verið á nokkra þætti, sem gætu tengst vinnu við spá um efnahagsþróun höfuðborgarsvæðisins næstu 20–50 árin. Í framhaldi af því má að lokum setja fram nokkur atriði, sem æskilegt væri að athuga nánar.

Í ljósi þess sem að framan er sagt leggjum við eftirfarandi til:

Nánari og ítarlegri söguleg athugun verði gerð á hagþróun höfuðborgarsvæðisins og hlut þess í framleiðslustarfsemi þjóðarinnar. Athugunin verði bæði á föstu og hlaupandi verðlagi.

Áætlun verði gerð um þróun einstakra þátta atvinnu- og efnahagslífs á höfuðborgarsvæðinu næstu áratugi miðað við ákveðnar forsendur um mannafla og ramma um hagþróun svæðisins samkvæmt mismunandi hugmyndum um hagvöxt.

Gerð verði athugun og spá um útgjaldaþróun sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu í ljósi svæðisskipulagsins og þeirrar umgjörðar sem önnur áætlanagerð setur.

5. Húsnæðismál

5.1 Íbúðarhúsnæði

Þessir meginþættir hafa áhrif á framboð íbúðarhúsnæðis:

Framreikningar þeir á mannfjölda, sem lagðir eru til grundvallar í svæðisskipulaginu ásamt öðrum félagslegum breytingum, benda til breyttra þarfa í húsnæðismálum á næstu tveimur áratugum. Umtalsverðar breytingar á aldursdreifingu íbúa höfuðborgarsvæðisins ásamt breytingum á fjölskyldumynstri munu að öllum líkindum skapa vaxandi þörf fyrir einstaklingsíbúðir og minni íbúðir en nú eru algengastar.

Þessir meginþættir hafa áhrif á eftirspurn eftir íbúðarhúsnæði:

- fólksfjöldi og aldursdreifing hans,
- fjöldi og stærð heimila,
- tekjur og eignaskipting,
- framboð af lánsfé og vextir,
- verðlag á íbúðarhúsnæði,
- viðhorfsbreytingar í þjóðfélaginu.

- skipulag og skipulagsskilmálar,
- lóðaframboð,
- fjöldi nýbygginga,
- úrelding húsnæðis.

Fátt er mikilvægara fyrir skipulagsyfirvöld í hverju sveitarfélagi en að leggja sem raunhæfast mat á þá þætti sem hafa áhrif á eftirspurn eftir íbúðarhúsnæði og líklega þróun þeirra. Slíkt mat er þó erfiðleikum háð, m.a. vegna þess að almennar upplýsingar skortir og sveiflur í efnahagslífinu eru oft ófyrirsjáanlegar. Því verður ekki sagt með neinni nákvæmni hve margar og hve stórar íbúðir er nauðsynlegt að byggja á höfuðborgarsvæðinu næstu 20 ár.

Síðustu 15-20 ár hefur verið lokið við um 1.100 íbúðir á ári á höfuðborgarsvæðinu. Íbúum svæðisins fjölgaði á sama tíma að meðaltali um 1.500 manns á ári. Þessi mismunur bendir m.a. til þess að í tölu-

Tafla 5.1.1.

ÍBÚÐAFJÖLDI OG FJÖLDI M² Á ÍBÚA Í HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1985.

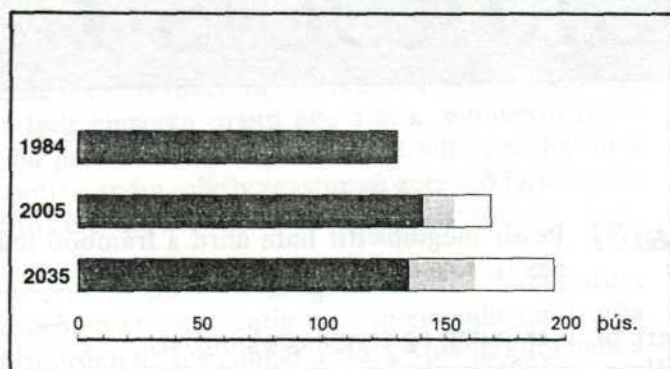
	Sérbýli	Íbúðir Sambýli	Alls	1.12., 1985 Fjöldi íbúa	Fjöldi íbúa á íbúð
1. Kjósarhreppur	66	—	66	181	2.7
2. Kjalarneshreppur	128	—	128	375	2.9
3. Mosfellssveit	975	106	1081	3671	3.4
4. Reykjavík	6408	27640	34048	89767	2.7
5. Seltjarnarnes	635	416	1051	3741	3.6
6. Kópavogur	1806	3191	4997	14592	2.9
7. Garðabær	1410	261	1671	6032	3.6
8. Bessastaðahreppur	225	2	227	754	3.3
9. Hafnarfjörður	1544	2633	4177	13206	3.2
Höfuðborgarsvæðið	13197	34249	47446	132319	2.8

verðum mæli séu færri menn í íbúð en áður, sérstaklega í eldri hverfum sveitarfélaganna. Árið 1940 er talið að um fimm íbúar hafi að meðaltali búið í hverri íbúð á höfuðborgarsvæðinu. Nú, fjörutíu og sex árum síðar, er talið að 2,8 íbúar séu um hverja íbúð. Ætla má að 2,5 íbúar verði að meðaltali um íbúð á svæðinu um næstu aldamót. Í árslok 1985 var áætlað að íbúdir á höfuðborgarsvæðinu væru rúmlega 47 þúsund talsins.

Ef gert er ráð fyrir því að árið 2005 verði fjöldi íbúa á svæðinu á bilinu 142 til 167 þúsund, sem eru lágmark

5.1.1.

MANNFJÖLDI Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU.

Framreikningur

■ Lágmark   ■ Meðaltal   □ Hámark

og hámark framreikningana, má ætla að íbúdafjöldinn verði á bilinu 57 til 67 þúsund, ef miðað er við fyrirsjáanlega fækkun manna í íbúð. Því má gera ráð fyrir að hugsanlega þurfi um 500 til 1.000 íbúdir árlega að meðaltali næstu 20 árin eða alls 10 til 20 þúsund íbúdir.

Viðmiðun Skipulagsstofunnar (kostur C) í framreiknuðum mannfjölda bendir til að heildarfjöldi íbúða þurfi að vera um 62 þúsund. Það felur í sér að byggja þarf um 750 íbúdir árlega á höfuðborgarsvæðinu næstu 20 ár.

Miðað við tímabilið 1965-1984 má ætla að 53% þessara íbúða verði í fjölbýlishúsum eða 6 til 12 þúsund íbúdir. Fjölbýlishús eru hér talin þau hús þar sem eru sex eða fleiri íbúdir. Meðaltal síðustu fimm ára bendir til enn lægra hlutfalls íbúða í fjölbýlishúsum eða 35%. Ef það hlutfall héldist næstu tvo áratugi yrðu íbúdir í fjölbýlishúsum 4 til 8 þúsund talsins.

Um leið og fólki fjölgar á höfuðborgarsvæðinu munu að öllum líkindum eiga sér stað miklar félagslegar breytingar, sem geta haft viðtæk áhrif á eftirspurn

eftir íbúðarhúsnæði á komandi árum og bæði fjölda og stærð nýrra íbúða.

Mikilvægust er sú staðreynd að fjölskyldugerðin hefur breyst mikið eins og sést á töflu 5.1.2 þótt hún nái einungis yfir fimm ára tímabil.

Tafla 5.1.2.

FJÖLSKYLDUGERÐ Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU.

	1979	1984	% aukning
Tala kjarnafjölskyldna	28.814	31.280	8.6
Hjónabönd án barna	9.626	11.052	14.8
Hjónabönd með börnum	14.283	13.874	- 2.9
Óvígð sambúð án barna	502	400	- 20.0
Óvígð sambúð með börnum	998	1.847	85.1
Faðir með börn	168	224	33.3
Móðir með börn	3.237	3.880	19.9

Fjöldi einstæðra foreldra hefur farið vaxandi undanfarin ár og sama á við um barnlaus hjónabönd. Jafnframt hefur hjónavígslum nær stöðugt farið fækkandi frá árinu 1974, þegar þær náðu hámarki, og lögskilnuðum hefur fjölgað.

Tafla 5.1.3.

HJÓNAVÍGSLUR OG LÖGSKILNAÐIR Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1971-1984.

	Hjónavígslur	Lögskilnaðir
1971-1975	829	230
1976-1980	854	266
1981-1984	744	290

Athyglisvert er að einhleypingum, sem voru 32.600 árið 1979 hafði fjölgað í 38.000 árið 1984. Þó ber að athuga að hér er um að ræða alla einhleypa, sem eldri eru en 16 ára, þannig að stór hópur einhleypa á aldrinum 16-20 ára býr enn í foreldrahúsum.

Öldruðum mun að öllum líkindum fjölga stöðugt á höfuðborgarsvæðinu fram til ársins 2005 og einnig eftir það, og mun það hafa áhrif á eftirspurn á húsnæðismarkaðinum. Þessi þróun í efstu aldurshópunum verður einnig athyglisverð, ef litið er enn lengra eða til ársins 2035. Þá gefa þeir framreikningar, sem gerðir voru á mannfjölda á höfuðborgarsvæðinu, til kynna að um fjórðungur íbúanna verði þá 65 ára og eldri.

Samkvæmt þeirri fólksfjölgun, sem ákveðið var að miða við (kostur C), mun fólki á höfuðborgarsvæðinu á aldrinum 65 ára og eldri fjölga um 5 þúsund á næstu 20 árum.

Fjöldi fólks í aldurshópnum 20-44 ára, sem nú stendur fyrir 85% af nýbyggingum, mun að miklu leyti ákvarða hversu mikil þörf verður á íbúðum næstu 20 ár. Framreikningar Skipulagsstofunnar gefa í öllum tilvikum til kynna að fólki í þessum aldurshópi muni fækka hlutfallslega. Ef sá framreikningur, sem miðað er við, er athugaður sérstaklega (kostur C), sést að einstaklingum í þessum aldurshópi fjölga um 8 þúsund, og því verður hlutfallslega lítil fækkun í honum, sbr. töflu 5.1.4.

Tafla 5.1.4.

ÍBÚÐABYGGJENDUR Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU Á ALDRINUM 20–44 ára.

	1984	2005	2035
LÁGMARK			
Alls	130.866	141.962	135.864
20-44 ára	49.729	53.867	36.734
%	38.0	38.0	27.0
VIÐMIÐUN			
Alls	130.866	154.326	162.834
20-44 ára	49.729	58.071	47.440
%	38.0	37.5	29.5
HÁMARK			
Alls	130.722	167.240	196.615
20-44 ára	49.674	61.066	60.790
%	38.0	36.5	31.0

Tafla 5.1.5.

STÆRÐARÞRÓUN ÍBÚÐARHÚSNÆÐIS Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1974–1984.

	Höfuðborgarsvæðisins (1)		Utan höfuðborgarsvæðisins		Allt landið	
	Fjöldi íbúða	Meðalstærð m ³	Fjöldi íbúða	Meðalstærð m ³	Fjöldi íbúða	Meðalstærð m ³
1974	1.428	376	765	430	2.193	395
1975	1.169	424	899	422	2.068	423
1976	1.169	409	1.003	398	2.172	404
1977	1.204	448	1.096	425	2.300	437
1978	1.212	424	1.071	429	2.283	426
1979	966	465	1.079	440	2.046	452
1980	1.324	398	913	429	2.240	410
1981	775	522	818	446	1.618	483
1982	977	518	947	434	1.924	477
1983	1.042	507	669	481	1.711	497
1984	953	540	648	460	1.601	508

Heimild: Þjóðhagsstofnun, Húsnæðisstofnun ríkisins, Ársskýrsla 1984.

Þessar félagslegu breytingar munu að öllum líkindum hafa talsverð áhrif á eftirspurnina næstu 20 ár. Hér er átt við það að einhleypum og öldruðum muni fjölga, fjölskyldan verður fámennari og skilnuðum fjölga. Því má greinilega gera ráð fyrir að eftirspurn og þörf fyrir minna húsnæði en nú tíðkast fari vaxandi.

Þótt þessara félagslegu breytinga gæti nú þegar í miklum mæli, hafa íbúðir á höfuðborgarsvæðinu orðið sífellt stærri að meðaltali eins og sést á töflu 5.1.5.

Það er því mikilvægt að framboð, bæði á lóðum og byggingarmöguleikum, taki mið af þessum félagslegu breytingum sem eru að verða á höfuðborgarsvæðinu.

Sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu geta með skipulagsskilmálum og lóðaframboði haft ýmist hvetjandi eða letjandi áhrif á gerð og tegund íbúðabygginga og framboð húsnæðis. Æskilegt væri að skipulagsyfirvöld kæmu til móts við breytilegar kröfur um íbúðastærð og tegundir íbúða, en ákvæðu ekki með margra ára fyrirvara hvernig markaðurinn muni verða.

Auk þeirra félagslegu atvika, sem hér hafa verið nefnd og munu hafa áhrif á húsnæðismál höfuðborgarsvæðisins næstu tvo áratugi, er einkum mikilvægt að huga að þörfinni á því að endurnýja gamlar íbúðir og móta stefnu viðvíkjandi endurnýjun þeirra. Talið er að um 0,5% af gömlu íbúðarhúsnæði úreldist að

meðaltali á ári, og er ekki talið að sá hundraðshluti muni breytast mikið.

Samkvæmt fasteignamatsskrá 1984 er aldur húsnæðis á höfuðborgarsvæðinu sem hér segir:

Tafla 5.1.6.

ALDUR HÚSNÆÐIS Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU.

Byggingartími	Fjöldi íbúða	% af heild
til 1920	1.854	4,1
1921–1920	2.383	5,3
1931–1940	2.687	5,9
1941–1950	5.279	11,7
1951–1960	7.558	16,7
1961–1970	10.718	23,7
1971–1980	12.377	27,3
1981	657	1,45
1982	820	1,8
1983	930	2,05
Samtals	45.263	100

Þótt stærsti hluti þessa íbúðarhúsnæðis hafi verið byggður á síðastliðnum 25 árum, þá eru þó um 44% húsnæðis eldri en það. Í ljósi þess er fyrirsjáanlegt að framundan er mikið viðhald og endurbætur á gömlu húsnæði. Því verður að gera ráð fyrir vaxandi sókn í fjármagn til þeirra hluta, auk þess sem það getur dregið úr fjármagni til nýbygginga.

Í ljósi þeirra grundvallarbreytinga, sem eru að verða og munu eiga sér stað á félagsgærd höfuðborgarsvæðisins á skipulagstímabilinu, er mjög æskilegt að sveitarfélög á þessu svæði móti samræmda stefnu í húsnæðismálum. Slík stefnumótun gæti komið í veg fyrir óeðlilega samkeppni sveitarfélaganna um húsbýggingu og um leið tryggt að eftirspurn yrði svarað á hagkvæman hátt.

Við þá stefnumótun er lagt til að tekið verði tillit til eftirfarandi atriða:

- Tekið verði sem raunhæfast mið af framreikningi á íbúafjölda og aldursdreifingu á höfuðborgarsvæðinu.

- Tillit sé tekið til eftirspurnar og þjóðfélagslegra aðstæðna þegar ákvarðanir eru teknar um lóðaframboð og skipulagsskilmála.

- Byggt verði nægilega fjölbreytt húsnæði í einstökum hverfum til að fólk eigi nægra kosta vól, hvort sem það flytur í hverfið eða innan þess.

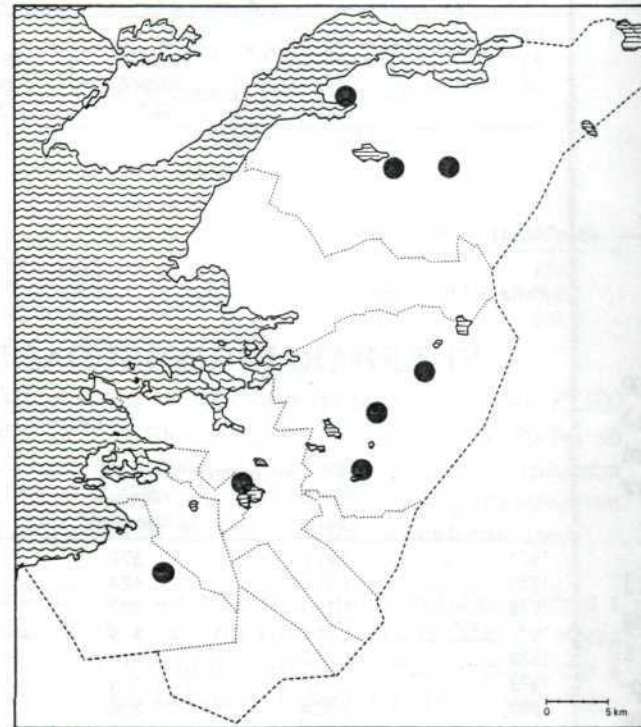
- Sérstakt tillit verði tekið til þarfa aldraðra í ljósi þeirra breytinga sem líklegt er að verði á aldursdreifingu á tímabilinu.

- Kannaðir verði kostir og gallar „húsnýtingarstefnu“ annars vegar og nýbyggingarstefnu hins vegar.

- Þörf fyrir endurnýjun á gömlu húsnæði á höfuðborgarsvæðinu verði metin, svo að hægt sé að áætla áhrif hennar á nýbyggingarstarf og fjármagnsþörf á tímabilinu.

5.2 Sumarbústaðir

Nokkuð er um það að sumarbústaðir á höfuðborgarsvæðinu séu notaðir sem íbúðarhúsnæði allt árið. Upplýsingar hvað þetta varðar, svo og um fjölda og legu sumarbústaða, eru af skornum skammti og því erfitt að nefna ákveðnar tölur. Í fasteignaskrá er fjöldi sumarbústaða talinn vera tæplega 700 og 80% þeirra í Kjósarhreppi, Mosfellssveit og Kópavogi. Talið er að fjöldinn sé eitthvað meiri, þar sem sumarbústaðir eru stundum skráðir sem sérhæfðar byggingar í fasteignaskrá.

5.2.1.

HELSTU SUMARBÚSTAÐAHVERFI.

Æskilegt er að lokið verði við skráningu á allri sumarbústaðabyggð höfuðborgarsvæðisins og afstaða tekin til áframhaldandi sumarbústaðabyggðar á þessu svæði.

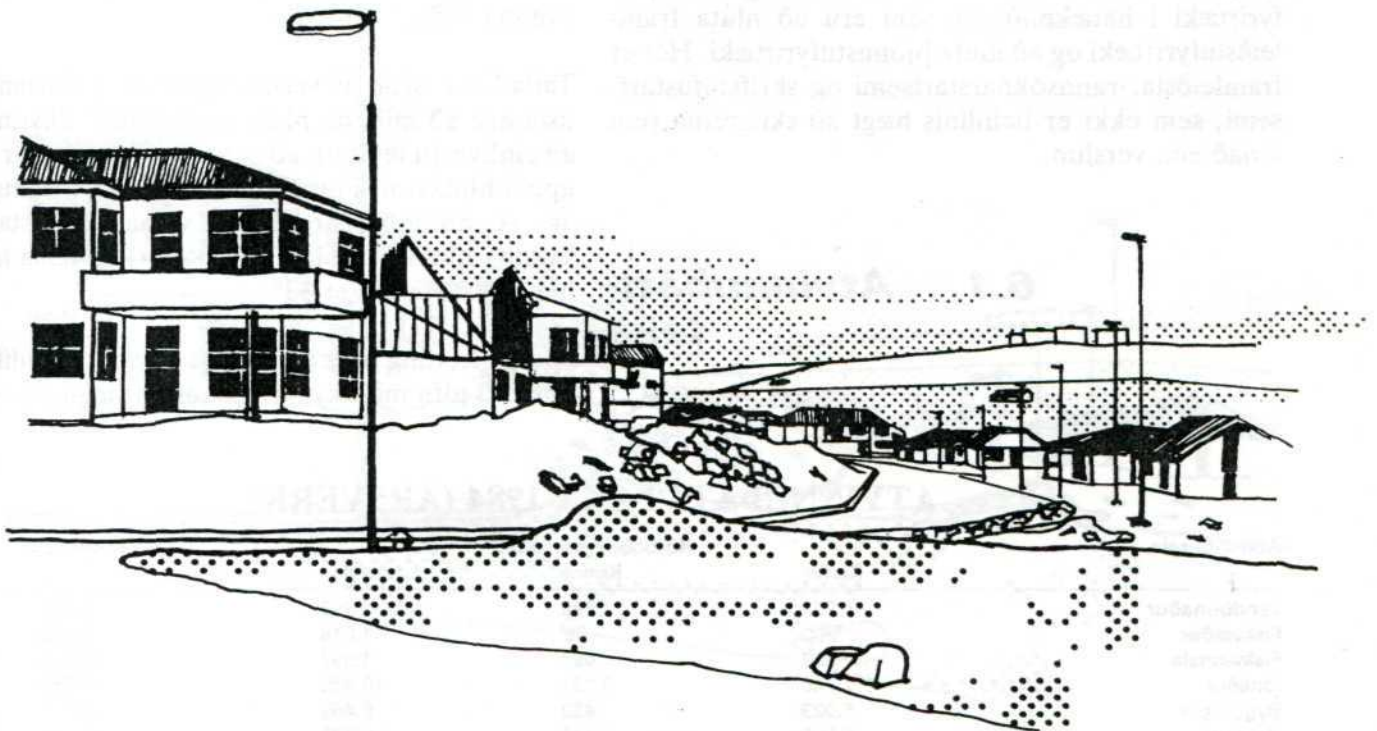
5.3 Heilsuspillandi húsnæði

Eitthvað er enn um heilsuspillandi húsnæði á höfuðborgarsvæðinu, en haldgóðar upplýsingar um það húsnæði liggja ekki á lausu. Mikill árangur hefur þó náðst á undanförunum árum í því að útrýma slíku húsnæði.

Erfitt er að segja til um hversu mikið er um heilsuspillandi húsnæði á svæðinu, enda er skilgreining á því hvað sé „heilsuspillandi húsnæði“ að mestu háð mati á aðstæðum hverju sinni. Heilbrigðisfulltrúi eða læknir í viðkomandi sveitarfélagi sker úr um hvað telst heilsuspillandi húsnæði.

Húsnæðisstofnun ríkisins veitir sérstök lán til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis. Lán í þessum lána-flokki hafa þó nær eingöngu farið til sveitarfélaga utan höfuðborgarsvæðisins. Í sveitarfélögum á höfuðborgarsvæðinu hafa þessi mál að mestu verið leyst með byggingu félagslegra íbúða. Tæplega 80% þess félagslega húsnæðis, sem byggt var á árunum 1968-1984, er að finna á höfuðborgarsvæðinu.

Æskilegt er að skrá og samræma skráningu á heilsuspillandi húsnæði á höfuðborgarsvæðinu og vinna markvisst að útrýmingu þess.

6.

Atvinnumál

Fyrirsjáanlegt er, að á næstu 20 árum verða verulegar breytingar á atvinnuháttum á höfuðborgarsvæðinu. Rafeindatekni og lífefnatekni ásamt þeim möguleikum, sem þær bjóða upp á, munu leiða til örra breytinga á framleiðslu- og þjónustutækni. Þess er að vænta að þær breytingar leiði til verulegrar tilfærslu vinnuafis milli starfa og starfsgreina á höfuðborgarsvæðinu.

Tækniþróunin hefur gert skilin milli iðnaðar, verslunar og annarra sérhæfðra starfsgreina sífellt óskýrari. Til dæmis hefur tölvuvæðingin skapað fyrirtæki í hátækni iðnaði sem eru að hluta framleiðslufyrirtæki og að hluta þjónustufyrirtæki. Hér er framleiðsla, rannsóknarstarfsemi og skrifstofustarfsemi, sem ekki er beinlínis hægt að skilgreina sem iðnað eða verslun.

6.1 Atvinnuþátttaka

Nokkur mikilvæg atriði hafa áhrif á atvinnuþátttöku fólks. Þessi atriði eru m.a. þátttaka kvenna í atvinnulífinu, lengd meðalskólagöngu og atvinnuþátttaka aldraðra.

Í lok ársins 1984 voru tæplega 70.000 manns starfandi á höfuðborgarsvæðinu. Þar af voru rúmlega 31.000 konur. Með starfandi fólki er átt við einstaklinga sem starfa meira en 13 vinnuvikur á ári utan heimilis. Á sama tíma voru íbúar á svæðinu um 130.800. Starfandi á svæðinu voru því rétt rúmlega 53% íbúanna. Hlutfall starfandi karla var 59% en kvenna 47%.

Tafla 6.1.1. sýnir að verslunargreinar og einkum þjónusta eru að miklum hluta kvennastörf. Skýringin er að einhverju leyti sú, að þessar atvinnugreinar bjóða upp á hlutastörf í meira mæli en aðrar atvinnugreinar. Á höfuðborgarsvæðinu vinna 60% starfandi kvenna hlutastörf (1/4, 1/2 eða 3/4) en sama hlutfall hjá karlmönnum er 32%.

Aldursdreifing þeirra sem taka þátt í atvinnulífinu er nokkuð jöfn milli kynja. Konur á vinnumarkaðinum

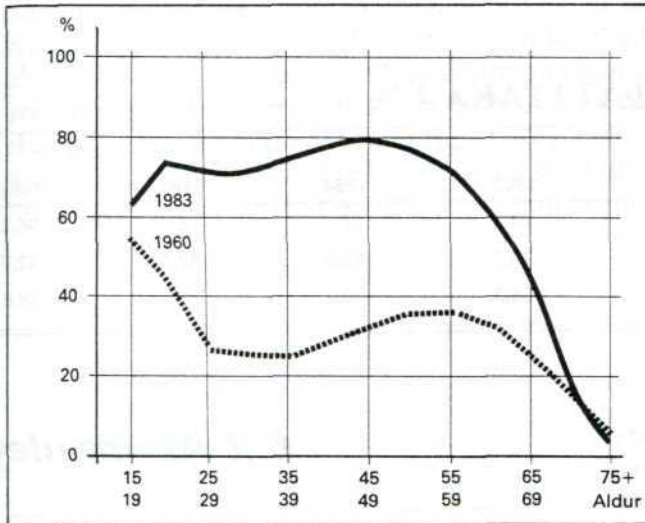
Tafla 6.1.1.

ATVINNUÞÁTTTAKA 1984 (ÁRSVERK)

Atvinnugrein	Höfuðborgarsvæðið			Landið allt
	Karlar	Konur	Alls	
Landbúnaður	262	120	386	8.728
Fiskveiðar	980	36	1.018	5.069
Fiskvinnsla	900	697	1.597	10.016
Iðnaður	7.145	3.221	10.385	17.652
Byggingar	5.023	433	5.469	10.771
Verslun	5.545	5.155	10.725	16.045
Samgöngur	3.855	1.316	5.173	7.743
Bankar o.fl.	3.131	2.780	5.914	7.478
Þjónusta	9.244	11.114	20.392	31.444
Höfuðborgarsvæðið:	36.084	24.873	61.061	
Landið:	69.191	45.198		114.947

eru þó 6.000 færri en karlar. Athyglisvert er hversu þáttökuhlutfall kynjanna í atvinnulífinu er líkt. Til dæmis eru hlutfallslega fleiri konur en karlar á aldrinum 40 til 60 ára á vinnumarkaðinum: 31% kvenna á móti 30% karla. Einnig er athyglisvert að á aldrinum 15 til 30 ára eru 36% kvenna á vinnumarkaðinum en 34% karla.

6.1.1.

ÞÁTTÖKUHLUTFÖLL KVENNA Á VINNUMARKAÐI ÁRIN 1960 OG 1983 EFTIR ALDURSFLOKKUN.

Benda má á tvær líklegar skýringar á hlutfallslega mikilli þáttöku kvenna í atvinnulífinu. Á aldrinum 40 til 60 ára fara kvaðir vegna barneigna og uppeldis minnkandi, en herra þáttökuhlutfall kvenna á aldrinum 15 til 30 ára má sennilega rekja til þess að konur hætta fyrr námi en karlar og koma því fyrr út á vinnumarkaðinn.

Tafla 6.1.2.

ATVINNUHÓPUR

	1984	2005	2035
Kostur A	130.722	167.240	196.615
15-74 ára	92.576	118.607	137.837
%	70.7	71.0	70.1
Kostur B	130.722	141.962	135.864
15-74 ára	92.576	107.925	99.947
%	70.7	76.0	73.6
Kostur C	130.722	153.877	161.969
15-74 ára	92.576	113.451	116.927
%	70.7	73.8	72.2

Miðað við framreikninga mannfjöldans á höfuðborgarsvæðinu og þá þrjá möguleika, sem kannaðir hafa verið, má sjá að hinn svonefndi atvinnuhópur, fólk á aldrinum 15 til 74 ára, stækkar fram til ársins 2004, en fer síðan hlutfallslega minnkandi. Árið 1984 var atvinnuþátttaka kvenna 15 til 74 ára 67,1% en karla 83,7%. (Tafla 6.1.2.)

Erfitt er að áætla atvinnuþáttöku á höfuðborgarsvæðinu á komandi árum. Þegar eftirfarandi áætlun var unnin (tafla 6.1.3), var miðað við þrjá kosti í þróun aldurshópsins 15-74 ára og hlutfall atvinnuþáttöku fyrir 1984. Samkvæmt kostunum þarf að skapa 11.500-19.500 ný störf á höfuðborgarsvæðinu fram til ársins 2004. Kostur C gefur til kynna að raunhæf þörf á nýjum störfum á næstu tveimur áratugum sé tæplega 16.000.

Tafla 6.1.3.

FRAMREIKNINGUR
ATVINNUÞÁTTÖKU

	1984	2005	2035
Kostur A			
15-74 ára	92.576	118.607	137.837
75.3%	69.686	89.311	103.791
Kostur B			
15-74 ára	92.576	107.925	99.947
75.3%	69.686	81.268	75.260
Kostur C			
15-74 ára	92.576	113.451	116.927
75.3%	69.686	85.429	88.046

Rétt er að leggja áherslu á að þessar tölur eru örugglega of lágar, því að í framreikningum var ekki gert ráð fyrir því að skapa þarf töluvert mörg störf

handa þeim einstaklingum sem missa fyrri störf, m.a. vegna aukinnar sjálfvirkni og hagræðingar í rekstri.

Einnig er athyglisvert að atvinnuþátttaka er talsvert minni á höfuðborgarsvæðinu en á landsbyggðinni, og hefur reyndar minnkað milli árana 1983 og 1984.

Ýmis önnur atriði munu hafa áhrif á fjölda þeirra starfa, sem í boði verða. Framleiðniaukning eykur t.a.m. þörfina á nýjum störfum enn frekar og sama má segja um bætt heilsufar og þar af leiðandi lengri starfsævi. Hins vegar getur stytur vinnutími og minni yfirvinna leitt til þess að störfum fjölgar.

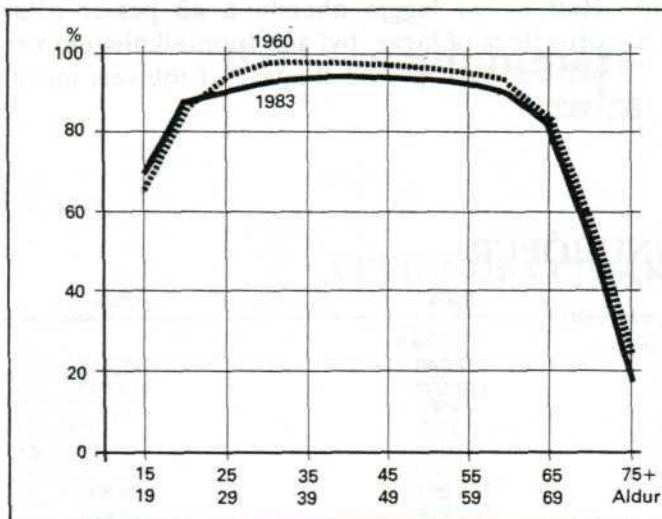
Tafla 6.1.4.

ATVINNUÞÁTTTAKA Í %

	Karlar		Konur		Samtals	
	1983	1984	1983	1984	1983	1984
Höfuðborgarsvæðið	85,2	83,7	67,1	67,1	76,0	75,3
Landsbyggðin utan höfuðb.sv.	91,2	90,7	72,2	73,9	82,1	82,7
Landið allt	87,9	86,9	69,3	70,1	78,7	78,6

Þennan mismun má að einhverju leyti rekja til þess að á höfuðborgarsvæðinu eru hlutfallslega fleiri konur og elstu aldurshóparnir eru einnig hlutfallslega fjölmennari þar en á landsbyggðinni.

Hins vegar er líklegt að atvinnuþátttaka aukist á næstu tveimur áratugum og þá aðallega vegna vaxandi þátttöku kvenna í atvinnulífinu. Eins og sýnt er á línuritinu, hefur atvinnuþátttaka kvenna tvöfaldast frá árinu 1960. Á sama tíma hefur þátttaka karla minnkað lítillega, en vart má búast við að þessi þróun haldi áfram í sama mæli.

6.1.2.

ÞÁTTTÖKUHLUTFÖLL KARLA Á VINNUMARKAÐI. ÁRIN 1960 OG 1983 EFTIR ALDURSFLOKKUN.

6.2 Atvinnuleysi

Á undanförunum fimm árum hefur atvinnuleysis orðið lítillega vart á höfuðborgarsvæðinu. Það hefur þó verið sveiflukennt og ekki viðvarandi. Árstíðabundnar sveiflur og tímabundin vandkvæði í einstökum atvinnugreinum hafa haft hér mest áhrif. Atvinnuleysi hefur farið nokkuð vaxandi á þessum fimm árum, en þó virðist sem þeirri þróun hafi að nokkru verið snúið við. Að meðaltali hafa verið skráðir 3.500 atvinnlausir einstaklingar á ári síðastliðin fimm ár. Ef tekið er árlegt mánaðarlegt meðaltal atvinnuleysis verður það mun minna eða tæplega 300 (tafla 6.2.1). Framboð atvinnu á höfuðborgarsvæðinu virðist því tiltölulega stöðugt.

Tafla 6.2.1.

FJÖLDI ATVINNULAUSRA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1980-1984

Ár	Alls	% af mannfjölda	Meðaltal á mánuði	% af mannfjölda
1980	1.210	1,0	101	0,1
1981	1.559	1,3	130	0,1
1982	2.764	2,2	230	0,2
1983	5.569	4,3	464	0,4
1984	6.233	4,8	519	0,4

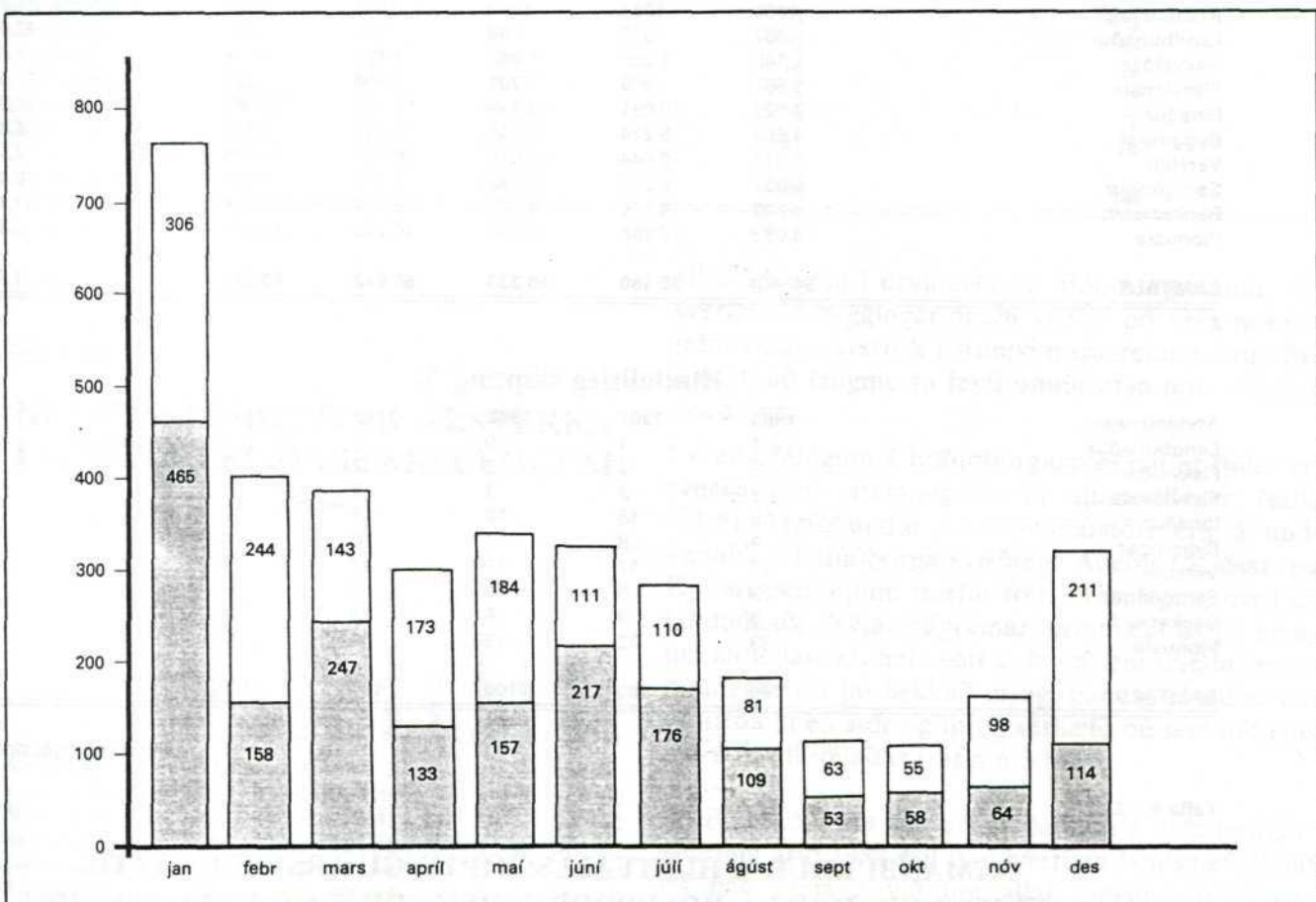
Meðaltal 1980-1984

3.471	2,7	289	0,2
-------	-----	-----	-----

Lög um vinnumiðlun voru sett árið 1985. Hlutverk vinnumiðlunar er í fyrsta lagi að greiða fyrir því að þeir, sem leita atvinnu, fái starf við sitt hæfi, og að atvinnuvegirnir eigi kost á nægjanlegu vinnuafli. Í öðru lagi skal vinnumiðlun skrá atvinnulausa. Samkvæmt þessum lögum er hverju sveitarfélagi með 500 íbúa eða fleiri skylt að annast vinnumiðlun.

Sveitarfélögum á sama atvinnusvæði er þó heimilt að reka sameiginlega vinnumiðlun og er reyndar skylt að starfa saman að öllu sem lýtur að vinnumiðlun á svæðinu. Kaupstaðir með fleiri en 10 þúsund íbúa skulu þó reka sérstakar vinnumiðlanir. Reglugerð, dagsett 24. febrúar 1986, kveður á um, að sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu myndi eitt atvinnusvæði.

6.2.2.

ATVINNULAUSIR Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1985

□ Karlur   □ Konur

6.3 Atvinnuskipting

Tölur sýna að eftir öra breytingu á atvinnuskiptingu á höfuðborgarsvæðinu á árunum 1960 til 1980 virðist sem á síðastliðnum fimm árum hafi komist á jafnvægi milli megingreina atvinnulífsins (tafla 6.3.1). Vöxtur virðist nær eingöngu vera í þjónustugreinum. Ársverkum (þ.e. fjölda slysatryggðra vinnuvikna deilt með 52 í frumvinnslugreinum, landbúnaði og fiskveiðum, og úrvinnslugreinum fer fækkandi eða þau standa í stað.

Aftur á móti hefur orðið umtalsverð aukning á sviði þjónustu og viðskipta. Árið 1984 voru einungis 2% ársverka á höfuðborgarsvæðinu í frumvinnslugrein-

um, 19% í úrvinnslugreinum, en 69% í verslun og þjónustu. Á landsbyggðinni voru hlutföllin þessi: 22% í frumvinnslu, 39% í úrvinnslu og 39% í verslun og þjónustu. Þetta sést enn skýrar þegar nánari verkaskipting er athuguð. Hluttur höfuðborgarsvæðisins í verslun, samgöngum, bankastarfsemi, þjónustu og iðnaði á Íslandi er mjög mikill (töflu 6.3.2, 6.3.3 og 6.3.4).

Það hlutverk höfuðborgarsvæðisins að vera þjónustumiðstöð landsins alls er megin skýring á þessari skiptingu. Hér má einnig benda á í þessu sambandi að byggðastefnan hefur aðallega komið fram í uppbyggingu sjávarútvegs úti á landi.

Athyglisvert er einnig að huga að hlut höfuðborgarsvæðisins í öllum ársverkum hér á landi árið 1984. Þar er hluttur höfuðborgarsvæðisins um og yfir 60%

Tafla 6.3.1.

ÁRSVERK Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1980–1984

Atvinnuvegir	1980	1981	1982	1983	1984	Breyting 1983–1984
Landbúnaður	307	317	288	307	270	- 12,0%
Fiskveiðar	1 140	1 068	1 067	1 100	1 018	- 7,4%
Fiskvinnsla	1 602	1 808	1 701	1 806	1 598	- 11,5%
Iðnaður	9 923	10 091	10 315	10 135	10 385	+ 2,5%
Byggingar	4 803	5 214	5 665	5 797	5 469	- 5,8%
Verslun	9 012	9 644	10 075	10 307	10 725	+ 4,1%
Samgöngur	5 037	5 246	5 235	5 153	5 173	+ 0,4%
Bankar o. fl.	4 349	4 826	4 943	5 207	5 914	+ 13,6%
Þjónusta	18 083	17 966	19 046	20 230	20 391	+ 0,8%
SAMTALS:	54 256	56 180	58 335	60 042	60 943	+ 1,5%

Hlutfallsleg skipting %

Atvinnuvegir	1980	1981	1982	1983	1984
Landbúnaður	1	1	0	1	0
Fiskveiðar	2	2	2	2	2
Fiskvinnsla	3	3	3	3	3
Iðnaður	18	18	18	17	17
Byggingar	9	9	10	10	9
Verslun	17	17	17	17	18
Samgöngur	9	9	9	9	8
Bankar o. fl.	8	9	8	9	10
Þjónusta	33	32	33	34	33
SAMTALS:	100	100	100	100	100

(Heimild: Byggðastofnun)

Tafla 6.3.2.

SAMANBURÐUR Á HLUTFALLSSKIPTINGU ÁRSVERKA EFTIR ATVINNUGREINUM Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU OG UTAN ÞESS 1984

	Landbúnaður	Fiskveiðar	Fiskvinnsla	Iðnaður	Veitur	Byggingar	Verslun	Samgöngur	Bankar o. fl.	Þjónusta	Samtals
Höfuðborgarsvæðið	4	20	16	59	55	51	67	67	79	65	53
Után höfuðborgarsvæðis	96	80	84	41	45	49	33	33	21	35	47
SAMTALS:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tafla 6.3.3.

ÁRSVERK 1984

Atvinnuvegir	Höfuðborgarsvæðið	Landið allt	Hlutfall af landinu öllu %
Landbúnaður	386	8 728	4
Fiskveiðar	1 018	5 069	20
Fiskvinnsla	1 598	10 016	16
Iðnaður	10 385	17 652	59
Byggingar	5 469	10 771	51
Verslun	10 725	16 045	67
Samgöngur	5 173	7 743	67
Bankar o. fl.	5 914	7 478	79
Þjónusta	20 392	31 444	65
ATVINNUEGIR ALLS:	61 061	114 947	53

Tafla 6.3.4.

HLUTFALLSSKIPTING ÁRSVERKA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1984
MIÐAÐ VIÐ LANDIÐ ALLT

Atvinnuvegir	Höfuðborgarsvæðið	Utan höfuðborgarsvæðis	Landið allt
Landbúnaður	0	15	5
Fiskveiðar	2	7	5
Fiskvinnsla	3	16	9
Iðnaður	17	13	9
Byggingar	9	10	10
Verslun	18	10	14
Samgöngur	8	5	7
Bankar o. fl.	10	3	7
Þjónusta	33	21	28
SAMTALS:	100	100	100

Tafla 6.3.5.

HLUTFALLSSKIPTING ÁRSVERKA
Í EINSTÖKUM SVEITARFÉLÖGUM
1984

	Landbúnaður	Fiskveiðar	Fiskvinnsla	Iðnaður	Byggingar	Verslun	Samgöngur	Bankar o. fl.	Þjónusta	SAMTALS
Kjósarhreppur	57	3	3	7	3	6	3	0	18	100
Kjalarneshreppur	20	3	1	8	16	9	5	1	37	100
Mosfellshreppur	2	1	1	23	12	13	6	7	34	100
Reykjavík	0	1	2	16	8	18	9	10	34	100
Seltjarnarnes	0	2	3	13	8	21	10	12	32	100
Kópavogur	0	1	1	18	11	17	8	9	33	100
Garðabær	0	1	2	16	10	19	7	12	31	100
Bessastaðahreppur	1	2	2	15	13	15	7	8	37	100
Hafnarfjörður	0	4	6	22	12	14	6	7	29	100
Höfuðborgarsvæðið	0	2	3	17	9	18	8	10	33	100
Utan höfuðborgarsv.	15	7	16	13	10	10	5	3	21	100
Landið	5	5	9	16	10	14	7	7	28	100

allra ársverka í úrvinnslu og þjónustugreinum. Ársverkum í byggingariðnaði virðist þó vera nokkuð jafnt skipt. Ársverk í frumvinnslugreinum eru aftur á móti að langmestu leyti unnin utan höfuðborgarsvæðisins.

Í sveitarfélögum á höfuðborgarsvæðinu er fjöldi ársverka eftir atvinnugreinum allbreytilegur (tafla 6.3.5). Hefðbundin landbúnaðarstörf eru á undanhaldi á höfuðborgarsvæðinu. Aðeins í Kjósar- og Kjalarneshreppum starfar fólk í verulegum mæli að landbúnaði. Nýjar búgreinar, svínarækt og þó einkum alifuglarækt, hafa sótt á. Þeim sem stunda þessar greinar hefur þó fækkað mjög, þannig að nú er um að ræða fá en stór og mjög sérhæfð bú sem allt eins má telja til iðnaðar (tafla 6.3.6).

Á töflu 6.3.7 má sjá, að meðallaun á höfuðborgarsvæðinu árið 1984 eru ívið hærri en landsmeðaltalið og það sama á við um allar meginstarfsgreinar. Varhugavert er að draga þá ályktun af þessu, að tekjumöguleikar laði fólk utan af landi til höfuðborgarsvæðisins. Til þess er munurinn vart nægur. Ljóst er þó að iðnaður og ekki síst þjónustugreinar eru nú vaxtarbroddur atvinnulífsins og höfuðborgarsvæðið nýtur góðs af því.

Tafla 6.3.6.

BÚFÉ Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1984

	Nautgripir	Hestar	Sauðfé	Hænsn	Svín
Kjósarhreppur	1 347	255	6 824	10 337	43
Kjalarneshreppur	227	79	854	56 640	98
Mosfellshreppur	137	802	1 788	21 200	185
Reykjavík	32	2 985	1 368	350	0
Seltjarnarnes	0	25	0	0	0
Kópavogur	16	972	697	16 200	37
Garðabær	19	258	532	600	0
Bessastaðahreppur	41	9	81	1 920	0
Hafnarfjörður	9	928	870	4 000	0
SAMTALS:	1 828	6 313	13 014	111 247	369

Tafla 6.3.7.

MEÐALLAUN KARLA OG KVENNA 1984 (í þús. kr.)

	HÖFUÐBORGARSVÆÐIÐ			Utan höfuðborgarsvæðis			LANDIÐ ALLT		
	Karlar	Konur	Samtals	Karlar	Konur	Samtals	Karlar	Konur	Samtals
Landbúnaður	225	192	214	198	174	188	200	175	189
Fiskveiðar	702	372	690	663	285	645	671	299	654
Fiskvinnsla	360	262	317	357	267	314	358	266	315
Iðnaður	394	247	347	367	231	327	383	241	339
Veitur	464	286	427	501	265	460	481	277	442
Byggingar	381	226	369	365	230	353	373	228	361
Verslun	388	255	324	345	237	281	376	248	309
Samgöngur	397	297	372	337	260	318	377	285	354
Bankar o. fl.	464	283	379	451	262	342	462	278	371
Þjónusta	421	268	337	382	255	316	407	264	330
SAMTALS:	412	265	352	378	240	325	396	253	339

6.4 Atvinnuhúsnæði

Samkvæmt upplýsingum Fasteignamats ríkisins var atvinnuhúsnæði á höfuðborgarsvæðinu rúmar 3,1 milljónir fermetra árið 1984. Þar af voru iðnaðarhúsnæði og vörugeymslur um 40%, verslanir og skrifstofur 23% og sérhæfðar byggingar 37%. Fasteignamat ríkisins skiptir atvinnuhúsnæði í fimm meginflokkar: verslunar-, skrifstofu- og iðnaðarhúsnæði, vörugeymslur og sérhæfðar byggingar. Sérhæfðar

byggingar eru að langmestu leyti opinberar byggingar. Þessi flokkun Fasteignamats ríkisins er þó ekki vandkvæðalaus, því að breyting á notkun húsnæðis er ekki alls staðar bundin leyfisveitingu og því ekki ævinlega tilkynnt þegar notkun þess er breytt. Á það einkum við um íbúðar- og iðnaðarhúsnæði, sem breytt hefur verið í verslunar- eða skrifstofuhúsnæði. Hins vegar eru tölur um heildarfjölda fermetra í atvinnuhúsnæði tiltölulega nákvæmar.

Eins og sýnt er á töflu 6.4.1 er 74% alls atvinnuhúsnæðis á höfuðborgarsvæðinu miðað við grunnflatar-

Tafla 6.4.1.

ATVINNUHÚSNÆÐI Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1984 (m²)

	Verslun	Skrifstofur	Iðnaður	Vörugeymslur	Sérh. byggingar	Alls
Kjósarhreppur	0	0	0	0	3 580	3 580
Kjalarneshreppur	0	0	94	0	7 300	7 394
Mosfellshreppur	3 463	3 004	26 300	5 462	39 326	77 555
Reykjavík	354 739	273 550	544 566	313 992	831 259	2 318 106
Seltjarnarnes	3 779	1 682	13 036	2 271	7 895	28 663
Kópavogur	35 955	6 197	131 233	13 826	48 992	236 203
Garðabær	1 966	2 294	37 048	1 107	10 365	52 780
Bessastaðahreppur	0	0	275	0	1 847	2 122
Hafnarfjörður	27 742	9 749	158 890	16 268	209 698	422 347
SAMTALS:	427 644	296 476	911 442	352 926	1 160 262	3 148 750

Tafla 6.4.2.

ATVINNUHÚSNÆÐISSTÆRÐ Á ÍBÚA 1984 (m²)

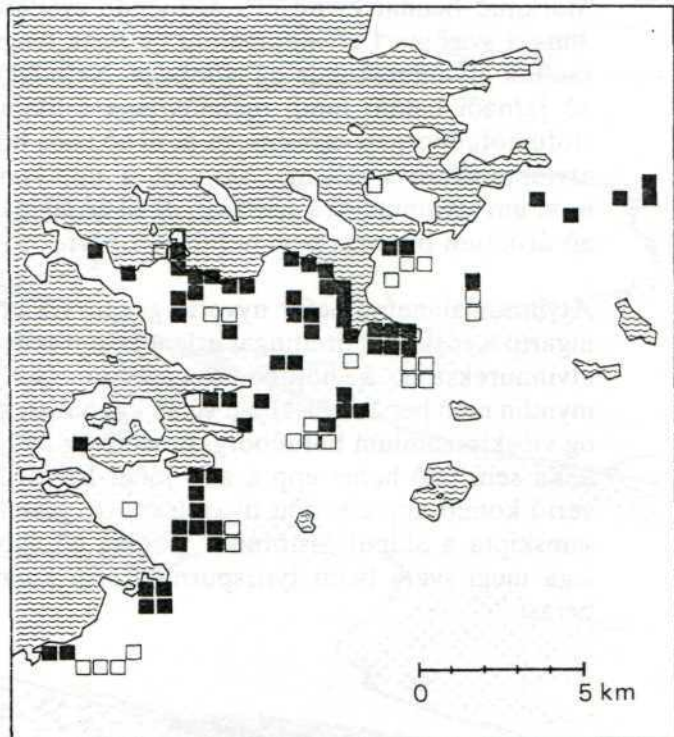
	Atvinnuhúsnæði	Íbúar	Fjöldi m ² á íbúa
Kjósarhreppur	3 580	187	19,14
Kjalarneshreppur	7 394	366	20,20
Mosfellssveit	77 555	3 627	21,38
Reykjavík	2 318 106	88 505	26,19
Seltjarnarnes	28 663	3 657	7,84
Kópavogur	236 203	14 565	16,22
Garðabær	52 780	5 890	8,96
Bessastaðahreppur	2 122	706	3,01
Hafnarfjörður	422 347	12 982	32,53
HÖFUÐBORGARSVÆÐIÐ	3 148 750	130 485	24,13

mál að finna í Reykjavík. Þar eru einnig stærstu samfelldu atvinnusvæðin.

Atvinnuhúsnæði á höfuðborgarsvæðinu hefur aukist talsvert síðasta áratuginn miðað við fólksfjölda. Árið 1976 voru um 20 fermetrar atvinnuhúsnæðis á hvern íbúa, en árið 1984 voru þeir orðnir rúmlega 24 á hvern íbúa (tafla 6.4.2). Í Hafnarfirði eru flestir fermetrar atvinnuhúsnæðis á hvern íbúa, 32,5, enda er stóriðja mest þar.

Erfitt er að áætla framtíðarþörf fyrir atvinnuhúsnæði vegna óvissu um þróun atvinnumála. Nú virðast áherslur vera að breytast talsvert mikið í atvinnulíf-inu í átt til tölvuiðnaðar og hátækniíðnaðar. Þetta getur haft mikil og varanleg áhrif á atvinnugreinar á höfuðborgarsvæðinu og það húsnæði sem viðkomandi starfsemi þarfnast.

Lagt er til að gerð verði athugun á hugsanlegum áhrifum tölvuvæðingar og hátækniíðnaðar á atvinnulíf og atvinnuhúsnæði á höfuðborgarsvæðinu.

6.5.1.

6.5 Skipulag atvinnusvæða

HELSTU ATVINNUSVÆÐI

■ Núverandi atvinnusvæði.

□ Ný atvinnusvæði til 2005.

Við skipulag byggðar er það grundvallaratriði að tekið sé fullt tillit til atvinnulífs á viðkomandi svæði. Taka þarf mið að því við skipulagningu að nægilegt framboð sé af hentugum lóðum í góðum tengslum við samgöngur og veitukerfi. Einnig þarf að huga að stærðum lóða, lóðaskilmálum og atvinnuhúsnæðinu sjálfu.

Breytingar á atvinnulífinu eru oft örar og gera ekki ávallt boð á undan sér. Fyrirtækjum er því nauðsyn að geta lagað starfsemi sína og húsnæði að breyttum aðstæðum.

Þegar atvinnusvæði eru skipulögð verður að taka tillit til margra atriða sem ljóst er að hafa áhrif á það hvar iðnaði er valinn staður. Má þar nefna framboð á hæfu vinnuafla, tengsl við samgönguæðar, möguleika á vexti, verð á landi, hve langt eða stutt er í iðnað af sömu eða svipaðri gerð og hvernig almenningsamgöngum er háttað.

Undanfarin ár hafa aðstæður fyrir stóriðju á höfuðborgarsvæðinu verið athugaðar á vegum iðnaðar-ráðuneytisins, og m.a. verið bent á svæði við Straumsvík og á Geldinganesi sem hugsanlega væru

fallin til meiri stóriðju. Æskilegt er að við slíkar athuganir sé tekið meira tillit til þeirrar almennu skipulagsvinnu sem verið er að leysa af hendi á svæðinu.

6.6 Atvinnumála- nefnd

Á vegum Sambands sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu er starfandi sameiginleg atvinnumálanefnd. Markmið hennar er að efla samvinnu sveitarfélaganna á svæðinu í atvinnumálum og bæta tengsl við samtök atvinnurekenda og launþega. Nefndin hefur að jafnaði haldið fundi mánaðarlega á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins, m.a. til að ræða horfur í atvinnumálum svæðisins, skiptast á upplýsingum, m.a. um atvinnuleysi á svæðinu, og til að leggja drög að úrbótum þar sem þess hefur þótt þörf.

Atvinnumálanefnd hefur nýverið gengið frá upplýsingariti á ensku, til dreifingar erlendis, um skilyrði til atvinnurekstrar á höfuðborgarsvæðinu. Er hugmyndin með þessum bæklingi sú að kynna samstarfs- og viðskiptaáðilum höfuðborgarsvæðið og þá möguleika sem það hefur upp á að bjóða. Einnig hefur verið komið upp aðstöðu til „telex“- og „easylink“-samskipta á Skipulagsstofunni, þannig að auðveldlega megi svara þeim fyrirspurnum sem kunna að berast.

6.7 Framtíðarhorfur í atvinnumálum

Erfitt er að meta með nokkurri vissu framtíðarþróun og möguleika í atvinnumálum á höfuðborgarsvæðinu næstu tvo áratugi. Einnig er erfitt að meta hversu mörg störf verða væntanlega í boði eða hve mikil þörf verður fyrir þau, þ.e. atvinnuþátttöku.

Því hefur verið haldið fram að þjónustugreinarnar, sem hingað til hafa tekið við meginhluta þess fólks sem kemur út á vinnumarkaðinn, geti það ekki öllu lengur. Orsök þessa má einkum rekja til þeirra öru tækniframfara sem nú eiga sér stað. Almenn er talið að vaxtarbroddur atvinnulífsins verði í sérhæfðri þjónustu og iðnaði, á sviði rafeinda- og hátækniíðnaðar sem einkum miðast við útflutning. Ljóst er að

nýjar atvinnugreinar hafa í för með sér margvíslegar breytingar, bæði hvað varðar vinnuafl og aðstöðu.

Tölvuvæðing, rafeindaiðnaður og hátækniíðnaður hafa víðast hvar aukið þörfina fyrir vinnuafl en ekki öfugt. Jafnframt gerir þessi þróun nýjar kröfur til menntakerfisins þar sem verkleg menntun og endurmenntun verður afar mikilvæg er fram líða stundir.

Komið hefur í ljós að hátækniíðnaður krefst einkum tvenns konar vinnuafls, annars vegar hámenntaðra sérfræðinga og hins vegar lítt sérmenntaðs vinnuafls sem hefur litlar vonir um frama þar sem millistigið í menntun og starfsreynslu vantar.

Þróun nýrra atvinnugreina getur orðið óskileg ef hún er á kostnað annarra og eldri atvinnugreina. Það er því nauðsynlegt að byggja nýskipun í atvinnulífi á þeim efnahagslega grunni sem einkennir svæðið, og raska ekki um of því jafnvægi sem er fyrir hendi.

Þar sem höfuðborgarsvæðið er eitt atvinnusvæði er lagt til að atvinnustefna sveitarfélaganna verði mótuð með eftirfarandi atriði í huga:

Líklegt er að miklar breytingar verði á atvinnulífi höfuðborgarsvæðisins næstu áratugi. Því er nauðsynlegt að fylgjast vel með og kanna þessi mál með það fyrir augum að bregðast við þeim í tíma og á viðeigandi hátt. Tryggja þarf að skipulagi svæðisins sé hagað þannig að sem best sé komið til móts við væntanlegar breytingar.

Nauðsynlegt er að stefna markvisst að því að gera atvinnulíf á svæðinu fjölbreyttara en nú er til treysta grundvöll þess og koma í veg fyrir árstíðabundnar sveiflur atvinnuframboðs.

Mikilvægt er að sveitarfélög á svæðinu komi sem fyrst í framkvæmd þeim ákvæðum í lögum um vinnu-
miðlum sem snerta þau.

Mikilvægt er að hugað sé að eftirfarandi atriðum þegar atvinnusvæði á höfuðborgarsvæðinu eru skipulögð:

- Sem best tengsl séu milli íbúðahverfa og atvinnusvæða, m.a. til að draga úr umferð og kostnaði sem henni fylgir.

- Þess sé ávallt gætt að hafa til reiðu lóðir undir atvinnustarfsemi á hentugum stöðum á höfuðborgarsvæðinu þar sem hægt sé að byggja með lágmarks-
tilkostnaði.

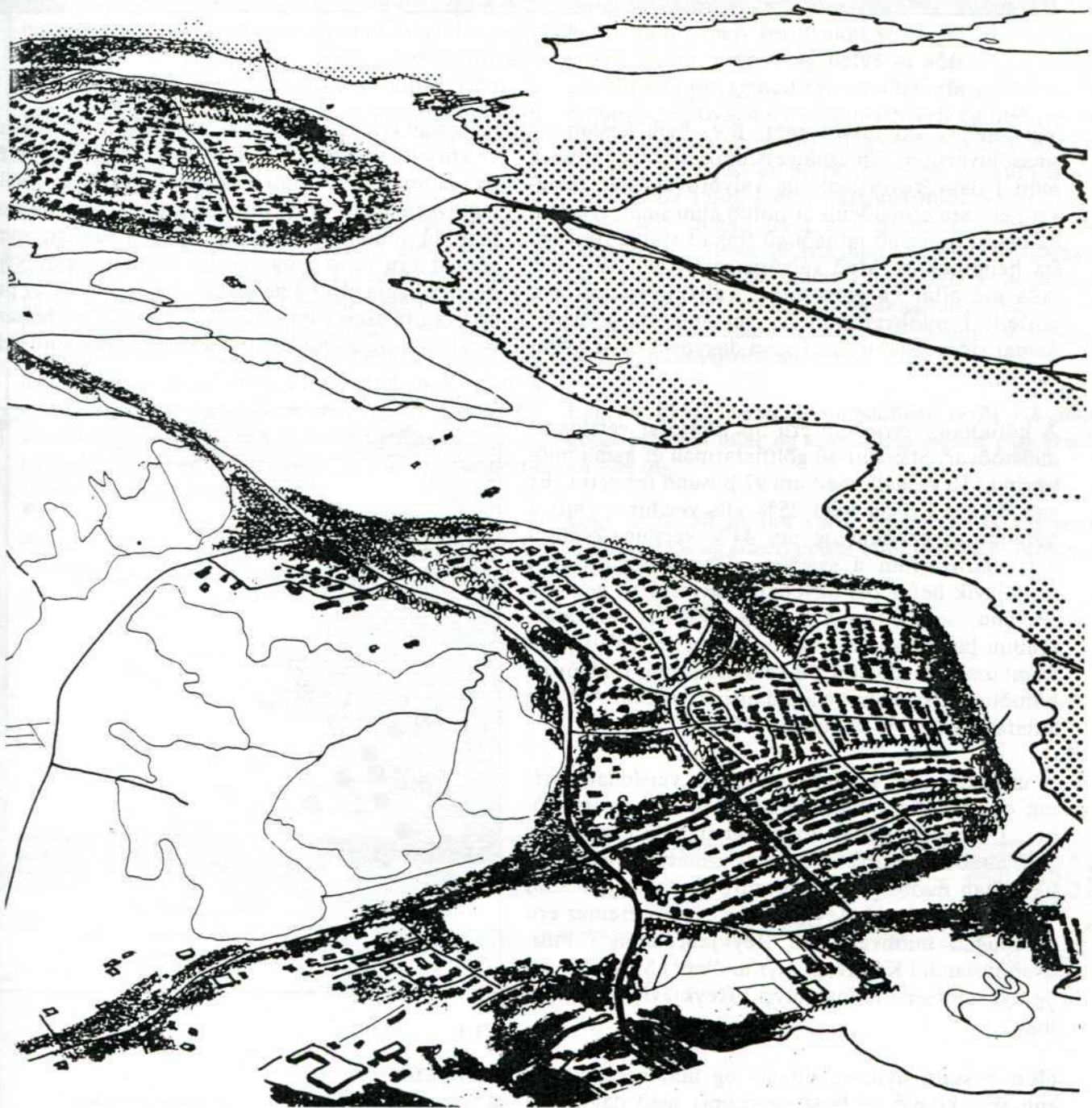
- Athugað verði hvort ekki megi endurskipuleggja eldri atvinnusvæði, þar sem hentug byggingasvæði eru ekki óþrjótandi.

- Atvinnufyrirtæki í sömu eða svipuðum greinum séu til húsa á svipuðum slóðum.

- Meta verður framboð vinnuafis á svæðinu með hliðsjón af breyttum kröfum atvinnulífsins, bæði með tilliti til fjölda starfa og menntun þeirra einstaklinga sem þeim munu sinna.

Lagt er til að stofnaður verði sérstakur iðnþróunar-sjóður fyrir höfuðborgarsvæðið til að efla nýsköpun í atvinnulífinu, en slíkir sjóðir starfa nú í öðrum landshlutum.

7. Verzlun - miðhverfi

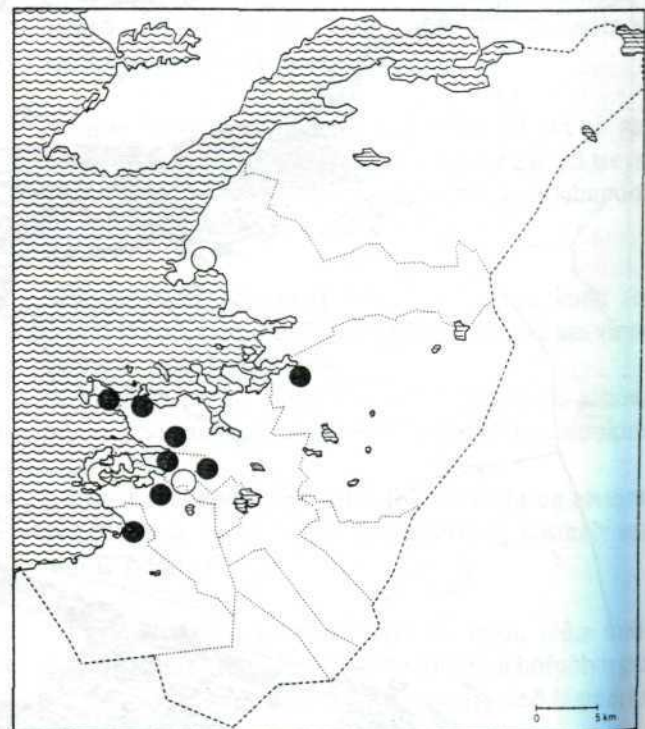
Verzlun má skipta í tvennt, þ.e. heildverzlun og smásöluverzlun. Smásöluverzlunin skiptist aftur á móti í dagvöruverzlunir og valvöruverzlunir. Dagvara er vara sem aðeins er notuð einu sinni, svo sem matvara, og er að jafnaði að finna í stuttri fjarlægð frá heimilunum. Með valvöru er átt við vöru sem nota má oftár en einu sinni. Valvöruverzlunir eru yfirleitt í miðhverfum eða verslunarmiðstöðvum. Sumar stórverslunir eru í senn dagvöru- og valvöruverzlunir.

Á höfuðborgarsvæðinu eru nú 17 stórar verslunarmiðstöðvar. Stærstur að gólflatarmáli er gamli miðbærinn í Reykjavík með um 97 þúsund fermetra. Er það nálægt því að vera 25% alls verslunarrýmis á höfuðborgarsvæðinu og um 44% verslunarrýmis í verslunarhverfum á svæðinu. Gamli miðbærinn í Reykjavík hefur því ákveðnu hlutverki að gegna á svæðinu, og má benda á að tæp 90% af verslunarrýminu þar fara undir valvöru, sem er (1979) jafnframt um 53% af veltu alls verslunarrýmis í valvöru á höfuðborgarsvæðinu. Næst á eftir er svæðið Ármúli/Skeifan með 27% veltunnar (1979).

Á undanförunum árum hefur nýjum verslunarhverfum og stórmörkuðum fjölgað á höfuðborgarsvæðinu. Í grannbyggðum Reykjavíkur hafa ennfremur risið miðbærir í Kópavogi, á Seltjarnarnesi og Garðabæ. Utan miðbæjar í Hafnarfirði hefur byggst upp verslunarhverfi við Reykjavíkurveg. Ennfremur eru fyrirhuguð miðhverfi við Reykjanesbraut í Fífuhvammslandi í Kópavogi, nýr miðbær í Mosfellssveit og nýr miðbær í Kringlumýri í Reykjavík er í byggingu.

Flest þessara nýju verslunar- og miðhverfa versla enn sem komið er fyrst og fremst með dagvörur.

Reynslan erlendis sýnir hins vegar að valvöruverzlun er yfirleitt smám saman flutt inn í þessi miðhverfi. Því hefur dregið hlutfallslega úr mikilvægi gömlu miðhverfanna á sviði valvöruverzlunar, m.a. vegna þess að íbúum í námunda við þau fækkar, samgöngur eru erfiðar og skortur á bílastæðum. Nýju hverfin liggja aftur á móti vel við samgöngum og þar eru næg bílastæði fyrir viðskiptavinina. Sum þessara verslunar- og miðhverfa eru á svæðum sem voru ekki

7.1.1.

MIÐBÆIR

● Núverandi miðhverfi.

○ Fyrirhuguð miðhverfi.

ráðgerð sem verslunar- og þjónustumiðstöðvar í skipulagi, heldur sem iðnaðarsvæði eða íbúðarsvæði.

Síðari hluta árs 1981 var byggt upp reiknilíkan af valvöruverslun á höfuðborgarsvæðinu á Skipulagsstofunni. Líkan þetta gefur m.a. til kynna hvernig velta í smásöluverslun dreifist á einstök verslunarhverfi á höfuðborgarsvæðinu miðað við ákveðnar forsendur. Reiknilíkanið hefur verið notað til útreikninga á stærðarhlutföllum verslunarhverfa á höfuðborgarsvæðinu.

Ýmislegt má lesa úr niðurstöðum þessara útreikninga. Til dæmis varð ljóst, að það mun hafa mikil áhrif á öll önnur verslunarhverfi á höfuðborgarsvæðinu að byggja mikið verslunarrými í Kringlubæ, nýja miðbænum í Reykjavík. Sum verslunarhverfi reyndust öflug í þeim skilningi, að niðurstöðurnar urðu þeim ávallt í hag, þrátt fyrir mismunandi gildi fyrir aðdráttarafli þeirra og þrátt fyrir önnur öflug verslunarhverfi.

Ætla má að gólfflatarmál á hvern íbúa í verslun muni aukast á næstu árum, en þó tæpast eins mikið og síðustu áratugi. Árið 1962 var 1,0 m² verslunarhúsnæðis á íbúa, en 1979 var þessi tala komin upp í 2,9 m² á íbúa og 1985 í 3,3 m² á íbúa. Áætlanir um aukningu næstu tuttugu árin benda til að gólfflatarmálið verði 5-5,5 m² á íbúa í Reykjavík og 4,4-5 m² á íbúa á höfuðborgarsvæðinu sem heild. Árið 2005 ættu því að vera 680-770 þúsund fermetrar verslunarhúsnæðis á svæðinu, þ.e. 260-350 þúsund fermetra viðbót á tuttugu ára tímabili.

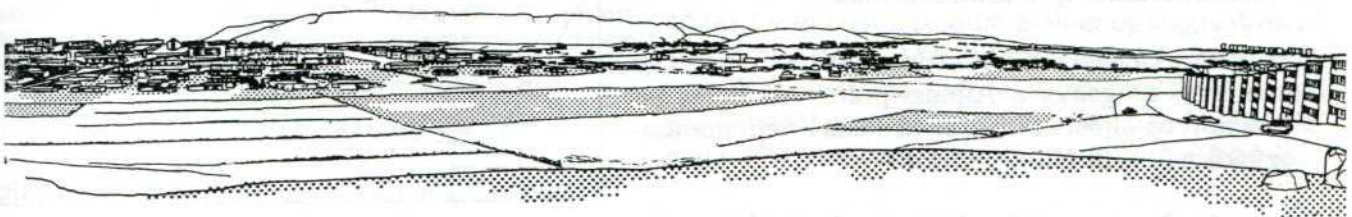
Reynsla annarra þjóða bendir til að líklegt sé að aukning í verslun verði mest í nýjum verslunarhverf-

um eða miðstöðvum sem liggja vel við samgöngum. Fyrirsjáanleg er áframhaldandi uppbygging verslunarhúsnæðis í áðurnefndum verslunarhverfum, en líklega verður miðbær við Reykjanesbraut í Fífuhvammislandi ekki fullbyggður á skipulagstímabilinu.

Reynslan erlendis sýnir að erfitt er að viðhalda gömlum miðhverfum vegna fækkunar íbúa þar og skorts á bílastæðum eins og áður getur. Gamli miðbærinn í Reykjavík mun örugglega verða miðstöð verslunar og raunverulegur „miðbær“ höfuðborgarsvæðisins á skipulagstímabilinu, þó svo að hlutfall verslunar þar falli úr 25% allrar verslunar á höfuðborgarsvæðinu í 15% eins og líkur benda til. Erendis hefur með ýmsu móti verið reynt að endurvekja gamla miðbæi og hefur sú aðferð að hindra eða tefja uppbyggingu nýrra miðhverfa gefist illa. Ef einungis eru byggð ný verslunarhverfi og lítið gert til að bæta samkeppnisástöðu gamalla hverfa, er ekki við öðru að búast en að þeim hnigni, einkum ef um er að ræða mjög stórar verslunarmiðstöðvar. Einu ráðin sem dugað hafa eru að bæta umhverfi og samgöngur, fjölga bílastæðum og auka íbúðarhúsnæði í gömlu miðbæjunum. Ef viðhalda á þeim tæplega 100 þúsund fermetrum verslunarhúsnæðis, sem nú er að finna í Kvosinni og gamla miðbænum, er æskilegt að ofangreind atriði séu höfð í huga.

Lagt er til að verslunarmiðstöðvar verði við aðal-götur þar sem bílar og almenningsvagnar eiga greiðan aðgang.

Lagt er til að mótuð verði heildarstefna varðandi staðsetningu og stærð helstu miðhverfa á höfuðborgarsvæðinu.

8. Opínber þjónusta

8.1 Skólamáli

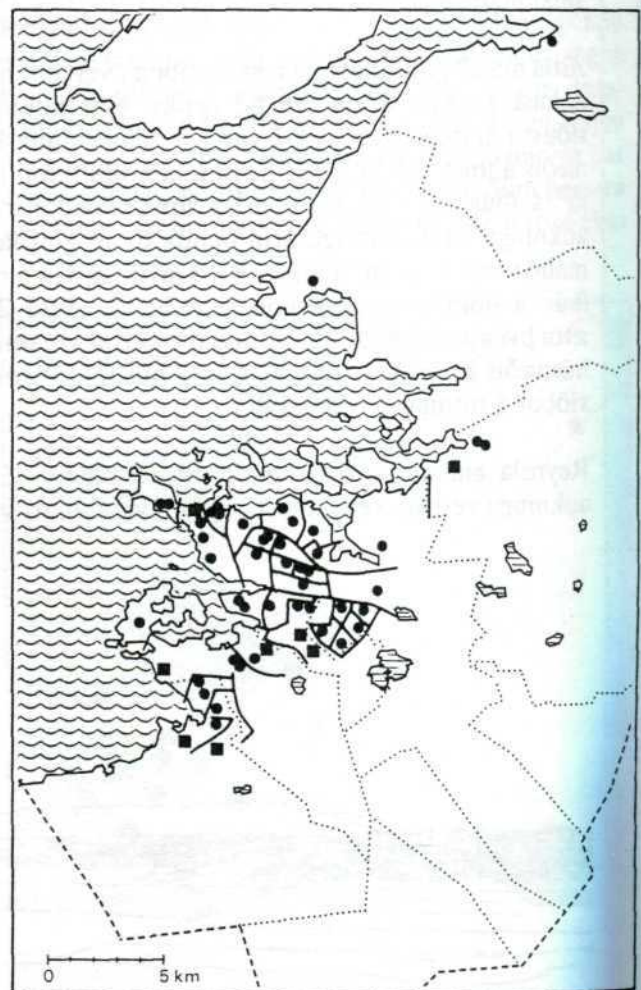
Á höfuðborgarsvæðinu starfa nú 47 skólar samkvæmt grunnskólalögunum frá 1974. Auk þess eru 43 framhaldsskólar af ýmsu tagi á svæðinu.

Stofnkostnaður við grunnskólakerfið og kostnaðurinn við rekstur þess skiptist nokkuð skýrt milli ríkis og sveitarfélaga. Stofnkostnaðinum við grunnskólana er skipt til helminga milli ríkis og sveitarfélags og sveitarfélögin bera u.þ.b. þriðjung af rekstrarkostnaði þeirra.

Öðru máli gegnir um framhaldsskólana og fjármögnun þeirra því að mjög er misjafnt hvernig kostnaði við rekstur þeirra er skipt. Þróun framhaldsskóla hefur verið ör á undanförunum árum og verður trúlega áfram, auk þess sem fullorðinsfræðsla og endurmenntun eykst. Þetta leiðir af sér aukna fjárhagsbyrði fyrir viðkomandi sveitarfélög. Hér má nefna að ríkið greiðir allan stofn- og rekstrarkostnað menntaskólanna, en einungis hluta af stofn- og rekstrarkostnaði fjölbrautaskólanna.

Frumvarp til laga um framhaldsskóla hefur ekki enn náð fram að ganga á Alþingi þrátt fyrir ítrekaðar tilraunir, og óljóst er hvenær vænta má stefnumótun- ar ríkisins í málefnum þeirra.

Sú viðmiðun, sem ákveðið var að styðjast við í framreikningum mannfjölda á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins bendir einnig eindregið til þess að börnum á grunnskólaaldri muni fækka á næstu 20 árum. Tafla 8.1.1 sýnir bæði tölulega fækkun og

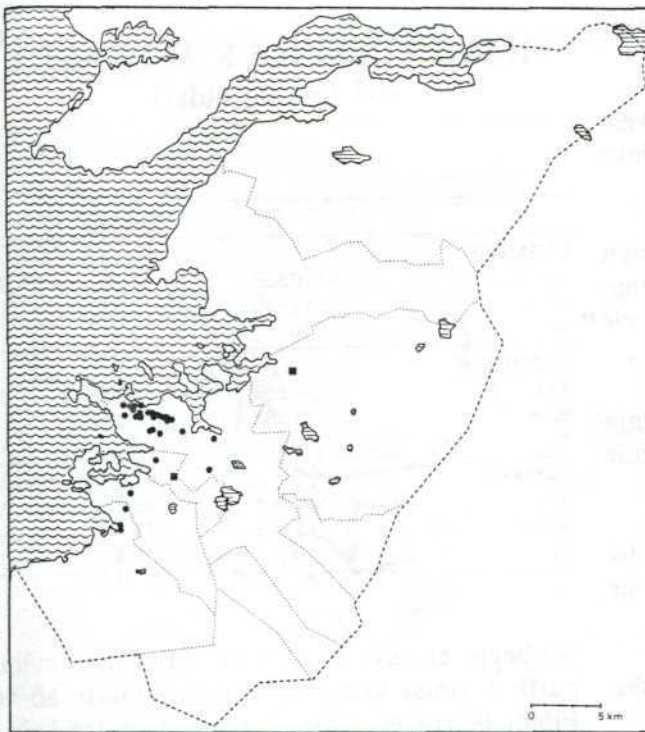

8.1.1.

GRUNNSKÓLAR OG GRUNNSKÓLAHVERFI Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU

● Grunnskóli   ■ Fyrirhugaður grunnskóli   — Hverfamörk

8.1.2.

FRAMHALDSSKÓLAR

● Núverandi ■ Fyrirhugaðir

Tafla 8.1.1.

Framreikningur fjölda barna á forskóla- og grunnskólaaldri.

	1984	2005	2035
Lágmark			
Alls	130.866	141.962	135.864
6-15 ára	21.095	15.574	10.933
%	16.2	11.0	8.0
Meðal			
Alls	130.866	154.326	162.834
6-15 ára	20.890	19.800	16.433
%	16.0	12.8	10.1
Hámark			
Alls	130.866	167.240	196.615
6-15 ára	21.095	24.831	24.400
%	16.2	14.8	12.4

Forskóli byrjar hjá 6 ára börnum.

mikla hlutfallslega fækkun í þessum aldurshópi.

Veturinn 1984-1985 voru 18.113 nemendur í 1. til 9. bekk grunnskólanna á höfuðborgarsvæðinu, og 1.906 börn gengu í forskóla. Nauðsynlegt er að taka uppbyggingu skólahúsnæðis á svæðinu til endurskoðunar með tilliti til þess að líklega mun börnum á

grunnskólaaldri fækka. Í slíkri endurskoðun yrði þó að taka til athugunar atriði eins og samfelldan skóladag og einsetinn skóla.

Tafla 8.1.2.

EINSTAKLINGAR Á FRAMHALDSSKÓLAALDRI 1984-2034, Á HÖFUÐBORGARSVÆÐIDINU. (MIÐAÐ VIÐ MEÐALKOST.)

	1984	2005	2035
Íbúar alls	130.722	154.322	162.834
Par af 16-19 ára	8.847	9.046	6.999
%	6.8	5.7	4.3

Í töflu 8.1.2 má sjá sömu þróun í aldurshópnum 16 til 19 ára, en það eru fyrst og fremst einstaklingar á þeim aldri sem fara í framhaldsskólana. Nauðsynlegt er einnig að taka mið af þessari þróun við frekari uppbyggingu framhaldsskóla á svæðinu, á sama hátt og við grunnskólana. Þó gilda þar nokkuð önnur viðhorf, þar sem talsverður fjöldi nemenda utan höfuðborgarsvæðisins sækir framhaldsskólana hér. Að vísu hefur þetta breyst með uppbyggingu framhaldsskóla úti á landi, en æskilegt er engu að síður að skólayfirvöld og sveitarstjórnir taki mið af þeirri þróun sem nú virðist fyrirsjáanleg.

Ljóst er einnig að ör tækniþróun mun hafa víðtæk áhrif á atvinnulíf svæðisins. Gagnkvæm tengsl atvinnulífs og menntakerfis eru forsenda edlilegrar þróunar atvinnumála. Því verða menntastofnanir á höfuðborgarsvæðinu að taka mið af þörfum og möguleikum atvinnulífsins. Endurmenntun og fullorðinsfræðsla mun því verða æ mikilvægari þáttur í starfi skólanna.

Ástæða er fyrir sveitarfélögin á höfuðborgarsvæðinu að taka sem fyrst á þessum málum og leggja drög að samræmdri og hagkvæmri uppbyggingu menntakerfisins á þessu svæði, sem tekur til allra fræðslustiga, þar á meðal grunnskólamenntunar, framhaldsskólamenntunar, endurmenntunar og fullorðinsfræðslu.

Lagt er til að sveitarfélög höfuðborgarsvæðisins taki þátt í því að móta menntastefnu og leggja drög að samræmdri og hagkvæmri uppbyggingu menntakerfis á svæðinu. Við þá stefnumótun verði miðað við eftirfarandi atriði:

- Staðsetning og stærð skóla sé ákveðin með raunhæfu tilliti til þess hvernig mannfjöldapróun á höfuðborgarsvæðinu muni verða.

- Samvinna verði höfð um hvar hafa skuli skólabyggingar, og byggðarpróun og almenningssamgöngur hafðar til hliðsjónar.

- Samvinna verði höfð um þróun og uppbyggingu framhaldsskóla, einkum með tilliti til verkaskiptingar og kostnaðar, svo að komið verði í veg fyrir tvíverknað og óeðlilega samkeppni um nemendur.

- Mörk skólahverfa verði sveigjanleg til að tryggja hagkvæma nýtingu skólahúsnæðis. Sama máli gegnir um gerð þessa húsnæðis.

- Skólar verði byggðir með það fyrir augum að þá megi nýta til annars en kennslu, ef íbúapróun gefur tilefni til.

- Komið verði á viðtækri samvinnu milli fræðslu-umdæmanna tveggja á höfuðborgarsvæðinu.

- Tengsl menntakerfis og atvinnulífs á svæðinu verði eflað markvisst með hliðsjón af þeirri öru tækniþróun sem nú á sér stað.

- Endurmenntun og fullorðinsfræðsla verði markvisst lögð að núverandi menntakerfi og boðið upp á viðeigandi menntaleiðir.

- Sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu hafi frumkvæði að gagnkvæmri upplýsinga- og þekkingarmiðlun milli skóla, rannsóknarstofnana og atvinnulífs.

8.2 Heilbrigðismál

Ljóst er að breyting á aldurssamsetningu íbúa og tíðni sjúkdóma kallar á breyttar aðferðir við skipulag og stjórnun heilbrigðisþjónustu. Nauðsynlegt verður að leggja meiri áherslu á fyrirbyggjandi starf á sviði heilbrigðismála en nú er og gott skipulag heilsugæslukerfisins. Jafnframt mun fjölgun í efri aldurshópnum vafalaust hafa í för með aukna eftirspurn eftir hjúkrunar- og sjúkrarými.

Framreikningur aldurshópsins 65 ára og eldri miðað við meðalkost Skipulagsstofunnar (tafla 8.2.1) sýnir bæði tölulega og hlutfallslega fjölgun fram til ársins 2005 og enn meiri fjölgun, ef litið er fram til ársins 2035.

Tafla 8.2.1.

FRAMREIKNINGUR ALDRAÐRA (65 ára og eldri)

	1984	2005	2035
LÁGMARK			
Alls	130.866	141.967	135.864
65 +	13.983	18.973	37.236
%	10.7	13.4	27.4
VIÐMIÐUN			
Alls	130.866	154.326	162.854
65 +	13.983	19.060	39.161
%	10.7	12.3	24.0
HÁMARK			
Alls	130.866	167.240	196.615
65 +	13.983	19.173	40.933
%	10.7	11.5	21.0

Nú þegar er ekki unnt að sinna fjölda aldraðra sem þurfa á ýmiss konar heilbrigðisþjónustu að halda. Fjöldi þeirra er óljós, þar sem biðlistar hafa ekki verið metnir með tilliti til þess hvort óskað er eftir dvalarrými eða sjúkrarými. Landlæknisembættið hefur nýlega kannað hversu mikil þörf er fyrir vistunarrými fyrir aldraða, og samkvæmt niðurstöðum embættisins voru á biðlistum 1.434 einstaklingar á höfuðborgarsvæðinu sem þurftu á vistun að halda.

Tafla 8.2.2 sýnir rými á dvalar- og hjúkrunarheimilum á höfuðborgarsvæðinu í ársbyrjun 1985.

Tafla 8.2.2.

RÝMI Á DVALAR- OG HJÚKRUNAR- HEIMILUM Á HÖFUÐBORGAR- SVÆÐINU 1985.

	Vistrými	Hjúkrunarrými
Reykjavík	335	599
Hafnarfjörður	104	195
Kópavogur	0	38
Alls á höfuðborgarsvæðinu	439	832

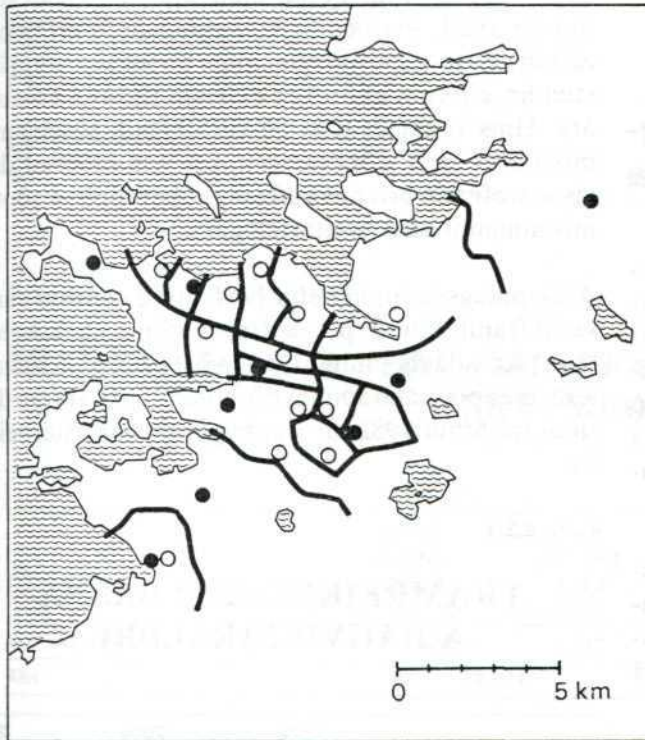
Á biðlistum á þessar stofnanir 01. 12. 1985: 1.434 einstaklingar.

Ljóst er að umönnun aldraðra verður ásamt forvarn-
arstarfinu eitt meginverkefnið í heilbrigðisþjónustu á höfuðborgarsvæðinu í framtíðinni.

Lög um heilbrigðisþjónustu nr. 59/1983 ákveða heilsugæsluumdæmi og starfssvæði héraðslækna. Starfssvæði héraðslækna eru hin sömu og mörk kjördæma. Hins vegar eru fimm heilsugæsluumdæmi á höfuðborgarsvæðinu, þ.e. Reykjavíkumdæmi,

með 14 heilsugæsluverfi, Hafnarfjarðarumdæmi, Kópavogsumdæmi, Mosfellsumdæmi og Seltjarnarnesumdæmi.

8.2.1

HEILBRIGÐISSTOFNANIR I.

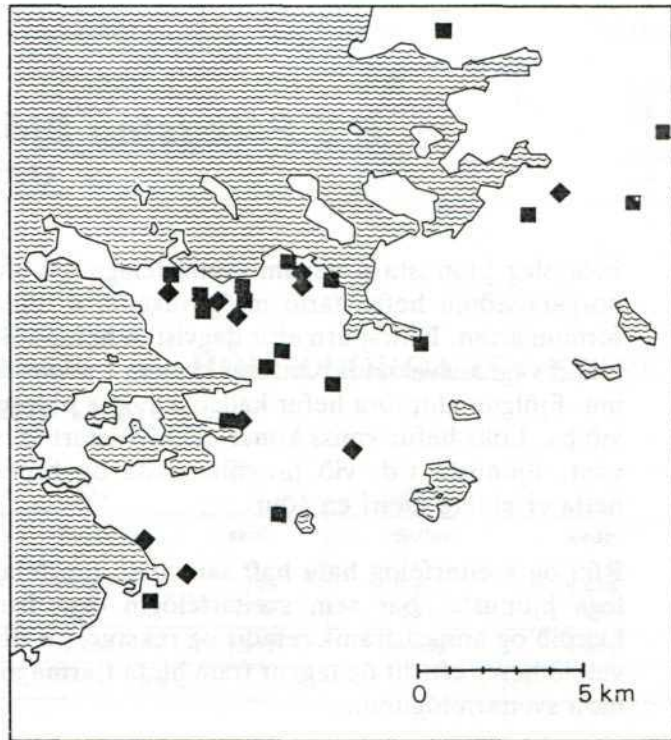
- Heilsugæslustöð
- Fyrirhuguð heilsugæslustöð
- Mörk heilsugæslusvæða.

Ríkið greiðir 85% stofnkostnaðar heilsugæslustöðva og laun lækna, hjúkrunarfræðinga og ljósmæðra. Sveitarfélögin greiða 15% stofnkostnaðar og rekstrarkostnað.

Uppbygging heilsugæslustöðva á höfuðborgarsvæðinu er enn tiltölulega skammt á veg komin, ef miðað er við landsbyggðina. Til að mynda voru í apríl 1985 einungis 22 af 104,5 stöðugildum heilsugæslulækna á höfuðborgarsvæðinu. Að vísu starfar nokkur fjöldi lækna samkvæmt heimilislæknaþætti, en það kerfi er raunverulega utan ramma laga um heilbrigðisþjónustu. Í maí 1986 voru starfandi 11 heilsugæslustöðvar á höfuðborgarsvæðinu.

Helstu sjúkrastofnanir landsins, svo sem Borgarspítalinn, Landspítalinn, Landakotsspítali, Kleppsspítalinn, Reykjalundur o.fl. eru á höfuðborgarsvæðinu. Er svo komið að ekki er talin þörf á að reisa ný sjúkrahús á svæðinu næstu áratugi, heldur verði unnið að áframhaldandi uppbyggingu þeirra stofn-

ana sem fyrir eru. Ljóst er því að allar forsendur eru fyrir hendi til að byggja upp fullkomið heilbrigðisþjónustukerfi á þessu svæði.

8.2.2.

HEILBRIGÐISSTOFNANIR II.

- ◆ Elli og hjúkrunarheimili
- Sjúkrahús og meðferðarstofnanir.

Lagt er til að unnið verði að eftirfarandi markmiðum með það fyrir augum að byggja upp fullkomið heilbrigðisþjónustukerfi á höfuðborgarsvæðinu:

- Unnið verði að hverfaskiptingu heilbrigðisþjónustunnar utan sjúkrahúsanna til þess að auðvelda almenna heilsuvernd og stytta leið milli þeirra sem þurfa á heilbrigðisþjónustu að halda og þeirra sem hana veita. Við þá vinnu verði tekið mið af áætlaðri byggðapróun og framtíðarskipulagi almenningsgangna.

- Leitað verði leiða til að tengja starfsemi heilsugæslustöðva og sjúkrahúsa betur en nú er gert.

- Komið verði á eðlilegri verkaskiptingu sjúkrahúsa á svæðinu, er komi í veg fyrir að sérhæfð starfsemi sé víðar en nauðsynlegt er.

- Komið verði á samræmdri heildarskipulagningu sjúkraflutninga á svæðinu, er taki til flutninga og móttöku sjúklinga.

- Lögð verði sérstök áhersla á að efla heilbrigðisþjónustu aldraðra, þar sem hún er nú þegar ófullnægjandi og fyrirsjáanlegt er að öldruðum mun fjölga mjög á næstu áratugum.

8.3 Félagsleg þjónusta

Félagsleg þjónusta á vegum sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu hefur farið mjög vaxandi á undanförunum árum. Eftirspurn eftir dagvistun hefur aukist mikið vegna sívaxandi þátttöku kvenna í atvinnulífínu. Fjölgun aldraðra hefur kallað á aukna þjónustu við þá. Loks hefur ýmiss konar æskulýðsstarf færst í vöxt. Þjónusta t.d. við hreyfihamlaða og þroskahefta er einnig meiri en áður.

Ríki og sveitarfélög hafa haft samvinnu um félagslega þjónustu, þar sem sveitarfélögin eiga frumkvæðið og annast framkvæmdir og rekstur, en ríkisvaldið hefur eftirlit og leggur fram hluta fjármagns á móti sveitarfélögunum.

Það er enn fremur ljóst að aldursdreifing íbúa höfuðborgarsvæðisins á næstu áratugum mun hafa mjög mikil áhrif á eftirspurn eftir félagslegri þjónustu á höfuðborgarsvæðinu.

8.3.1 Dagvistun

Á síðustu tveimur áratugum hefur atvinnuþátttaka kvenna á höfuðborgarsvæðinu aukist mjög mikið og starfa nú um 69% kvenna á aldrinum 15-69 ára utan heimilis. Þetta hefur leitt til mikillar eftirspurnar eftir dagvistun, sem sveitarfélögin hafa ekki getað fullnægt.

Samkvæmt meðalkosti í mannfjöldaframreikningum Skipulagsstofunnar mun börnum á aldrinum 0-9 ára, þ.e. á dagvistaraldri, fækka á næstu 20 árum um 2.400, eða úr 16,5% af mannfjölda svæðisins í 12,4%. Þessi aldurshópur mun fara minnkandi strax upp úr 1990. Því bendir mannfjöldapróunin til þess að þörf fyrir dagvistarrými muni minnka er fram líða stundir, einkum ef lítið er til lengri tíma en næstu 20 ára. Hins vegar er ljóst að við ríkjandi aðstæður er mikil þörf fyrir viðbótarrými, þar sem biðlistar dagvistarstofnana eru nokkuð langir, þótt það sé að vísu mismunandi eftir sveitarfélögum.

Á Skipulagsstofunni hefur þörf fyrir dagvistun barna verið framreiknuð, þ.e. á dagheimilum, í leikskólum og á skóladagheimilum, og miðað við þá forsendu sem menntamálaráðuneytið notaði í 10 ára áætlun sinni frá árinu 1982 um uppbyggingu dagvistarheimila.

Tafla 8.3.1.

FRAMREIKNINGUR BARNNA Á DAGVISTARALDRI.

	1984	2004	2034
Lágmark			
Alls	130.866	141.962	135.864
0-9 ára	21.658	15.017	10.351
%	16.5	10.6	7.6
VIÐMIÐUN			
Alls	130.866	154.326	162.834
0-9 ára	21.658	19.207	15.898
%	16.5	12.4	9.8
Hámark			
Alls	130.866	167.240	196.615
0-9 ára	21.658	24.337	24.288
%	16.5	14.6	12.3

Sé forsenda menntamálaráðuneytisins lögð til grundvallar (sjá töflur 8.3.3 og 8.3.4) þarf nú þegar rúmlega 10 þúsund dagvistarrými, miðað við fjölda ein-

Tafla 8.3.2.

FJÖLDI BARNNA Í DAGVISTUN Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU 1985.

	Dagheimili	Leikskóli	Skóladagheimili	Alls
Kjalarneshreppur	0	18	0	18
Mosfellssveitarhr.	32	138	0	170
Reykjavík	1147	2293	246	3686
Seltjarnarnes	17	137	0	154
Kópavogur	202	414	20	636
Garðabær	0	102	0	102
Hafnarfjörður	86	275	22	383
Aðrir aðilar	410	132	115	657
Alls	1894	3509	403	5806

Tafla 8.3.3.

FRAMREIKNINGUR BARNNA Á ALDRINUM 0-5 ÁRA OG 6-9 ÁRA.

	1984	2005	2035
Íbúar alls.	130.866	154.326	162.834
0-5	13.500	11.462	9.452
%	10.3	7.4	5.8
6-9	8.158	7.745	6.446
%	6.2	5.1	4.0

Tafla 8.3.4.

FRAMREIKNINGUR DAGVISTARÞARFAR Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU, SKV. MEÐALTALI (C).

	1984		2005		2035	
	dh/lsk (0-5 ára)	skdh (6-9 ára)	dh/lsk	skdh	dh/lsk	skdh
Fjöldi 0-9 ára	13.500 64%	8.158 17%	11.462 64%	7.745 17%	9.452 64%	6.446 17%
Þörf skv. spá	8.640	1.387	7.336	1.317	6.049	1.096
Alls	10.027		8.653		7.145	

dh: dagheimili
lsk: leikskóli
skdh: skóladagheimili

Núv. fjöldi barna í dagvist 5.806
Viðbótarþörf nú 4.221

Forsendur: 64% dagvistarþörf 0-5 ára
17% dagvistarþörf 6-9 ára

staklinga á höfuðborgarsvæðinu. Samkvæmt sömu forsendu þyrfti því rými fyrir 2.800 börn fram til ársins 2005 til viðbótar þeim 4.200 rýmum sem vantar nú þegar. Tölurnar sýna að mikið vantar á að eftirspurn eftir dagvistarrými verði fullnægt þótt einstaklingum fækki í aldurshópnum 0-9 ára fram til ársins 2005.

Ennfremur er mjög líklegt að þátttaka kvenna í atvinnulífnum muni enn aukast og þá jafnframt eftirspurn eftir dagvistun. Eins og sést á töflu 8.3.5 vinna rúm 40% starfandi kvenna hálfan vinnudag eða þaðan af styttri. Ef þessi hópur leitaði í frekari mæli eftir fullu starfi, sem ekki er ólíklegt, mun eftirspurn eftir dagvistun vaxa að sama skapi. Atriði eins og stytur vinnutími, sveigjanlegur vinnutími foreldra, lenging skólatíma og lengra fæðingarorlof fyrir báða foreldra geta hugsanlega haft áhrif í þá átt að draga úr eftirspurn. Slík áhrif er þó torvelt að meta og þau breyta ekki núverandi ástandi.

Tafla 8.3.5.

HLUTASTÖRF KVENNA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU.

(Vinnumarkaðurinn 1984)

Aldur- hópur	Fjöldi í aldurshóp	Starfandi	¼	½	¾	1
0-14	15810	630	596	31	1	1
15-19	5362	4836	1869	1820	631	516
20-24	5856	5510	1242	1312	1022	1934
25-29	5792	5050	1009	934	864	2243
30-34	4972	4302	707	821	863	1911
35-39	4439	3792	509	731	826	1726
40-44	3607	3107	348	561	665	1533
45-49	2952	2568	232	415	521	1400
50-54	3301	2755	253	488	497	1517
55-59	3249	2588	283	483	467	1355
60-64	2958	2109	248	423	390	1048
65-69	2396	1368	227	330	259	552
70-74	2132	550	186	137	86	141
75 +	3711	225	110	58	25	32
Allir	66544	39390	7819	8544	7117	15910

Samkvæmt lögum ber ríkinu að fjármagna 50% af áætluðum byggingarkostnaði við fullbúið dagvistarhúsnæði og sama á við um gamalt húsnæði. Mikill misbrestur er á að þetta framlag skili sér. Rekstrar-kostnaður dagvistarheimila hvílir á sveitarfélögum að öðru leyti en því að ríkið greiðir svonefndan umframkostnað vegna fatlaðra barna á dagvistarheimilum.

8.3.2 Málefni aldraðra

Raunverulegur og hlutfallslegur fjöldi aldraðra á Íslandi fer ört vaxandi, því að langlífi eykst með þjóðinni en frjósemi minnkar. Sveitarfélög höfuðborgarsvæðisins munu ekki fara varhluta af þeirri þróun.

Málefni aldraðra eru einkum rædd á grundvelli aldurshópsins 65 ára og eldri. Þegar athugað er hvernig mannfjöldinn á höfuðborgarsvæðinu skiptist eftir aldri kemur líkleg þróun skýrt í ljós, bæði hvað varðar heildina og einstök sveitarfélög (tafla 8.3.6).

Sá framreikningur, sem miðað hefur verið við á Skipulagsstofunni, felur í sér að íbúum 65 ára og eldri fjölgi jafnt og þétt til ársins 2005, eða um 5 þúsund manns. Árleg meðaltalsfjölgun er því 250 manns. Á næstu þremur áratugum eftir árið 2005 verður fjölgunin hins vegar mun hraðari eða um 660 að meðaltali á ári, alls um 20 þúsund manns. Það er ljóst að þessi þróun kallar á mikla uppbyggingu félagslegrar þjónustu á höfuðborgarsvæðinu.

Sú stefna að stuðlað sé að því að aldraðir geti búið sem lengst í heimahúsum virðist samt vera ráðandi á höfuðborgarsvæðinu.

Lög um málefni aldraðra hafa verið í gildi síðan 1983. Þau kveða á um heilbrigðis- og félagslega þjónustu öldruðum til handa. Töluvert átak hefur

verið gert í málefnum aldraðra meðal sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu á allra síðustu árum.

Sveitarfélögin eru óðum að ákveða fjölda og staðsetningu húsnæðis fyrir aldraða. Nauðsynlegt er að leggja áherslu á að sú uppbygging verði tengd öðrum þjónustupáttum, sem aldraðir hafa þörf fyrir.

Af töflu 8.3.7 má ráða að töluvert hefur verið byggt af íbúðum fyrir aldraða og að framkvæmdir standa fyrir dyrum.

Tafla 8.3.7.

ÍBÚÐIR FYRIR ALDRAÐA Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU

I sveitarfélög	Byggðar	Í framkv.	áætlaðar
Reykjavík			
Þjónustuíbúðir	271		
Söluíbúðir með þjónustu	18		
Hafnarfjörður			
verndaðar þjónustuíbúðir	30		
söluíbúðir með þjónustu		42	
Seltjarnarnes			
söluíbúðir með þjónustu	16	22	
Mosfellssveit			
þjónustuíbúðir	6		
óskilgreint			15-20
Kópavogur			
óskilgreint		79	
II Hagsmunasamtök			
Hrafnista, Hafn./Garðab.			
söluíbúðir með þjónustu	28		28
Samtök aldraðra (R.vík)	14	66	
Verslunarmannafélag Reykjavíkur			
söluíbúðir með þjónustu	60		
Alls	443	125	ca 125

Tafla 8.3.6.

ALDRAÐIR OG SVEITARFÉLÖG.

Aldraðir í einstökum sveitarfélögum	Mannfj. 31/12 '84	1984 65 ára og eldri	Hlutfall
Kjósarhreppur	187	22	11.8
Kjalarneshreppur	366	17	4.6
Mosfellssveit	3.627	123	3.4
Reykjavík	88.505	11.437	12.9
Seltjarnarnes	3.657	220	6.0
Kópavogur	14.565	904	6.2
Garðabær	5.890	213	3.6
Bessastaðahreppur	706	30	4.2
Hafnarfjörður	12.982	1.017	7.8

8.3.3 Samantekt

Þeir tveir málaflokkar, sem fjallað er um í köflum 8.3.1 og 8.3.2, hafa fengið sérstaka umfjöllun vegna mikilvægis þeirra á næstu 20 árum, en önnur félagsleg þjónusta, svo sem æskulýðsmál og bókasafnsmál, er einnig viðfangsefni sem hugsanlega gefur tilefni til aukinnar samvinnu og samræmingar á höfuðborgarsvæðinu.

Lögð er áhersla á að við uppbyggingu dagvistarheimila verði höfð hliðsjón af raunhæfu mati á þróun aldurshópa og atvinnuþátttöku á höfuðborgarsvæðinu.

Lögð er áhersla á að uppbygging félagslegrar þjónustu fyrir aldraða tryggi þeim, sem hún er ætluð, góðan aðgang að heilbrigðisþjónustu, almennings-samgöngum, félagsmiðstöðvum, verslunum og úti-vistarsvæðum.

Lagt er til að athugað verði hvort grundvöllur sé fyrir samvinnu og samræmingu meðal sveitarfélaganna á sviði einstakra þátta í félagslegri þjónustu á höfuðborgarsvæðinu, t.d. í uppbyggingu verndaðra vinnustaða og hjúkrunarheimila, þannig að þjónustan verði skilvirkari og hagkvæmari.

8.4 Löggæsla

Á höfuðborgarsvæðinu fara fjórir embættismenn með lögreglustjórn: í Reykjavík lögreglustjóri, í Kópavogi bæjarfógeti, í Hafnarfirði bæjarfógeti, sem jafnframt er bæjarfógeti í Garðabæ og á Seltjarnarnesi, og í Kjósarsýslu sýslumaður. Auk þess fer rannsóknarlögreglustjóri með rannsókn brotamála á höfuðborgarsvæðinu.

Löggæslulið er í Reykjavík, á Seltjarnarnesi, í Kópavogi og Hafnarfirði, og til álita hefur komið að hafa einnig löggæslulið í Mosfellssveit.

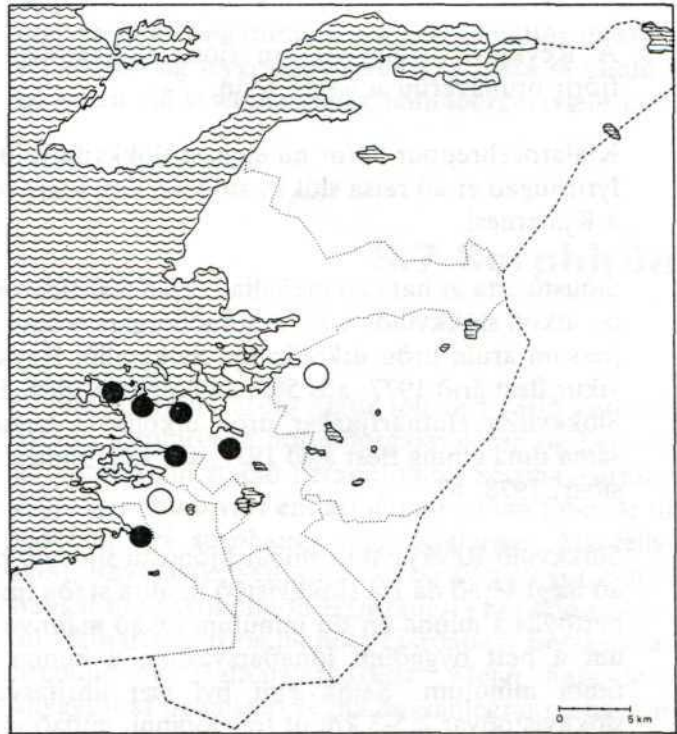
Samkvæmt upplýsingum frá Rannsóknarlögreglu ríkisins tók hún til meðferðar alls 3.903 hegningarlaga brot árið 1984. Af þessum fjölda eru innbrot og þjófnaðir um 63%. Skjalafals, fjárdráttur og fjársvik voru 26% af heildarmálafjölda. Önnur brot samkvæmt hegningarlögunum, rán, nauðganir, eignaspyll, voru því um 11%.

Pegar afbrot barna og unglunga eru könnuð verður niðurstaðan mjög svipuð. Auðgunarbrott eru í miklum meirihluta eða um 94% tilvika árið 1983.

Lögð hafa verið drög að framtíðaruppbyggingu lög-

gæslu á höfuðborgarsvæðinu á vegum dómsmálaráðuneytisins.

Æskilegt er að sem fyrst verði tekin ákvörðun um framtíðarskipan þessara mála þar sem litið verði á höfuðborgarsvæðið sem eina heild í tengslum við það svæðisskipulag sem nú er unnið að. Ennfremur er æskilegt að komið verði á frekari samvinnu milli æskulýðsstofnana, skóla, félagsmálastofnana og lög-reglu á þessu svæði.

8.4.1.

LÖGGÆSLA.

● Núverandi lögregluvarðstöð ○ Fyrirhuguð lögregluvarðstöð

8.5 Brunavarnir

Brunamálastofnun ríkisins fer með daglegan rekstur brunamála í landinu undir yfirumsjón félagsmálaráðuneytisins. Sveitarstjórnir og slökkviliðsstjórnar, sem eru skipaðir af sveitarstjórn, fara með brunavarnarmál sveitarfélaganna. Á höfuðborgarsvæðinu eru starfandi slökkvilið í Reykjavík, á Reykjavíkflugvelli og í Hafnarfirði.

Slökkvilið Reykjavíkur þjónar Kópavogi, Seltjarnarnesi og Mosfellsveit auk Reykjavíkur. Slökkviliðið hefur aðsetur á tveimur stöðum, við Öskjuhlíð og á Ártúnshöfða. Á Slökkvistöð Reykjavíkur eru 7-9 bílar og þar starfa um 60 manns á fjórskiptum vöktum.

Slökkvilið Hafnarfjarðar þjónar Garðabæ og Bessastaðahreppi auk Hafnarfjarðar. Það hefur aðsetur á Hraununum í Hafnarfirði. Þar eru fjórir slökkvibílar og fjórir menn á hverri vakt. Slökkviliðin í Reykjavík og Hafnarfirði sjá einnig um sjúkraflutninga.

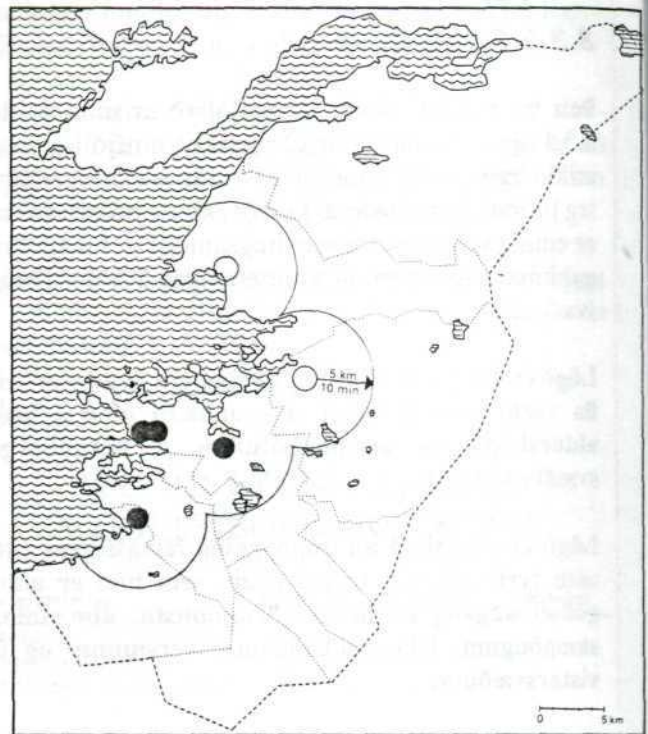
Á Reykjavíkurflugvelli eru fjórir slökkvibílar og fjórir brunaverðir á vakt í senn.

Kjalarneshreppur hefur nú eignast slökkvibifreið og fyrirhugað er að reisa slökkvistöð við Grundarhverfi á Kjalarnesi.

Síðustu átta ár hafa að meðaltali orðið 500 eldsvoðar og útköll slökkviliðs á ári á höfuðborgarsvæðinu. Á þessum árum urðu útköllin hjá Slökkviliði Reykjavíkur flest árið 1977, alls 502, en fæst árið 1983. Hjá Slökkviliði Hafnarfjarðar urðu útköllin á þessum sama tíma einnig flest árið 1977, alls 128, en fæst ári síðar, 1978, 67.

Slökkvilið Reykjavíkur miðar þjónustu sína við það að hægt sé að ná frá slökkvistöð til allra staða innan þéttbýlis á minna en tíu mínútum og að mannvirkjum á þétt byggðum iðnaðarsvæðum á minna en fimm mínútum. Samkvæmt því nær áhrifasvæði slökkvistöðvar 2,5-3 km út frá stöðinni, miðað við 5 mínútna mörkin, og 5-6 km miðað við 10 mínútna mörkin. Ef tekið er tillit til þess að þéttbýli á höfuðborgarsvæðinu mun þenjast út næstu áratugi, mun þurfa a.m.k. fjórar fullmannaðar slökkvistöðvar auk þess viðbúnaðar sem hafður er á Reykjavíkurflugvelli.

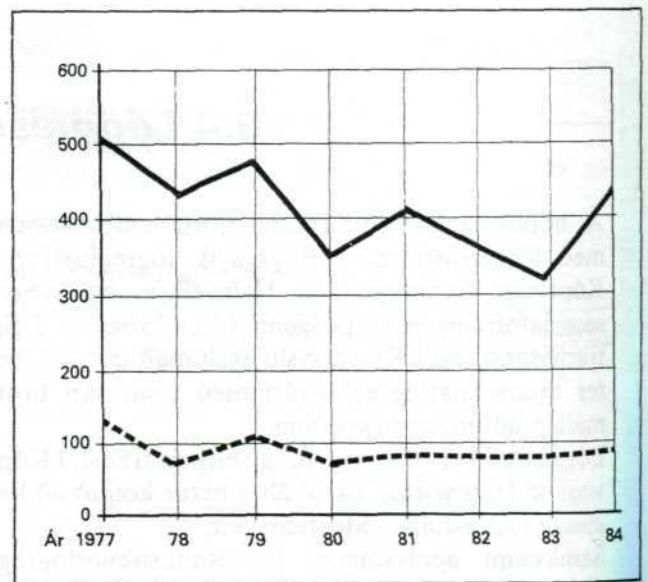
Lagt er til að settar verði reglur um brunavarnir höfuðborgarsvæðisins í heild, þ.e. um brunavarnarsvæði hverrar slökkvistöðvar, tækjabúnað o.fl. Þegar þær hafa verið settar verði athugað hvar hagkvæmt sé að velja slökkvistöðvum á svæðinu stað og hvaða búnað þær ættu að hafa.

8.5.1.

SLÖKKVISTÖÐVAR

● Núverandi slökkvistöð   ○ Fyrirhuguð slökkvistöð

8.5.2.

ÚTKÖLL Á HÖFUÐBORGARSVÆÐINU

— Slökkvilið Reykjavíkur   - - - Slökkvilið Hafnarfjarðar

8.6 Almannavarnir

Hlutverk almannavarna er að skipuleggja og gera ráðstafanir sem miða að því, eftir því sem unnt er, að almenningur verði ekki fyrir líkams- eða eignatjóni af völdum hernaðaraðgerða, náttúruhamfara eða af annarri vá, og veita líkn og aðstoð eftir að tjón hefur orðið. Samkvæmt lögum er verkum skipt milli ríkisvalds og sveitarfélaga við úrlausn almannavarna, og fer almannavarnaráð með umboð ríkisvaldsins á þessu sviði en almannavarnanefndir sveitarfélaganna með þann þátt sem að þeim snýr.

Á höfuðborgarsvæðinu starfa fimm almannavarnanefndir fyrir öll sveitarfélögin. Samstarf er um almannavarnir milli Bessastaðahrepps, Gardabæjar og Hafnarfjarðar annars vegar og Kjalarneshrepps, Kjósarhrepps og Mosfellshrepps hins vegar. Kópavogur, Reykjavík og Seltjarnarnes starfrækja hver sína almannavarnanefnd. Allar þessar almannavarnanefndir hafa gengið frá neyðaráætlunum um viðbrögð gegn vá miðað við ríkjandi aðstæður.

Almannavarnir höfuðborgarsvæðisins hafa vegna fólksfjölda og stærðar mikla sérstöðu miðað við byggðir sem liggja utan áhættusvæðis þess. Almannavarnir á svæðinu verður að miða við eigin getu þar sem mjög takmarkaða aðstoð er að fá utan frá. Auk þess eru flóttaleiðir og möguleikar höfuðborgarbúa á að flytjast brott verulega skert vegna þess að aðrar byggðir eiga erfitt með að taka við þeim. Því er nauðsyn á mikilli dreifingu flóttafólks af þeim sökum. Þessi staða kerfst mun markvissari heildarskipulagningar og þróunar almannavarna á höfuðborgarsvæðinu en í nokkurri annarri byggð á landinu.

Samkvæmt lögum um almannavarnir fara lögreglustjórar með stjórn almannavarna hver í sínu umdæmi. Höfuðborgarsvæðinu er skipt í fimm lögregluumdæmi, undir stjórn þriggja lögreglustjóra, og veldur það því að alvarlegar stjórn- og skipulagsveilur geta orðið í almannavörnum svæðisins. Höfuðborgarsvæðið er nátengd varnarheild og samræmd heildarstjórn almannavarna á svæðinu því mjög brýn.

Eins og bent hefur verið á hefur höfuðborgarsvæðinu eða einstökum hlutum þess stafað ógn af eldgosum, jarðskjálftum, flóðum og fárviðrum. Í grundvallaratriðum eru til tvær aðferðir til að draga úr líkum á tjóni í náttúruhamförum. Annars vegar að stýra landnotkun og byggðaþróun frá áhættumestu svæðunum og hins vegar að gera þær kröfur til mannvirkja að þau standist það álag sem líkur eru á

að náttúruhamfarir á svæðinu gætu haft í för með sér.

Áhættumat við skipulag byggðar, byggingu veitukerfa og annarrar brýnnar þjónustu hefur lítið verið hugleitt á höfuðborgarsvæðinu fyrr en nú á seinni árum en Skipulagsstofan hefur hvatt til þess að slíkt áhættumat verði gert fyrir svæðið.

Lagt er til að komið verði á samræmdri heildarstjórn almannavarna á höfuðborgarsvæðinu.

Lagt er til að áhættumat, sem taki til náttúrufræði-, verkfræði- og tryggingarfræðilegra þátta sé unnið í tengslum við svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins.

8.7 Sorphirða

Á undanförnum árum hefur töluvert verið rætt um ástand sorphirðu á höfuðborgarsvæðinu og hvernig að henni skuli staðið í framtíðinni. Sorphaugarnir í Gufunesi munu vart endast lengur en um fimm ár til viðbótar. Þá sorphauga nota Kjalarnes, Mosfellsveit, Reykjavík, Seltjarnarnes og Kópavogur. Sorphaugar eru í svokölluðu Hamranesi í hrauninu sunnan Hafnarfjarðar og þá nota Gardabær, Bessastaðahreppur og Hafnarfjarðarbær. Menn hafa haft áhyggjur af þeim stað vegna hugsanlegrar mengunar jarðvatns, sem þó hefur ekki enn orðið vart. Ljóst má vera að Hamranes er ekki framtíðarstaður fyrir sorphauga, enda er gert ráð fyrir mikilli byggð sunnan Reykjanesbrautar í framtíðinni.

Áætlað hefur verið að 90 til 100 þúsund tonn af sorpi falli til á höfuðborgarsvæðinu á ári hverju. Á fyrrnefndum sorphaugum er sorpið urðað með jarðvegi nokkurn veginn jafnóðum og það berst. Urðun er talin ódýrasta aðferðin til að ganga frá sorpi.

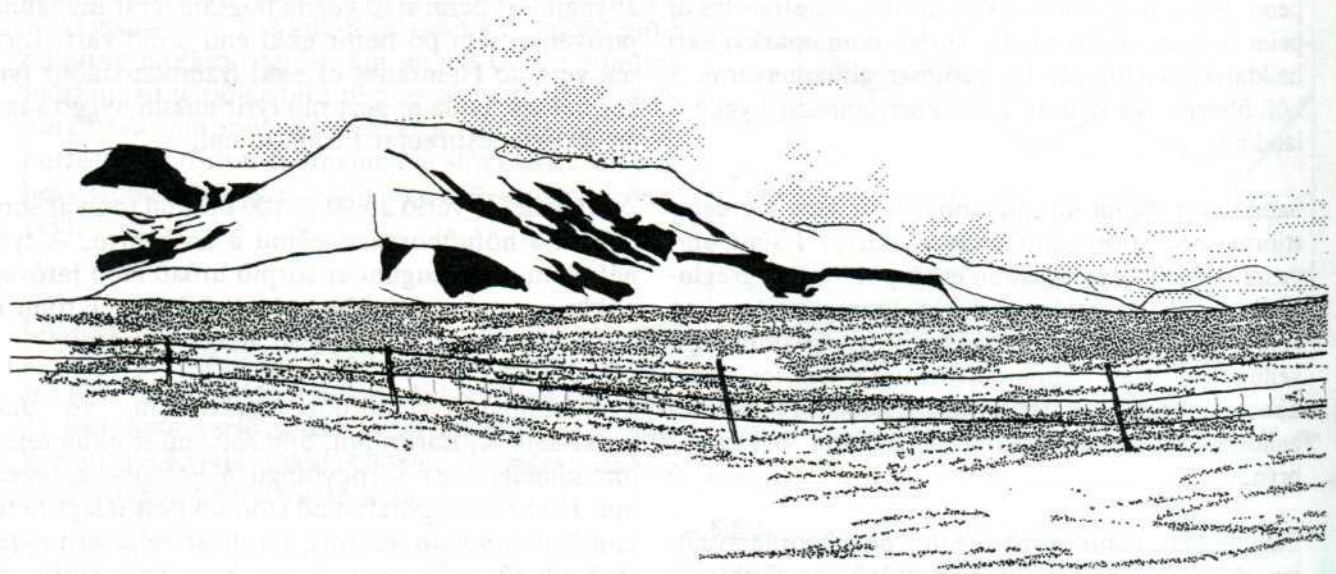
Sveitarfélögin á höfuðborgarsvæðinu, að undanskildum Kjósarhreppi, undirbúa nú stofnun félags um sameiginlega sorpeyðingu á höfuðborgarsvæðinu. Undirbúningsnefnd að stofnun þess félags hefur unnið að athugun málsins, s.s. hvar velja ætti nýjan stað til að urða sorp á, og hver yrði stofn- og rekstrarkostnaður við sorpbrennslu annars vegar og böggunarstöðvar fyrir sorp hins vegar. Selalda í landi Krísuvíkur hefur verið nefnd sem mögulegur staður til að urða á sorp og sömuleiðis 120 hektara mýrlendi vestan heimreiðar að bænum Saltvík á Kjalarnesi. Uppi eru hugmyndir um böggunarstöð

inni í þéttbýlinu í tengslum við sorphauga í Saltvík. Samkvæmt þeim yrði allt sorp flutt í böggum upp í Saltvík og urðað þannig. Með því móti er talið að sorphaugar gætu litið betur út en nú er. Einnig hefur verið gerð frumathugun á stofn- og rekstrarkostnaði við sorpbrennslustöð á höfuðborgarsvæðinu ásamt rekstri sorphauga í Saltvík fyrir það efni sem ekki er hægt að brenna.

Verkefnisstjórn sorpeyðingar á höfuðborgarsvæðinu hefur þetta mál til meðferðar og er gert ráð fyrir því að endanleg skýrsla um málið liggja fljótlega fyrir.

9.

Veitur

Í þessum kafla er fjallað um veitur þær er þjóna höfuðborgarsvæðinu: vatnsveitu, hitaveitu, fráveitu, rafveitu og boðveitu. Áhrifasvæði einstakra veitna, svo og stjórnun þeirra, er með ýmsu móti, og þjóna veitur Reykjavíkurborgar flestum íbúum svæðisins. Í umboði borgarstjórnar Reykjavíkur fer stjórn veitustofnana Reykjavíkurborgar með mál Hitaveitu Reykjavíkur, Rafmagnsveitu Reykjavíkur og Vatnsveitu Reykjavíkur, en öll þessi fyrirtæki þjóna sveitarfélögum í nágrenni Reykjavíkur að meira eða minna leyti. Rafveita Hafnarfjarðar nær og yfir hluta Garðabæjar. Dreifing neysluvatns er að jafnaði í höndum hvers sveitarfélags fyrir sig, en heita- vatnsöflun og dreifing í þéttbýli er nær öll á hendi Hitaveitu Reykjavíkur. Hitaveita Seltjarnarness þjónar íbúum þar. Boðveitur (símkerfi) höfuðborgarsvæðisins, eins og landsins alls, eru í höndum Pósts og síma. Fráveitur eru að jafnaði byggðar og reknar af einstökum sveitarfélögum og samvinna ekki sérlega mikil, en nefna má þó að Fossvogsræsið er byggt og notað af Reykjavíkurborg og Kópavogsbæ sameiginlega.

Ljóst er að hagræða má töluvert með samræmingu og samvinnu í veitumálum höfuðborgarsvæðisins og tryggja jafnframt að íbúar svæðisins búi við sama kost, a.m.k. íbúar þéttbýlisins. Samvinna og/eða samrekstur gæti m.a. verið á sviði rannsókna virkjunarsvæða, mengunarrannsókna, efnisinnkaupa og gjaldskrármála. Það er álit stjórnar Sambands sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu að æskilegt sé að reka undir einni stjórn þær veitur er þjóna höfuðborgarsvæðinu, þar sem heildarhagsmunir yrðu hafðir að leiðarljósi.

Lagt er til að veitur höfuðborgarsvæðisins verði settar undir sameiginlega stjórn.

9.1 Vatnsveitur

Fjórar vatnsveitur sjá þéttbýlinu í sjö syðstu sveitarfélögum á höfuðborgarsvæðinu fyrir vatni. Auk þess eru staðbundnar vatnsveitur í Kjalarneshreppi og Kjósarhreppi.

Mosfellshreppur er með eigin vatnsveitu og er vatn tekið í Mosfellsdal. Ekki er mikið af góðum vatnsbólum í nágrenni við núverandi þéttbýli í Mosfells- hreppi, en hugsanlegt er talið að fá vatnsból við Hafravatn, við Dalland og í Fossvallaklifi (Lækjarbotnum).

Sá möguleiki er og fyrir hendi að vatnsveita Mosfellsveitar tengist Vatnsveitu Reykjavíkur ef sú síðarnefnda nýtir vatnasvæði Reynisvatnsheiðar vegna byggðar í landi Korpúlfsstaða.

Vatnsveita Reykjavíkur sér Seltjarnarnesi og Kópavogi fyrir vatni, auk Reykjavíkur. Á vatnsveitusvæðinu eru nú 105 þúsund manns og hafa vikumeðaltöl vatnsþarfar veitukerfisins verið frá um 910 l/sek. Áætlað hefur verið að á núverandi veitusvæði Vatnsveitu Reykjavíkur getið búið um 165 þúsund manns, þegar höfuðborgarsvæðið verður „hófllega byggt“ og vatnsþörf þeirra um 1.300 l/sek. Auk þess er nauðsynlegt að geta séð atvinnurekstri fyrir nægu vatni.

Allt vatn Vatnsveitu Reykjavíkur er nú tekið úr borholum. Virkjunarsvæðin eru Jaðarsvæðið, sem nú telst fullvirkjað, og Myllulækjarsvæðið sem telst fullvirkjað að sinni. Þessi tvö svæði, ásamt Bullaugnaveitu, anna nú vatnsþörfinni.

Vatnstöku úr Gvendarbrunnum var hætt 1984 og

stendur nú yfir endurvirkjun þeirra. Þegar þessi virkjun verður tekin í notkun mun unnt að hætta dælingu úr Bullaugum og fullnægja allri vatnspörf með afköstum dælustöðvanna í Heiðmörk.

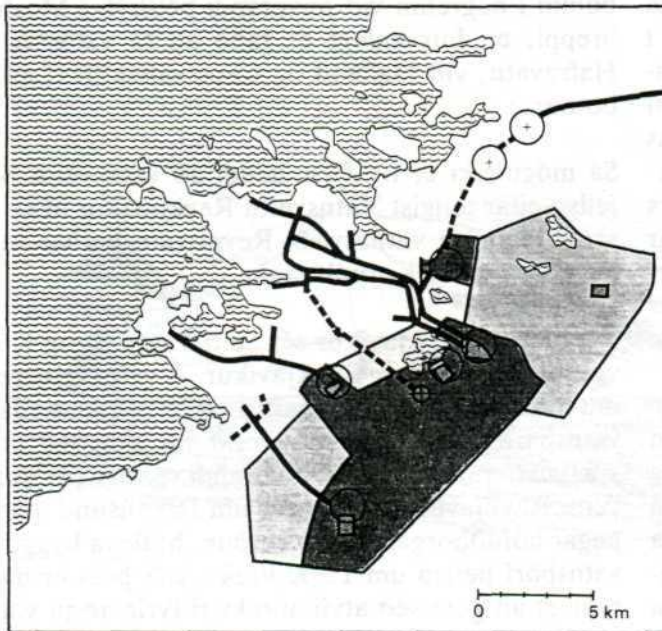
Þegar fyrsta áfanga Gvendarbrunnvirðingar er lokið er áætlað að við meðalgrunnvatnsstöðu verði afköst dælustöðva í Heiðmörk um 1.200 l/sek. og að auðveldlega megi auka þau til að fullnægja vatnspörf 165 þúsund manna byggðar.

Ef þörf er fyrir meira vatn er mögulegt að auka afköst kerfisins í a.m.k. 1.600 l/sek. með virkjun í suðvesturhluta Heiðmerkur.

Áður var minnst á virkjunarmöguleika á afrennslissvæði Reynisvatnsheiðar, en vatnafræðilegar rannsóknir á því svæði eru skammt á veg komnar.

Vatnsveita Gardabæjar sér einnig Bessastaðahreppi fyrir vatni. Vatn er fengið úr borholum sunnan Vífilsstaðavatns, og er afkastageta þeirra um 90 l/sek. Talið er að auka megi afköst þessa svæðis til að anna vatnspörf íbúanna í þessum sveitarfélögum næstu áratuginna.

Vatnsveita Hafnarfjarðar sækir vatn á Kaldárvæðið sunnan Hafnarfjarðar og liggur vatnsbólið í um 86 m hæð yfir sjávarmáli, með sjálfrennslu til bæjarins.

9.1.1

VATNSVEITUR OG VATNSVERNDARSVÆÐI

⊕ Vinnslusvæði	⊕ Mögulegt vinnslusvæði
— Adalæð	--- Möguleg adalæð
■ 1. Flokkur	■ 2. Flokkur
■ 3. Flokkur	■ 4. Flokkur

Talið er að á þessu svæði megi virkja nægilegt vatn til að anna þörfum bæjarins á næstu áratugum.

Árið 1982 staðfesti félagsmálaráðuneytið samþykkt um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu og umhverfis þeirra. Á uppdráttum sést að vatnsverndarsvæðin og hugsanleg byggingarsvæði skarast á nokkrum stöðum, svo sem við Bullaugu í vestanverðri Grafarheiði og austurhluta Seláss. Nauðsynlegt er því að taka samþykktina og/eda skipulagið á þessum stöðum til endurskoðunar á skipulagstímabilinu.

Álverið í Straumsvík sækir vatn í jarðvatnsrennslis hraunsins sem það stendur á. Er þar geysimikið vatnssreymi, og hefur hluti vatnsins einnig verið notaður í laxeldisstöð rétt við álverið. Vatnsmagnið, sem þarna er hægt að fá, gæti annað margfaldr þörf fyrir neysluvatn á höfuðborgarsvæðinu. Frá sorphaugum undir Hamranesi við Hvaleyrarvatn gæti borist mengun en það er þó ekki fullrannsakad.

Að undanförnun hefur verið talsvert rætt um það að æskilegt sé að stefna að því að samtengja vatnsveitur á höfuðborgarsvæðinu, samræma efnisnotkun í þessum veitukerfum og rannsaka vatnsöflunarmöguleika alls þessa svæðis á svipaðan hátt og gert hefur verið á vatnasvæði Elliðaánna.

Stjórn Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu hefur samþykkt fyrir sitt leyti að stefnt skuli að því að samtengja vatnsveitur sveitarfélaga á þessu svæði. Einnig hefur þeim tilmælum verið beint til hlutadeigandi sveitarfélaga að þau staðfesti þessa samþykkt og geri nauðsynlegar ráðstafanir til að af þessu megi verða.

Stjórn veitustofnana Reykjavíkurborgar hefur hafnað fyrir sitt leyti að taka þátt í samtengingu allra vatnsveitna á höfuðborgarsvæðinu eins og mál horfa við nú.

Samtenging og jafnvel sameining vatnsveitna hefur óneitanlega ýmsa kosti í för með sér. Fyrst og fremst er það vatnsöflunin og lögn aðalæða sem æskilegt er að lúti sömu stjórn eða fylgi að minnsta kosti heildaráætlun. Sameiginleg innkaup efnis og sérhæfðra tækja og samræming á efnisvali ættu einnig að jafnaði að vera til hagsbóta.

Samtenging vatnsveitna mun og auka mjög öryggi vatnsöflunar á svæðinu, þar sem hægt væri að grípa til annarra vatnasvæða t.d. ef mengunarslys yrði á einu þeirra.

Fyrstu skrefin í samvinnu um vatnsveitur eru eðli-

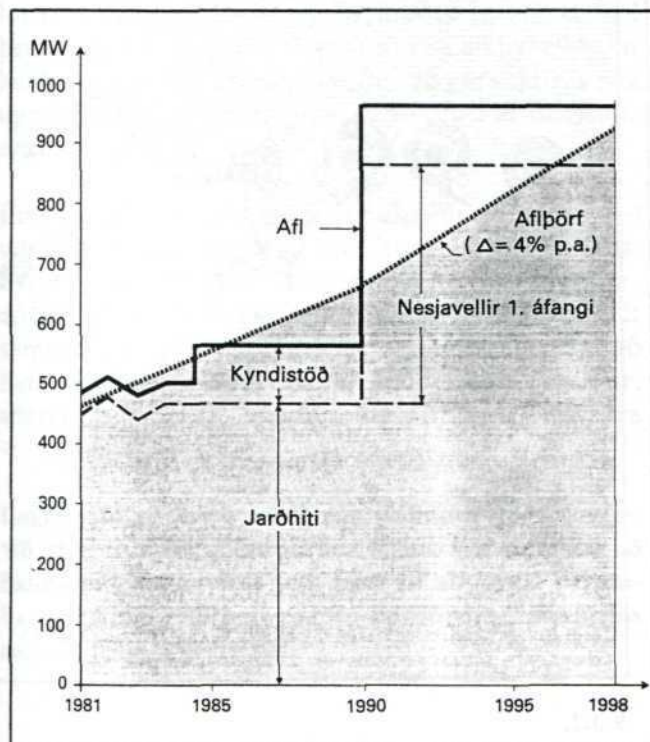
lega rannsóknir á vatnsbúskap svæðisins og jafnvel út fyrir það. Nú þegar hefur vatnasvið Elliðaáanna verið allvel rannsakað en önnur svæði lítt eða ekki nema þá e.t.v. Straumsvíkarsvæðið. Rannsóknarsvæðið ætti ekki að miðast við mörk höfuðborgarsvæðisins heldur ætti það að ná allt suður til Krísvíkur og jafnvel austur á Þingvöll.

Þar sem vatnsveitur eru eins og önnur veitukerfi skipulagðar til langs tíma er þess ekki að vænta að af fullri sameiningu geti orðið fyrr en á seinni hluta skipulagstímabilsins. Aftur á móti getur samvinna hafist þegar í stað og þá með rannsóknum á vatnsbúskap svæðisins.

Lagt er til að verndarsvæði vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu verði tekin til endurskoðunar að undangengnum frekari rannsóknum á vatnsbúskap og grunnvatnsrennsli svæðisins.

9.2 Hitaveita

Um áramótin 1984-1985 hitaði Hitaveita Reykjavíkur rúmlega 27,3 milljónir rúmmetra húsnæðis á höf-

9.2.1.

HITAVEITA REYKJAVÍKUR,
SPÁ UM AFL OG AFLPÖRF. (Heimild: Hitaveita Reykjavíkur)

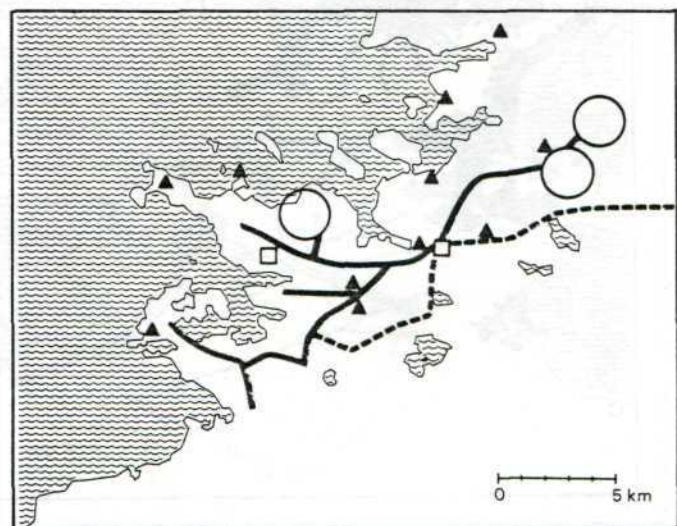
uðborgarsvæðinu, auk sundlauga og dreifiveitna í Mosfellssveit, á Álftanesi og á Kjalarnesi. Heildarvatnsnotkun, miðuð við 80°C framrennslishita, var um 56 milljónir rúmmetra árið 1984. Á Seltjarnarnesi sér Hitaveita Seltjarnarness íbúum og atvinnustarfsemi fyrir heitu vatni.

Erfitt er að áætla nákvæmlega framtíðarþörf á heitu vatni á höfuðborgarsvæðinu, en meðfylgjandi línurit sýnir hver hámarksaflþörf yrði, ef árleg aukning húsnæðis á þessu svæði verður svipuð og undanfarna áratugi, eða 3,5-4%.

Jafnvel þótt húsnæði aukist ekki í sama mæli og verið hefur, þá er líklegt að það færist í vöxt að hita upp gangstéttir og bílastæði. Hér má einnig benda á að gróðurskálum á einkalóðum hefur fjölgað mjög og útlit er fyrir að sú þróun haldi áfram. Nýjar atvinnugreinar gætu og komið til sem notendur hitaveitu, t.d. fiskeldi.

Af hugsanlegum svæðum þykir Hengilssvæðið norðanvert nú einna álitlegast sem vinnslusvæði í framtíðinni. Er nú unnið að rannsóknum á því svæði.

Aðveituæð hefur verið frumhönnuð frá hugsanlegri Nesjavallavirkjun að geymum Hitaveitu Reykjavíkur á Grafarholti og er hún sýnd á korti (9.2.1). Einnig er fyrirhugað að tengiæð verði lögð að þeirri aðveituæð síðar frá Reynisvatnsheiði, meðframfram „Ofanbyggðarvegi“ og Breiðholtsbraut í Hafnarfjarðaræð milli Kópavogs og Garðabæjar. Þessar æðar ættu að nægja næstu tvo til þrjú áratugi.

9.2.2

HITAVEITUR

- Miðlunargeymar
- Vinnslusvæði
- ▲ Borhola
- Stoffleið
- Fyrirhuguð aðveituæð.

Talið er að núverandi vinnslusvæði Hitaveitu Reykjavíkur og Hengilssvæðið norðanvert muni fullnægja heitavatnspörf á höfuðborgarsvæðinu næstu hálfu öld og jafnvel lengur með þeirri fjölgun íbúa, sem nú er gert ráð fyrir, en önnur jarðhitasvæði koma þó einnig til greina.

Bæði Álftanes og Krísuvíkursvæðið eru jarðhitasvæði sem hugsanlegt er að virkja fyrir höfuðborgarsvæðið ef þörf krefur. Iðnaður á suðurhluta höfuðborgarsvæðisins gæti e.t.v. sótt þangað ódýrari orku en frá Hengilssvæðinu. Verið getur að iðnaður eða önnur starfsemi hafi afgangorku í formi kælivatns, sem gæti nýst sem viðbót við hitaveituna, en það er ókannað mál. Áfangaröðun í nýtingu þessara möguleika á heitu vatni skiptir einnig mjög miklu máli.

Lagt er til að öll jarðhitasvæði á höfuðborgarsvæðinu verði könnuð með heildarhagsmunum að leiðarljósi og athugaðir verði möguleikar á að fullnýta þá afgangorku sem til fellur.

verið vandamál sem fylgja þéttbýli. Það var ekki fyrr en um síðustu aldamót að fyrsta götuholræsið var lagt í Reykjavík, og allt fram á þennan dag hefur mengun frá skolpi verið mun meiri en eðlilegt og æskilegt er.

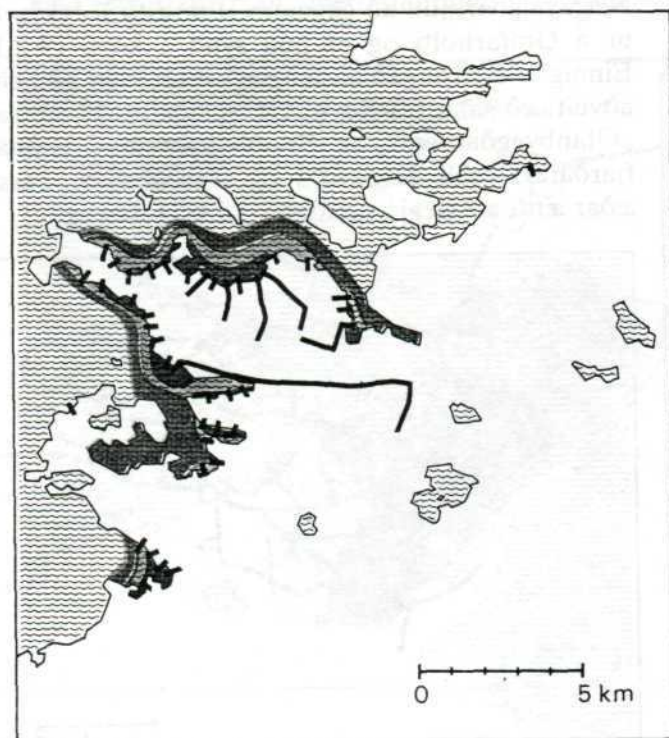
Árið 1967 voru rannsaðir straumar í Fossvogi og Skerjafirði og marka þær rannsóknir upphaf mengunarathugana við strendur höfuðborgarsvæðisins. Þeim var svo haldið áfram 1970 með mælingum Isotopcentralen í Kaupmannahöfn vegna áætlana um hvar aðalútrásir frá höfuðborgarsvæðinu yrðu lagðar í framtíðinni.

Í framhaldi af þessum athugunum og síðari rannsóknum hafa frárennismál höfuðborgarsvæðisins verið rædd. Í árslok 1981 lagði Skipulagsstofnan fram tillögu um lágmarkskröfur um hreinsun frárennslis á höfuðborgarsvæðinu og hreinleika sjávar. Þar er gert ráð fyrir að eftirfarandi skilyrðum verði fullnægt innan næstu tveggja áratuga:

1. Allt frárennslis verði a.m.k. grófhreinsað (einföld mekanísk hreinsun), þannig að útlitsmengun hverfi að mestu.
2. Gerla- og sýklamengun sjávar við fjörur, þar sem gert er ráð fyrir útivist, sé ekki meiri en Alþjóða

9.3 Frárennslis

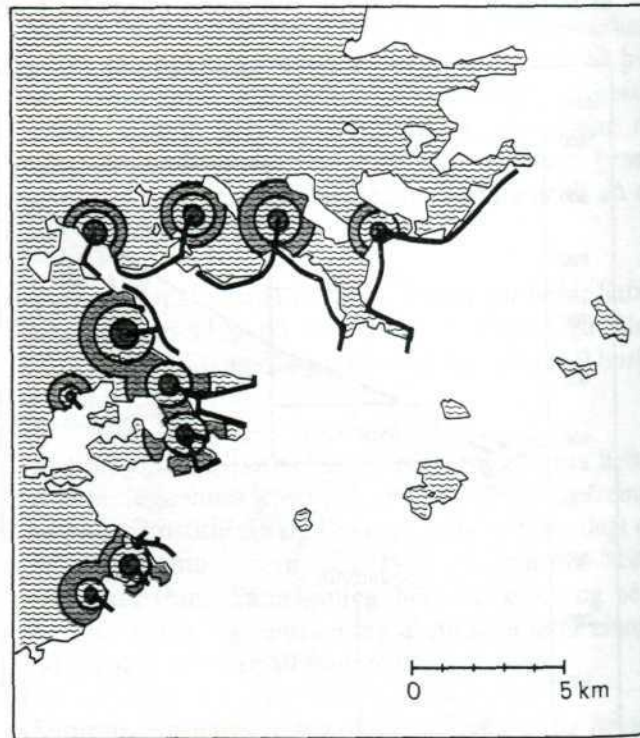
Frárennslis og mengun vegna frárennslis hafa lengi

9.3.1

FRÁVEITUR, ÁSTAND 1985.

— Aðalræsi   ■ 1000 E-Coli / 100 ml.
 ■ 1000-100 E-Coli / 100 ml.   ■ 100-10 E-Coli / 100 ml.

9.3.2.

FRÁVEITUR, ÁÆTLUN 2005

— Aðalræsi   ■ 1000 E-Coli / 100 ml.
 ■ 1000-100 E-Coli / 100 ml.   ■ 100-10 E-Coli / 100 ml.

heilbrigðismálastofnunin (WHO) hefur mælt til.

Stefnt skal að því sem langtímamarkmiði (meira en 20 ár) að gerla- og sýklamengun innfjarðarsvæða, sem almenningur notar til skemmtisiglinga, sé ekki meiri en tilmæli Alþjóða heilbrigðismálastofnunarinnar gefa til kynna.

Flest sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu hafa nú samþykkt ofangreind markmið. Áætlað hefur verið að stofnkostnaður við að ná þessum markmiðum sé um 1.200 milljónir króna á verðlagi 1. janúar 1986.

Tillaga Skipulagsstofunnar er miðuð við að frárennsli iðnfyrirtækja verði hreinsað áður en því er veitt í fráveitur sveitarfélaganna.

Ofangreindar kröfur eru einungis lágmarkskröfur, og því er æskilegt að halda opnum ýmsum möguleikum á að auka þær enn frekar að skipulagstímanum loknum.

Þar sem vatnaskil og mörk sveitarfélaganna á höfuðborgarsvæðinu falla ekki saman nema á nokkrum stöðum er nauðsynlegt að höfð sé góð samvinna um frárennismál. Dæmi um ágæta samvinnu er Fossvogsræsi sem Reykjavík og Kópavogur létu gera sameiginlega.

Eftir því sem byggð eykst verður yfirborð landsins lokaðra og regnvatn streymir hraðar til sjávar. Til þess að koma í veg fyrir flóð og stuðla að því að lækir haldi sem jöfnustu rennsli verður að gera tjarnir eða uppistöður. Tjarnirnar geta orðið hluti af útivistarsvæðum og til þrýði.

Eins og að ofan greinir er kostnaður mikill við að uppfylla lágmarkskröfur um hreinsun frárennslis. Því er nauðsynlegt að undirbúningur sé vandaður, að gerðar séu ítarlegar rannsóknir og framkvæmdir samræmdar. Þær upplýsingar, sem einkum þarf að hafa handbærar áður en til framkvæmda kemur, snerta strauma við strendur og afrennsli einstakra vatnasvæða.

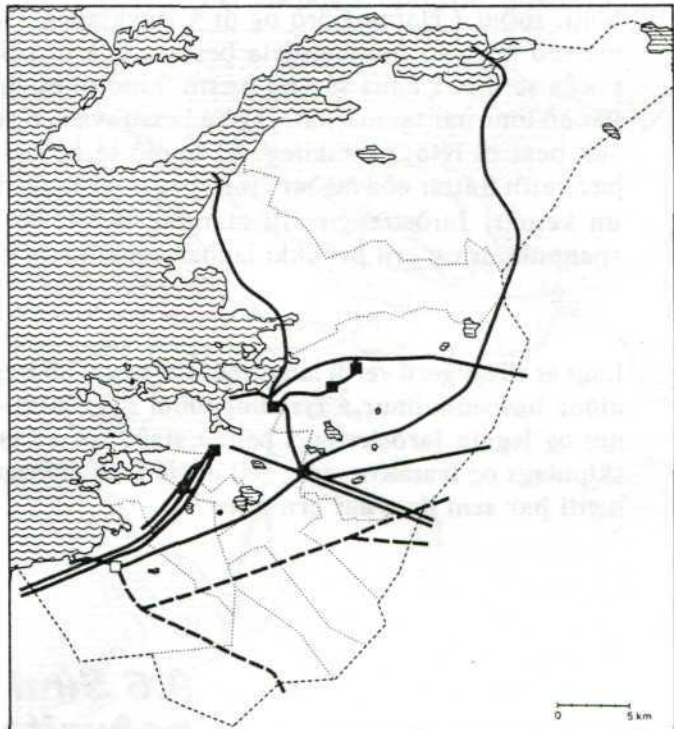
Lagt er til að lokið verði rannsóknum á straumum við strendur höfuðborgarsvæðisins svo unnt sé að hanna þau mannvirki sem þarf til að koma í framkvæmd tillögu Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins um hreinsun frárennslis.

9.4 Rafmagn

Megindreifing raforku um kerfi Landsvirkjunar á höfuðborgarsvæðinu fer fram frá aðveitustöðinni á Geithálsi. Þaðan sér Landsvirkjun um flutning raforku til orkukaupenda sinna á svæðinu.

Helstu línur Landsvirkjunar eru 220 kV tvírása háspennulína frá Geithálsi til álversins í Straumsvík (ÍSAL-lína) og 132 kV háspennulína frá Geithálsi í tengivirki við Elliðaár. Þar fer fram sala til Rafmagnsveitu Reykjavíkur, Rafmagnsveitna ríkisins og Áburðarverksmiðju ríkisins. Orkunotkun hjá einstökum rafveitum og stóriðjufyrirtækjum á höfuðborgarsvæðinu var á árinu 1984 sem hér segir: Rafmagnsveita Reykjavíkur 488,1 GWh, Rafmagnsveitur ríkisins 159,2 GWh, Rafveita Hafnarfjarðar 46,3 GWh, ÍSAL 1.358,6 GWh og Áburðarverksmiðja ríkisins 131,9 GWh. Árið 1985 tók Hitaveita Suðurnesja við dreifingu raforku á Suðurnesjum af Rafmagnsveitu ríkisins.

Talið er að á næstu tíu árum muni orkunotkun á höfuðborgarsvæðinu aukast svo mikið að auka þurfi flutningsgetu til svæðisins frá virkjunum á Suðurlandi. Verður það gert með því að reisa 220 kV háspennulínu, væntanlega frá Búrfellsvirkjun, í nýja aðveitustöð á suðurhluta höfuðborgarsvæðisins.

9.4.1.

HÁSPENNULÍNUR.

— Háspennulínur ■ Spennistöð □ Fyrirhugaðar háspennulínur

Þessi nýja aðveitustöð mun auka rekstraröryggi á höfuðborgarsvæðinu talsvert og draga úr áhættu vegna bilana í aðveitustöðinni á Geithálsi. Fyrirhugað er að þessi nýja stöð komi við núverandi ÍSAL-línu og við hana mun tengjast rafdreifikerfi Rafveitu Hafnarfjarðar, Rafmagnsveitu Reykjavíkur og Hitaveitu Suðurnesja. Auk þess munu tengdar þaðan háspennulínur fyrir Reykjanes og hugsanlegt stór-idjuver við Straumsvík eða á Reykjanesi. Frá aðveitustöð á Hnoðraholti verður lagður jarðstrengur að spennistöð við Barónsstíg og mun það auka afhendingaröryggi verulega.

Hvað norðurhluta höfuðborgarsvæðisins varðar hefur Landsvirkjun engar fyrirætlanir um breytingar á háspennulínunum á því svæði. Hugmyndir hafa þó verið uppi um stór-idjuver í Geldinganesi. Slíkt stór-idjuver yrði að fá raforku frá aðveitustöð við Geitháls eftir háspennulínunum um Korpúlfsstaðaland. Einnig getur ákvörðun um jarðgufuvirkjun á Nesjavöllum til raforkuframleiðslu í tengslum við hitaveituf framkvæmdir haft áhrif á línulagnir á norður- og austurhluta höfuðborgarsvæðisins. Ef af slíkri virkjun verður, má búast við að reist yrði 132 kV háspennulína frá þeirri virkjun að aðveitustöð við Korpu.

Rafmagnsveita Reykjavíkur og Hitaveita Suðurnesja eiga þær háspennulínur sem liggja nú frá aðveitustöð við Elliðaár gegnum Mjóddina í Breiðholti, suður í Hafnarfjörð og út á Reykjanes. Gera má ráð fyrir að flutningsgeta þessara lína til þeirra svæða sem þær anna sé næg næstu fimm til tíu árin. Þar eð línurnar takmarka byggð á þessu svæði og eru auk þess til lýta, er æskilegt að unnið sé að því að þær verði fluttar eða lagðar í jörð þegar að endurnýjun kemur. Jarðstrengir eru margfalt dýrari en háspennulínur og eru því ekki lagðar nema brýnt sé.

Lagt er til að gerð verði langtímaáætlun um að leggja niður háspennulínur á fyrirhuguðum byggðarsvæðum og leggja jarðstrengi í þeirra stað, svo að gerð skipulags og framkvæmdir geti orðið með eðlilegum hætti þar sem línurnar eru nú.

9.5 Sími – boðveita

Ekki eru taldir neinir sérstakir vankantar á því að veita almenna símaþjónustu á höfuðborgarsvæðinu næstu áratugi, en ljóst er að um talsverða fjölgun

símstöðva verður að ræða á þessu svæði. Þar eru nú ellefu símstöðvar, en áætlað er að nýja símstöð þurfi fyrir hverja 6 til 8 þúsund nýja íbúa. Með tilkomu stafrænna stöðva hefur þróunin einnig stefnt í þá átt að símstöðvum fjölgar.

Eins og nú er fyrirhugað að þróun byggðar á höfuðborgarsvæðinu verði, er gert ráð fyrir að stofnæðar til væntanlegra stöðva komi aðallega frá þeim stöðvum sem nú eru í Múla, Breiðholti og Hafnarfirði.

Að undanfögnu hefur verið talsvert rætt um hvort hugsanlega muni þörf fyrir gagnvirka boðveitu á höfuðborgarsvæðinu og hvaða möguleikar séu á uppbyggingu slíkrar veitu, ef þörf og áhugi verði fyrir hendi, en miklu skiptir að sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu standi saman að mótun slíkrar stefnu.

Lagt er til að sem fyrst verði kannað til hlítar hvort gera skuli ráð fyrir gagnvirkri boðveitu á höfuðborgarsvæðinu. Lagt er til að sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu móti sameiginlega stefnu í þessu máli í samvinnu við Póst og síma.

10. Samgöngur

10.1 Bílaumferð

Þær götur, sem skipta mestu máli fyrir skipulag höfuðborgarsvæðisins í heild, eru stofnbrautir og tengibrautir sem saman mynda það sem kalla má aðalगतakerfi svæðisins.

Stofnbrautir og sumar tengibrautir, einkum í sveitarfélögum í nágrenni Reykjavíkur, og nokkrir minni háttar vegir mynda kerfi þjóðvega á svæðinu.

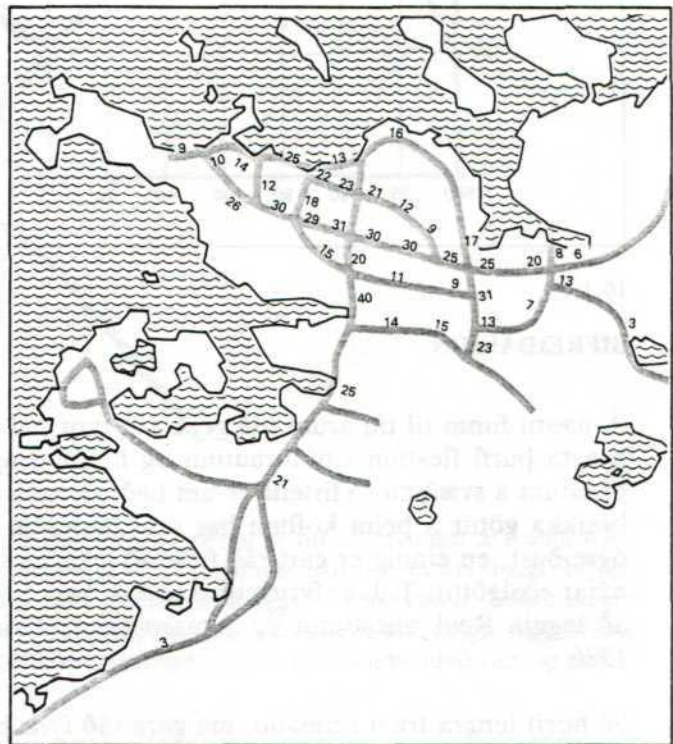
Samkvæmt vegalögum skal Vegagerð ríkisins sjá um gerð og viðhald þjóðvega. Þó er heimilt að fela hlutaðeigandi sveitarstjórn að öllu eða nokkru leyti að leggja svokallaða „þjóðvegi í þéttbýli“ og halda þeim við. Í vegalögum er einnig kveðið á um, að árlega skuli veita ákveðinni fjárhæð til að leggja þjóðvegi í kaupstöðum og kauptúnum sem hafa 200 íbúa eða fleiri. Mikið skortir á að framlag ríkisins dugi til að leggja nýja þjóðvegi í þéttbýli á höfuðborgarsvæðinu. Sem dæmi má nefna að framlag til Reykjavíkurborgar árið 1985 var um 30 milljónir króna, en áætlaður kostnaður við að leggja nýja þjóðvegi í þéttbýli í Reykjavík um 90 milljónir. Samanlögð lengd þjóðvega í þéttbýli á höfuðborgarsvæðinu er um 54 km.

Umferðarástand á höfuðborgarsvæðinu er misjafnt. Á jöðrum þess er það yfirleitt þökkalegt en versnar eftir því sem nær dregur miðborg Reykjavíkur. Víða skortir auk þess tilfinnanlega bílastæði, t.d. í gamla miðbænum í Reykjavík.

Á svæðinu eru nú um 430 fólksbílar á hverja eitt þúsund íbúa, og lauslega er áætlað að rekstur þeirra

kosti um 9 milljarða króna á ári miðað við verðlag í janúar 1986.

Gert er ráð fyrir að bílaeign fari ekki upp fyrir 550 fólksbíla á hverja eitt þúsund íbúa. Ef fram heldur sem horfir, mun umferð bifreiða aukast verulega á svæðinu frá því sem nú er, um leið og bílaeign eykst og íbúum fjölgar. Sé miðað við þessar forsendur og gert ráð fyrir því að halda óbreyttu þjónustustigi,

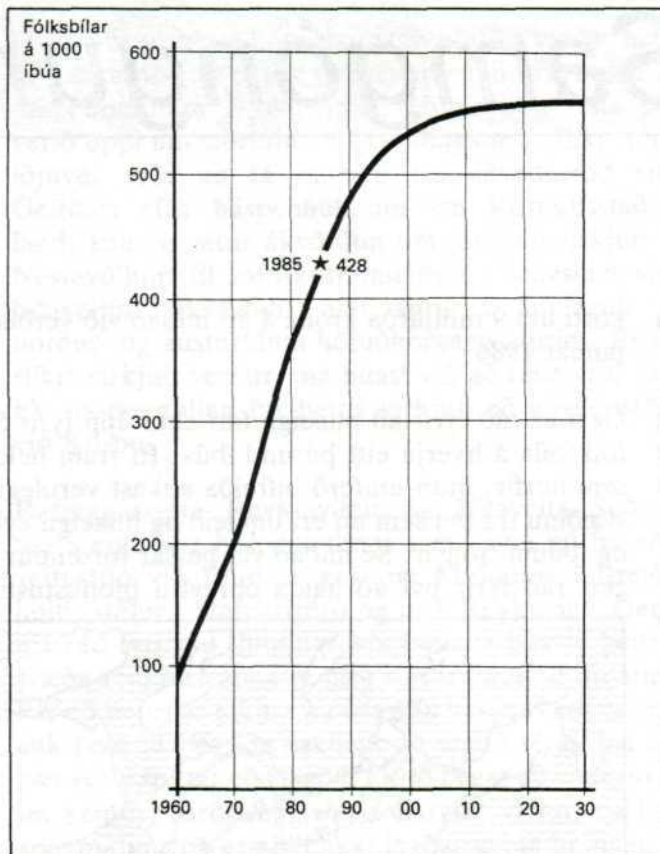
10.1.1.

UMFERÐARÁLAG 1984.
ÞÚSUNDIR BÍLA Á SÓLARHRING.

verður að gera ráð fyrir nýjum stofn- og tengibrautum á svæðum, sem nú er verið að byggja, og þeim sem eftir eiga að byggjast. Á svæðum, sem þegar eru í byggð, verður einnig að gera ráð fyrir að leggja nýjar götur og breyta götum sem fyrir eru með því að breikka þær eða útbúa tveggja hæða gatnamót. Í því sambandi skiptir talsverðu máli hversu mikið og hvort meira er byggt af atvinnuhúsnæði á svæðum sem þegar eru í byggð. Þegar íbúðabyggð þéttist, styttest aksturvegalengdir að jafnaði en um leið eykst umferðin á þeim götum sem fyrir eru.

10.1.2.

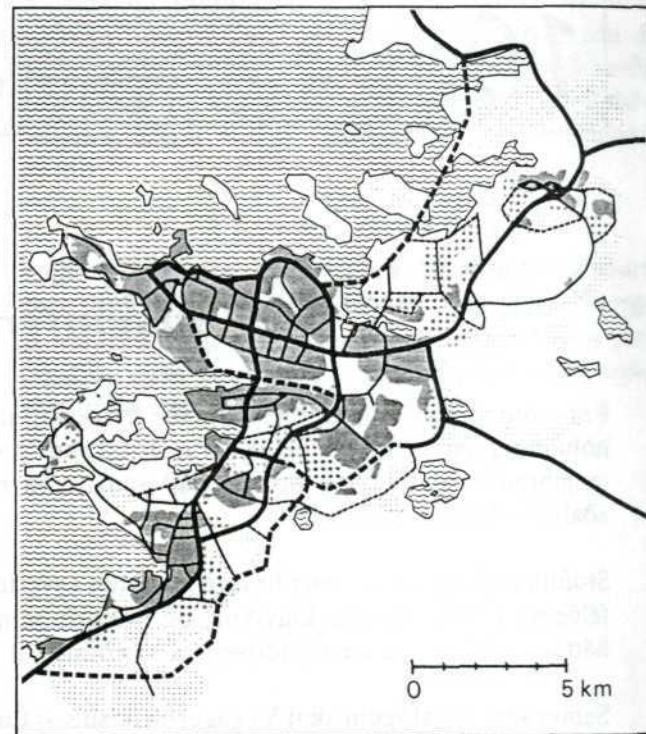
BIFREIÐAEIGN

Á næstu fimm til tíu árum má gera ráð fyrir því að breyta þurfi flestum stofnbrautum og helstu tengibrautum á svæðinu. Yfirleitt er um það að ræða að breikka götur á þeim köflum þar sem umferðin er ógreiðust, en einnig er gert ráð fyrir að leggja þurfi nýjar aðalgötur. T.d. er fyrirhugað að lokið verði við að leggja Reykjanesbraut og Arnarnesveg á árinu 1986.

Sé horft lengra fram í tímann, má gera ráð fyrir því að fleiri nýjar stofnbrautir verði lagðar og þær stofnbrautir endurbættar sem fyrir eru. Sem dæmi um nýjar stofnbrautir, sem geta komið til greina á næstu áratugum, má nefna Hlíðarfót, Fossvogsbraut

og Arnarnesveg efri. Tengingar við Kleppsvík, Leiruvog og Skerjafjörð koma vart til greina fyrr en í fjarlægri framtíð, en æskilegt er að útiloka ekki þá möguleika (sjá mynd 10.1.3).

Stóraukin umferð bifreiða veldur jafnframt slyshættu sem reyna verður með öllum ráðum að draga úr. Skipulagi nýrra byggðasvæða skyldi haga þannig að hætta á slysum í umferðinni verði sem minnst. Þetta má gera t.d. með stigflokkun gatna, sem m.a. er ætlað að koma í veg fyrir akstur gegnum íbúða-

10.1.3.

AÐALGATNAKERFI.

- Stofnbraut
- - - Fyrirhuguð stofnbraut
- · · Tengibraut
- · - Fyrirhuguð tengibraut

hverfi, og með því að skilja umferð gangandi fólks og hjólreiðamanna frá bifreiðaumferð á stofn- og tengibrautum. Til að draga úr gegnakstri er frumskilyrði að stofnbrautirnar séu vel greiðfærar og ekki sé hægt að aka inn á þær mjög víða. Í eldri hverfum er hins vegar erfitt að bæta umferð nema með aðgerðum svo sem hraðahindrunum og með því að loka götum í annan endann. Stundum flyst vandinn einungis til við slíkar aðgerðir og aðrar íbúðagötur þá notaðar til að aka í gegnum hverfin. Því ber að skoða hverfi í heild ef stuðla á að meira öryggi í umferðinni.

Mikil umferð um stofnbrautir veldur öðrum vanda.

sem sé þeim að gangandi fólk og hjólréiðamenn eiga erfitt með að komast yfir þær. Til að bæta úr því er nauðsynlegt að gerð séu undirgöng eða brýr þvert á stofnbrautirnar þar sem þörf er á. Þannig er hægt að draga úr því að stofnbrautir torveldi samskipti fólks í hverfum, sem liggja sitt hvorum megin við þær, og hægt að samnýta margs konar þjónustu.

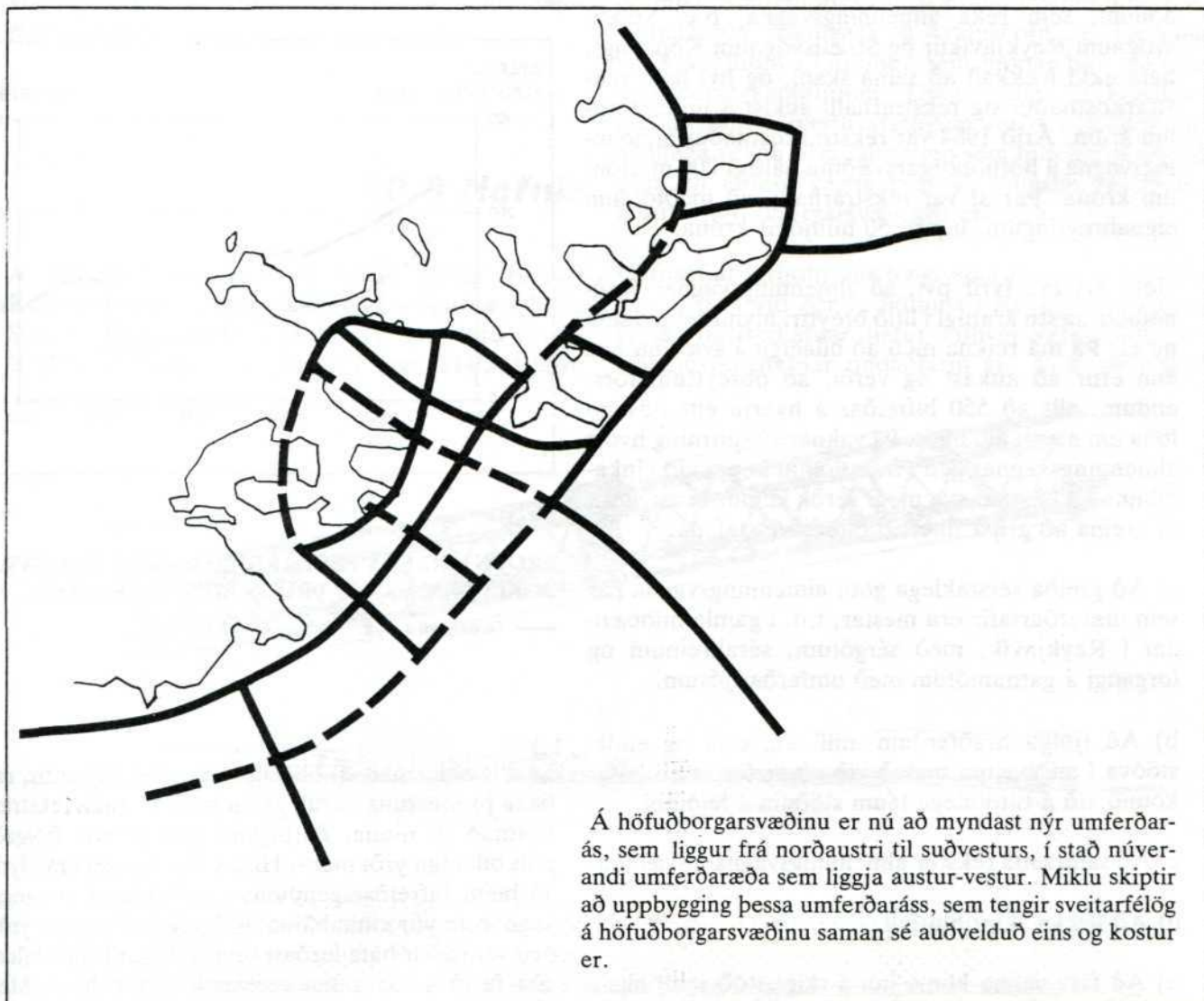
Lagt er til að við uppbyggingu stofn- og tengibrautakerfis á höfuðborgarsvæðinu sé miðað við að halda a.m.k. sama þjónustustigi og nú er.

Lagt er til að þau vegstæði, sem sýnd eru á mynd 10.1.3, verði ekki lögð undir annað án þess að fyrst sé gaumgæfilega kannað hvort þeirra muni þörf undir vegi.

10.2 Almennings-samgöngur

Í könnun almennings-samgangna á höfuðborgarsvæðinu, sem gerð var árið 1976, kom í ljós að af þeim ferðum, sem fólk tók sér á hendur, ýmist með einkabifreiðum eða almenningsvögnum, voru 13% með almenningsvögnum.

Fjórir aðilar sjá um rekstur almenningsvagna á höfuðborgarsvæðinu: Strætisvagnar Reykjavíkur, í Reykjavík og á Seltjarnarnesi, Strætisvagnar Kópavogs í Kópavogi, Landleiðir hf í Hafnarfirði og Garðabæ og Mosfellsleið hf í Mosfellshreppi. Í Bessastaða-, Kjalarnes- og Kjósarhreppi er engin almenningsvagnþjónusta. Undantekning frá þessu er

Á höfuðborgarsvæðinu er nú að myndast nýr umferðarás, sem liggur frá norðaustri til suðvesturs, í stað núverandi umferðaræða sem liggja austur-vestur. Miklu skiptir að uppbygging þessa umferðaráss, sem tengir sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu saman sé auðvelduð eins og kostur er.

10.1.4.

Stílfærð mynd af stofnbrautakerfi höfuðborgarsvæðisins.

— Núverandi stofnbraut   - - - Móguleg stofnbraut.

þó tilraun sem gerð var með nokkrar ferðir á dag í Bessastaðahreppi. Rekstur þessara aðila er ekki samræmdur, þótt um einhverja samvinnu sé að ræða í sumum tilvikum.

Þjónusta almenningsvagna við þá sem búa vestan Elliðaár og norðan Fossvogs er allgóð. Utan þess svæðis er þjónustan lakari vegna færri ferða og herra skiptihlutfalls, sem merkir að þar þurfa fleiri farþegar að skipta um vagn á leið sinni, og vegna lélegra tengsla þvert á aðalleiðir til eða frá miðborg Reykjavíkur.

Rekstur almenningsvagna á höfuðborgarsvæðinu hefur orðið erfiðari með hverju ári. Á árunum 1962 til 1978 fækkaði farþegum í almenningsvögnum um helming en bílaeign þrefaldaðist. Á þessum árum hefur byggðin einnig þanist út og akstursleiðir almenningsvagna lengst. Fargjöld hjá þeim opinberu aðilum, sem reka almenningsvagna, þ.e. Strætisvögnum Reykjavíkur og Strætisvögnum Kópavogs, hafa ekki hækkað að sama skapi, og því hafa rekstrarkostnaður og rekstrarhalli aukist á undanförunum árum. Árið 1984 var rekstrarkostnaður almenningsvagna á höfuðborgarsvæðinu nálægt 200 milljónum króna. Þar af var rekstrarhalli, að meðtöldum eignabreytingum, u.þ.b. 50 milljónir króna.

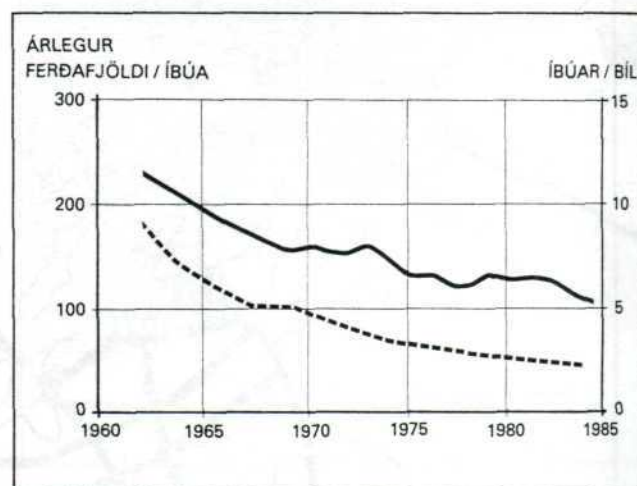
Gera má ráð fyrir því, að almenningsvagnar verði notaðir næstu áratugi í lítið breyttri mynd frá því sem nú er. Þá má reikna með að bílaeign á svæðinu eigi enn eftir að aukast og verði, að óbreyttum forsendum, allt að 550 bifreiðar á hverja eitt þúsund íbúa um næstu aldamót. Þá vaknar sú spurning hvort almenningsvagnar geti í framtíðinni keppt við einkabílinn. Til þess að svo megi verða kemur einna helst til greina að grípa til eftirfarandi ráðstafana:

- Að greiða sérstaklega götu almenningsvagna þar sem umferðartafir eru mestar, t.d. í gamla miðbænum í Reykjavík, með sérgötum, sérakreinum og forgangi á gatnamótum með umferðarljósum.
- Að fjölga hraðferðum milli úthverfa og endastöðva í miðbæjum miðað við aðrar ferðir en þá er komið við á tiltölulega fáum stöðum á leiðinni.
- Að samræma rekstur almenningsvagna á svæðinu.
- Að lækka skiptihlutfall.
- Að láta vagna koma inn á skiptistöð samtímis á sem flestum leiðum. Dæmi um slíkt er skiptistöð S.V.K. í miðbæ Kópavogs.
- Að hækka gjöld fyrir bílastæði á gömlum byggða-

svæðum um leið og þjónusta almenningsvagna verður bæt.

Við skipulagningu byggðar þarf einnig að hafa í huga eftirfarandi atriði í sambandi við almenningsgöngur:

- Þétt byggð skapar betri grundvöll fyrir rekstur almenningsvagna en strjál.
- Staðsetja þarf atvinnuhúsnæði, verslanir, þjónustumiðstöðvar og skóla í sem bestum tengslum við kerfi almenningsvagna, gönguleiða og hjóltreida-stíga. Æskilegt er að helstu skiptistöðvar almenningsvagna séu í miðbæjum.
- Skipuleggja þarf ný íbúðahverfi þannig að leiðir almenningsvagna í gegnum þau séu sem stýstar og greiðastar.

10.2.1.

ÞRÓUN ÁRLEGS FERÐAFJÖLDA / ÍBÚA MEÐ SVR. BORIN SAMAN VIÐ ÞRÓUN BIFREIÐAEIGNAR.

— Ferðafjöldi á íbúa.   - - - - - Íbúar á bíl.

Sé allt þetta haft til hliðsjónar og því fylgt eftir, má bæta þjónustuna verulega án þess að auka rekstrarkostnað til muna. Farþegum gæti jafnvel fjölgað, þótt bílaeign yrði meiri. Hins vegar má gera ráð fyrir að þeim bifreiðaeigendum, sem tækju almenningsvagn fram yfir einkabílinn, fjölgi lítið. Farþegar yrðu þeir sem áður hafa ferðast sem farþegar í einkabílum eða farið ferða sinna gangandi eða á hjóli. Með þessu mætti tryggja að rekstrargrundvöllur almenningsvagna versnaði ekki til muna, þótt bílaeign ykist, og jafnvel mætti gera ráð fyrir að hann batnaði eitthvað.

Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu hafa lagt áherslu á að hið fyrsta verði mótuð samræmd framtíðarstefna í þjónustu almenningsvagna á höfuðborgarsvæðinu sem hafa mætti til hliðsjónar þegar unnið er að skipulagningu og uppbyggingu á svæðinu. Algengt er að kostnaður fjögurra manna fjölskyldu á höfuðborgarsvæðinu við að komast á milli staða sé orðinn allt að 20 þúsund krónur á mánuði. Leitað hefur verið til Alþingis eftir fjárstuðningi til að kanna hagkvæmni þess að samræma rekstur almenningsfarartækja á höfuðborgarsvæðinu og gera langtímaáætlun um almenningssamgöngur á þessu svæði og hefur Alþingi orðið við þeirri beiðni. Var hafist handa við þessa könnun á árinu 1985 og er að því stefnt að áfangaskýrsla liggi fyrir í október 1986.

Lagt er til að komið verði á samræmdri almenningsvagnþjónustu á höfuðborgarsvæðinu undir sameiginlegri stjórn.

10.3 Hafnir

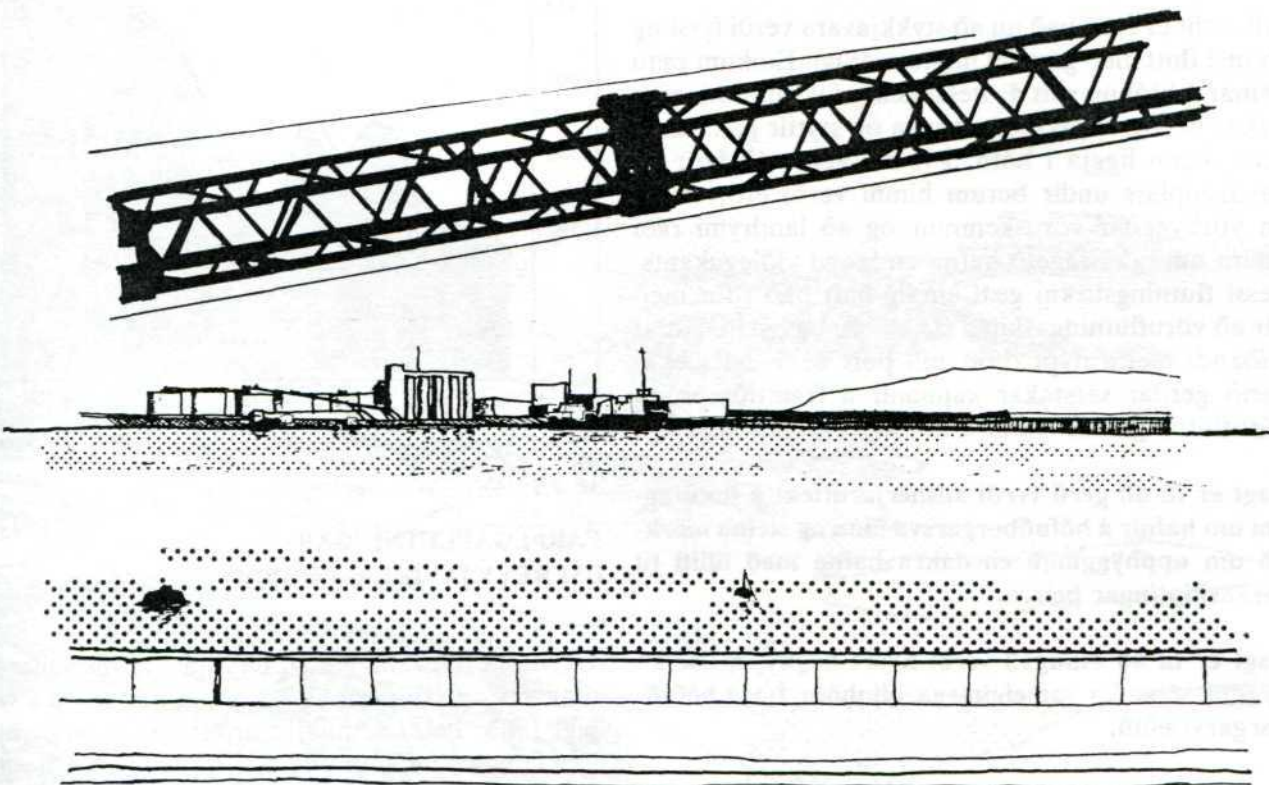
Á höfuðborgarsvæðinu er fjórar stórar hafnir: Reykjavíkurborg, Sundahöfn, Hafnarfjarðarhöfn og Straumsvíkurborg. Fyrri hafnirnar tvær eru í eigu Reykjavíkurborgar, en hinar í eigu Hafnarfjarð-

arbæjar. Auk þessara hafna er vísir að höfn á Kársnesi í Kópavogskaupstað og bryggja er við Arnarnesvog.

Gamla höfnin í Reykjavík hefur um langan aldur verið mesta vöruhöfn landsins. Skortur á landrými hindrar þó mjög viðgang hennar. Fylling utan á Grandagarði mun stækka athafnasvæðið, en það verður að öllum líkindum tekið undir fiskvinnslufyrirtæki og e.t.v. út- og innflutningsfyrirtæki. Erfitt er og kostnaðarsamt að koma fyrir stórum vörugeymslum vegna þess að landið er dýrt og aðkoma erfið. Austurhluti gömlu hafnarinnar er og mun um sinn verða lagður að mestu undir vöruflutninga.

Bryggjulengd í Sundahöfn er aðeins u.þ.b. þriðjungur af lengd hafnargarða í gömlu höfninni, en landsvæði þar er aftur á móti tvöfalt stærra en við gömlu höfnina. Sundahöfn skiptist í raun í þrjá hluta, þ.e. Vatnagarða, Kleppsvík og Ártúnshöfða, en bæta má við bryggjunni í Gufunesi sem þjónar þó eingöngu Áburðarverksmiðjunni. Uppbygging Reykjavíkurhafnar mun á næstu áratugum verða í Sundahöfn, aðallega vegna þess landrýmis sem hún hefur yfir að ráða en einnig vegna þess að tengslin við stofnbrautir höfuðborgarsvæðisins eru góð.

Hafnarfjarðarhöfn var lengi eina höfnin á svæðinu sem keppti við gömlu höfnina í Reykjavík. Vöxtur Hafnarfjarðarhafnar hefur jafnvel verið meiri en Reykjavíkurborgar undanfarið ár. Árið 1983 fóru

um höfnina í Hafnarfirði u.þ.b. 12% af vöruflutningum um hafnir höfuðborgarsvæðisins. Vaxtarmöguleikar Hafnarfjarðarhafnar eru allgóðir og athafna-svæði rúmt.

Straumsvíkurhöfn var gerð til að þjóna álverinu í Straumsvík en hefur einnig verið notuð til almennra vöruflutninga. Vörumagn það, sem um höfnina fer, hefur verið heldur meira undanfarin ár en það sem fer um Hafnarfjarðarhöfn. Höfnin er eina stórskipa-höfn landsins. Þar geta 40 þúsund tonna skip með allt að 12 m ristur lagst að bryggju. Auðvelt er að stækka höfnina og í vesturhluta hennar væri jafnvel hægt að koma fyrir skipum með allt að 18 m ristur. Landrými er nægilegt og svæðið í grennd gæti rúmað mikinn framleiðsluþætti. Auk þess liggur höfnin ágætlega við stofnbrautum höfuðborgarsvæðisins.

Á Kársnesi og við Arnarnesvog er einnig mögulegt að gera u.þ.b. 10 hektara höfn.

Til viðbótar við þær hafnir, sem nefndar hafa verið, er landað olíu á fjórum stöðum á svæðinu, þ.e. í Laugarnesi, Örfirisey, Skerjafirði og á Hvaleyrarholti. Olían er sú vörutegund sem landað er í mestu magni á höfuðborgarsvæðinu. Oft hefur verið um það rætt að æskilegt væri að sameina birgðastöðvar olíufélaganna og gera sérstaka olíuhöfn, en ekkert hefur orðið úr framkvæmdum. Nauðsynlegt er þó að gera ítarlega könnun á hagkvæmni þess að sameina birgðastöðvar olíufélaganna.

Allt útlit er fyrir það nú að stykkjavara verði fyrst og fremst flutt með gámum næstu áratugi. Einkum gætu gámar á hjólum sótt á. Þessi tækni í vöruflutningum eykur út- og uppskipunarhraða og stytir þann tíma sem skipin liggja í höfn. Því má gera ráð fyrir að geymslupláss undir berum himni verði eftirsóttara en yfirbyggðar vöruskemmur og að landrými ráði meira um afkastagetu hafna en lengd viðlegukants. Þessi flutningstækni gæti einnig haft það í för með sér að vöruflutningaskipin stækkuðu og þyrftu þar af leiðandi meira dýpi. Þótt full þörf sé á, hafa ekki verið gerðar sérstakar kannanir á framtíðarþróun vöruflutninga um hafnir á höfuðborgarsvæðinu.

Lagt er til að gerð verði allsherjarúttekt á flutningum um hafnir á höfuðborgarsvæðinu og stefna mörkuð um uppbyggingu einstakra hafna með tilliti til verkaskiptingar þeirra.

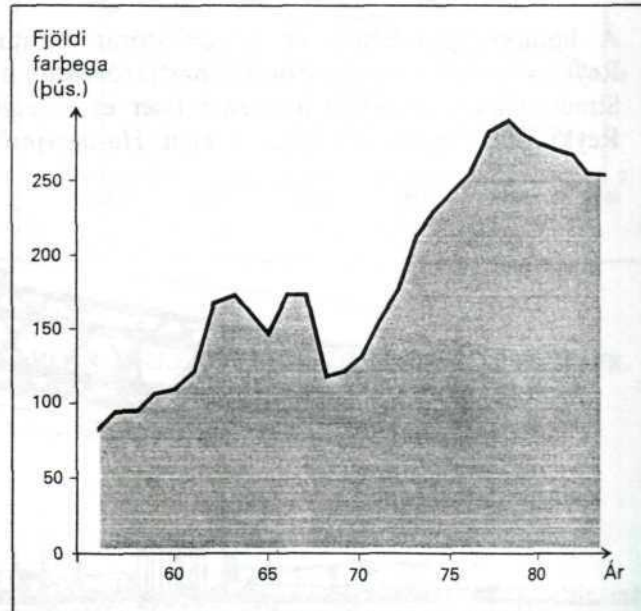
Lagt er til að athugað verði hvort hagkvæmt sé að byggja sérstaka sameiginlega olíuhöfn fyrir höfuðborgarsvæðið.

10.4 Flugsamgöngur

Á höfuðborgarsvæðinu hafa flugsamgöngur, og þá aðallega flugvallarmál, verið til umræðu allt frá því um 1940. Á árunum 1963-1969 voru allmargir staðir í nágrenni Reykjavíkur athugaðir sem hugsanleg flugvallarstæði til frambúðar í stað Reykjavíkurflugvallar í Vatnsmýrinni, og kom þá Álftanes einna helst til greina. Síðustu ár hefur byggð verið leyfð á Álftanesi og þar með útilokað að þar verði gerður flugvöllur.

Ástæður þess að áhugi hefur verið á að flytja Reykjavíkurflugvöll hafa fyrst og fremst verið hávaðamengun og hugsanleg slyshætta. Einnig hefur verið nefnt að nýta mætti landið undir byggð og spara þar með miklar fjárhæðir í stað uppbyggingar hverfa á jöðrum byggðarinnar.

Athuganir á nýju flugvallarstæði hafa að mestu snúist um tæknilega hlið málsins, þ.e. flugsilyrði, landslag o.þ.h. Hin félagslega hlið þessa máls hefur hins vegar ekki verið mikið athuguð.

10.4.1.

FARÞEGAFLUTNINGAR UM REYKJAVÍKURFLUGVÖLL.

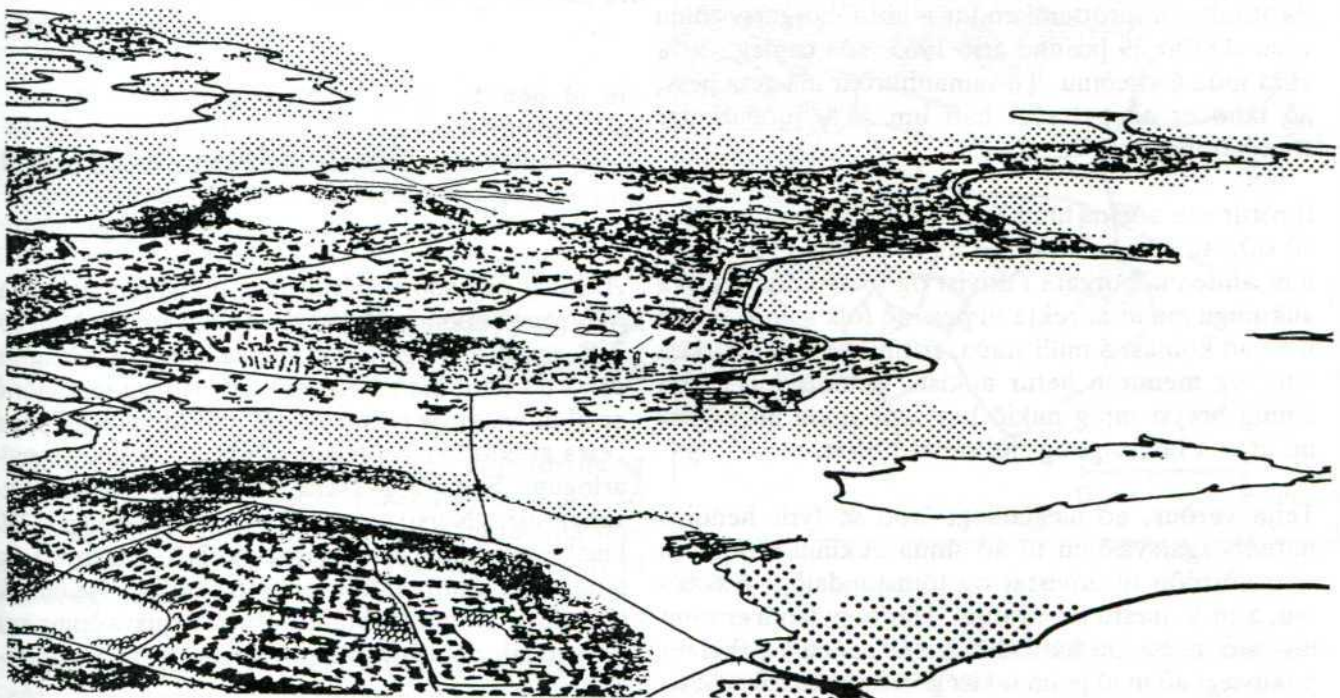
Gerð nýs flugvallar í stað Reykjavíkurflugvallar yrði afar dýr og eru nefndir 7-8 milljarðar króna á verðlagi 1986. Þetta er mikil fjárfesting og því þyrfti að líða langur tími áður en hægt yrði að taka Vatnsmýrina til annarra nota.

Í janúar 1986 samþykkti borgarráð Reykjavíkur deiliskipulag flugvallarsvæðisins. Er þar gert ráð fyrir því að allri þeirri starfsemi, sem er á flugvallarsvæðinu, verði haldið áfram, en gert er ráð fyrir því að allt að 500 þúsund farþegar fari á ári hverju um völlinn á næstu áratugum. Völlurinn mun verða miðstöð innanlandsflugs og þaðan verður flogið til Grænlands og Færeyja. Landhelgisgæslunni er ætlaður staður á flugvælinum svo og flugskólum sem fyrir eru. Einkaflug mun og rúmast á flugvælinum um allanga framtíð, en það sem gæti þrengt að er skortur á landrými undir flugskýli innan flugvallarsvæðisins. Til lengri tíma litið gæti því þurft að beina einkaflugi frá Reykjavíkurflugvelli og liggur þá beinast við að gera Sandskeið að miðstöð einkaflugsins við hlið sportflugsins (svifflugs) sem þar er fyrir.

Deiliskipulag flugvallarsvæðisins í Vatnsmýrinni liggur nú fyrir. Stefnt er að því að byggja þar upp þá þjónustu sem telja verður nauðsynlega.

Mannvirkjagerð á flugvælinum ætti þó að taka mið af því að einhvern tíma getur orðið æskilegt að flytja miðstöð flugsamgangna við höfuðborgarsvæðið á annan stað.

11.

Umhverfi og útivist

Útivist og tómstundir eru veigamikill og oft og tíðum landfrekur þáttur sem taka þarf tillit til við skipulagningu byggðar. Á höfuðborgarsvæðinu þarf nú að koma til móts við þarfir rúmlega helmings þjóðarinnar fyrir útivistarsvæði og tómstundaiðkun, eða um 132 þúsund manna. Mjög erfitt er að meta hversu mikil þörf er fyrir aðstöðu á þessu svæði, hvort heldur er um að ræða landrými eða fermetrafjölda húsnæðis. Sama máli gegnir um fjölda þátttakenda. Upplýsingar um ástand þessara mála nú eru einnig af skornum skammti á mörgum sviðum. Bestar upplýsingar hafa fengist um þá sem tengjast íþróttum, en íþróttaiðkendur á höfuðborgarsvæðinu voru skráðir 39 þúsund árið 1985, eða tæplega 30% allra íbúa á svæðinu. Til samanburðar má geta þess, að talið er að þetta ár hafi um 35% þjóðarinnar stundað íþróttir.

Íþróttir eru aðeins hluti þessa sviðs, þótt stór sé, því að síðustu árin hefur orðið mikil aukning í þátttöku hins almenna borgara í útivist og tómstundaiðju. Þá aukningu má m.a. rekja til þess að fólk á auðveldara með að komast á milli staða, frítími þess er meiri en áður og menntun hefur aukist. Viðhorf fólks hafa einnig breyst mjög mikið þar sem aukin áhersla er nú lögð á heilbriggt og fjölbreytt lífni.

Telja verður, að nægjanlegt land sé fyrir hendi á höfuðborgarsvæðinu til að sinna aukinni eftirspurn eftir aðstöðu til útivistar og tómstundaiðju á svæðinu, a.m.k. næstu tvo áratugi. Hentugu landi er samt nokkuð misskipt milli sveitarfélaganna og því er mikilvægt að með þeim takist góð samvinna um þessi

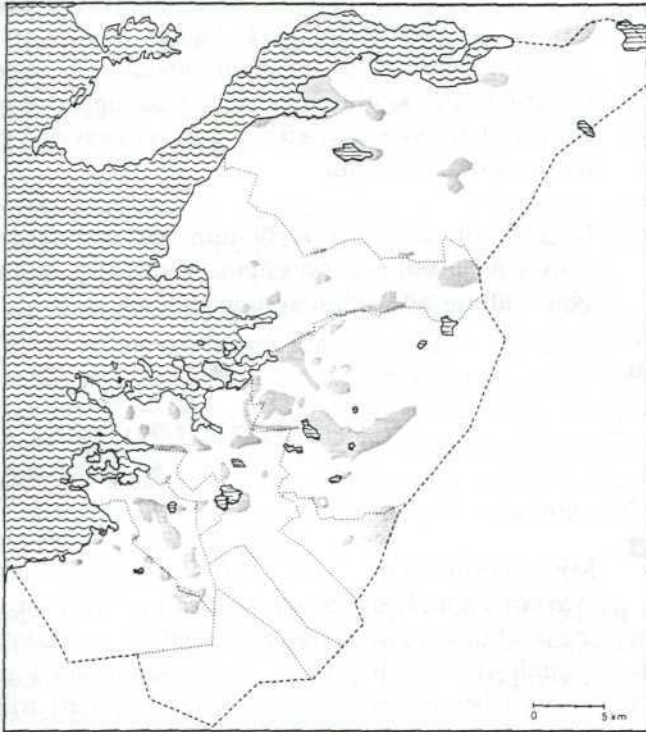
mál. Sem dæmi um samvinnu sveitarfélaga á þessu sviði, sem tekist hefur mjög vel, má nefna uppbyggingu skíðasvæðis í Bláfjöllum.

Lagt er til að sveitarfélögin á höfuðborgarsvæðinu komi upp, eða stuðli að því að komið sé upp, sameiginlegri aðstöðu í ákveðnum flokkum eða greinum útivistar og tómstundaiðju á svæðinu á þeim stöðum sem best eru fallnir til útivistar eða til að leggja stund á viðkomandi íþrótt. Lagt er til að þeim flokkum eða greinum, sem flestir stunda, verði að jafnaði veittur forgangur.

11.1 Útivistarsvæði

Æskileg efri mörk þéttbýlis á höfuðborgarsvæðinu hafa verið miðuð við 100 m yfir sjávarmáli. Milli 60-70% svæðisins liggja ofan þessara marka, að mestu ósnortið land með fjölskrúðugri náttúru sem kjörið er til útivistar og náttúruskoðunar. Mikill hluti þessa „efra svæðis“ er friðlýstur samkvæmt náttúruverndarlögum. Stærstir þessara friðlýstu svæða eru fólkvangarnir. Nyrsti hluti Reykjanesfólkvangs (330 km²) nær inn á höfuðborgarsvæðið sunnanvert og tengist þar Bláfjallafólkvangi (84 km²) og Heiðmörk (25 km²). Á norðurhluta höfuðborgarsvæðisins eru Brynjudalur og Botnsdalur stærstu svæðin á náttúru-minjaskrá.

11.1.1.

SVÆÐI ER HAFA VERULEGT ÚTIVISTARGILDI.

Utan þessara stóru útivistarsvæða eru mörg smærri svæði eða staðir sem eru vel fallnir til útivistar og frístundaiðkana. Hér er m.a. um að ræða friðlýst svæði, þar sem fara má á skíði, ríða út, leika golf, og svæði til bílaþróttar, skotæfinga, siglinga og gönguferða í þéttbýlinu eða í námunda við það, svo sem Öskjuhlíð, Fossvogsdalur, Elliðaárdalur, Laugardalur, svæðið upp með Hraunsholtslæk og Gróttta, svo að örfá dæmi séu tekin.

Lagt er til að framtíðarþörf fyrir aðstöðu til útiþróttar á höfuðborgarsvæðinu verði metin í mismunandi greinum og það mat lagt til grundvallar, þegar landi er ráðstafað til þessara mála á og í tengslum við íbúða- og atvinnusvæði.

11.2 Umhverfisfræðsla

Eftir því sem höfuðborgarsvæðið verður þéttbýlla og þéttbýlið grónara og eldra eykst hættan á því að unga kynslóðin missi smám saman tengslin við uppruna sinn, ef svo má að orði komast, þ.e. lífið til lands og sjávar.

Því verður að telja æskilegt að afmarka þau svæði eða staði innan höfuðborgarsvæðisins sem hafa

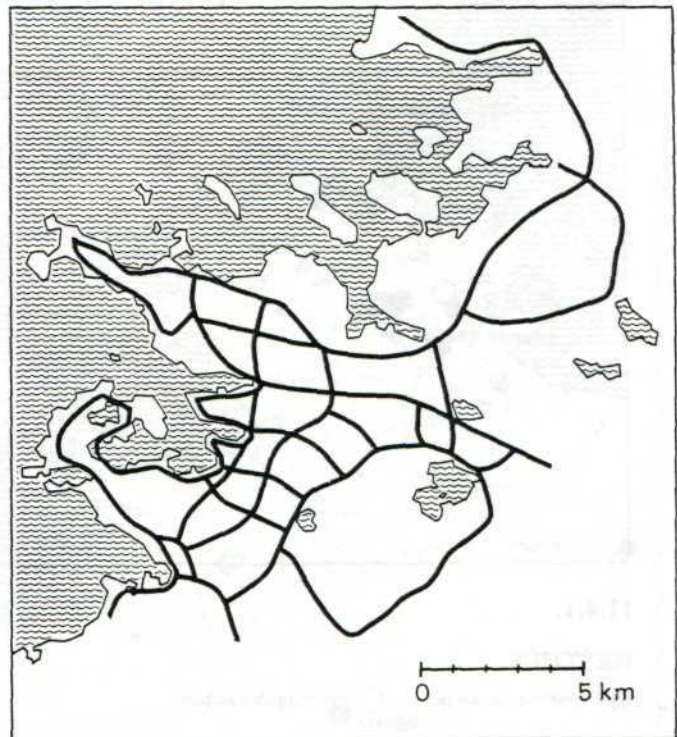
ákveðið fræðslugildi í þessu sambandi. Ennfremur má nefna staði eða svæði sem hafa fjölbreytt umhverfi eða lífríki. Sum þeirra svæða, sem þannig væru notuð til umhverfisfræðslu, mætti hugsanlega einnig nýta til útivistar.

Lagt er til að þeir staðir á höfuðborgarsvæðinu, sem hafa sérstakt gildi vegna umhverfisfræðslu, verði verndaðir.

11.3 Hjólreiðastígar

Reiðhjólalæign á höfuðborgarsvæðinu hefur aukist mjög síðustu árin. Sem dæmi má nefna að fram til ársins 1980 voru að jafnaði flutt inn 600 reiðhjól á ári. Síðustu árin hefur innflutningur aftur á móti aukist í um 15 þúsund hjól á ári. Vegna þessarar miklu aukningar verður að telja nauðsynlegt að lögð sé meiri áhersla á að leggja hjólreiðastíga á höfuðborgarsvæðinu.

Reykjavíkurborg hefur þegar látið leggja hjólreiðastíg sem nær nokkurn veginn óslitið úr Laugardal, um neðsta hluta Elliðaárdals og upp í Breiðholts- og Seljahverfi, alls um 3-4 km leið.

11.3.1

HUGMYND AÐ HELSTU HJÓLREIÐASTÍGUM HÖFUÐBORGARSVÆÐISINS.

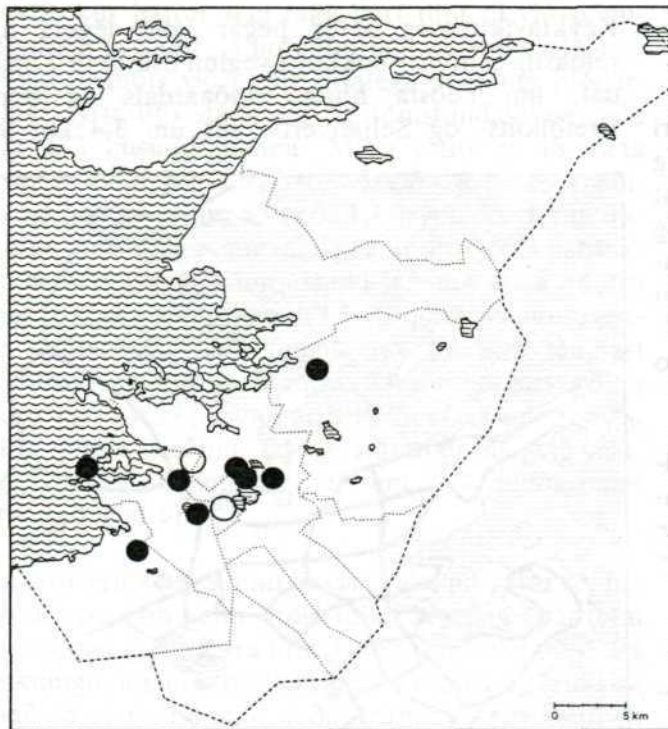

Þannig mætti einnig leggja hjólreiðastíg allt að því á jafnsléttu frá Kvosinni í Reykjavík, sunnan Öskjuhlíðar um Fossvogsdal og Elliðaárdal. Þessi hjólreiðastígur myndi tengja um þriðjung allra íbúa á höfuðborgarsvæðinu, en mestu skiptir þó að markvisst sé unnið að því að leggja samfelld kerfi hjólreiðastíga fyrir allt höfuðborgarsvæðið. Á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins hafa verið settar fram tillögur að slíku samfelldu kerfi hjólreiðastíga.

Lagt er til að komið verði upp kerfi hjólreiðastíga sem tengir saman sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu og þéttbýlið við helstu útivistarsvæðin.

11.4 Hestamennska

Hestamennska hefur orðið æ tíðari tómstundaiðkun á höfuðborgarsvæðinu undanfarin ár. Hrossum hefur fjölgað að sama skapi. Er nú talið að milli 6 og 7 þúsund hross séu á svæðinu.

11.4.1.

HESTHÚS.

● Núverandi hesthús   ○ Fyrirhuguð hesthús

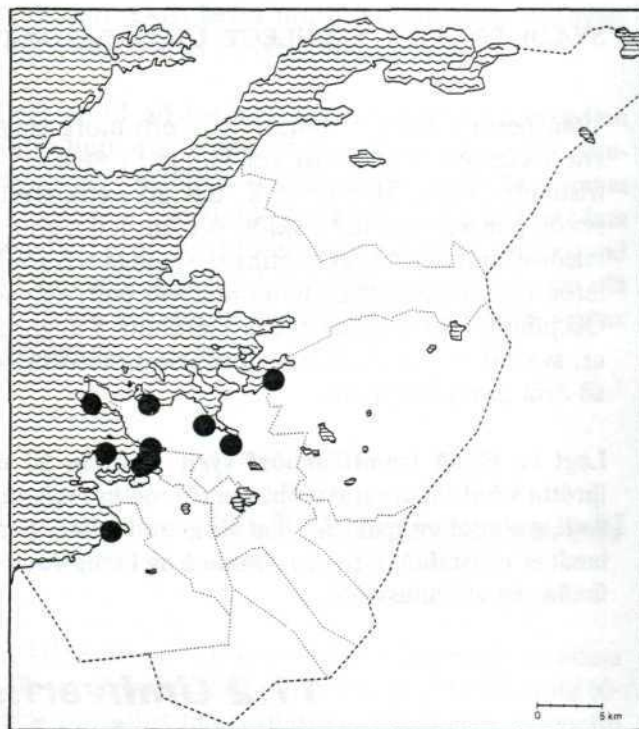
Í næsta nágrenni mesta þéttbýlisins á höfuðborgarsvæðinu eru skipulögð hesthúsasvæði. Æskilegt er að þau verði tengd saman með varanlegum reiðstígum og við aðliggjandi kerfi reiðstíga. Aðstaða hesta-

manna á svæðinu er einna fullkomnust í Víðidal í Reykjavík. Til greina gæti komið að sveitar- og hestamannafélög á höfuðborgarsvæðinu sameinuðust um að byggja það svæði áfram upp sem miðstöð hestamanna á svæðinu, þótt æfingavellir yrðu hafðir á fleiri stöðum.

Lagt er til að tekin verði upp nákvæm skráning hrossa á höfuðborgarsvæðinu og skipulag reiðstíga sýnt á öllum aðalskipulagsuppráttum.

11.5 Siglingar og hraðbátar

Mjög hefur færst í vöxt að íbúar höfuðborgarsvæðisins stundi siglingar. Að minnsta kosti sex siglingaklúbbar eru starfandi á svæðinu. Enn er aðstaða í landi fremur bágborin. Aðstöðunni má í raun skipta í þrennt eftir tegund báta, þ.e. fyrir trillur, hraðbáta og seglbáta. Einnig er hægt að tala um tvo

11.5.1.

SIGLINGAR / HRAÐBÁTAR.

● Núverandi smábátalægi

notendahópa í þessu sambandi. Sú skipting tengist aldri og fjárráðum þeirra sem þessa íþrótt stunda svo og möguleikum þeirra á að komast á milli staða.

Aðstaða er fyrir trillur í Reykjavík, Kópavogi og Hafnarfirði. Fullkomin aðstaða fyrir sportbáta er mjög dýr og því verður að telja hugmyndir um fullkomnar smábátahafnir víða á svæðinu óraunhæfar eins og málum er nú háttað.

Vegna þess að börn og unglingar eiga erfitt með að komast að þeim svæðum, sem nefnd voru, væri ráð að koma upp einhverri aðstöðu fyrir þau til siglinga í sem flestum hlutadeigandi sveitarfélögum. Vegna ytri aðstæðna verði þó lögð sérstök áhersla á að byggja upp aðstöðu til siglinga í Skerjafirði, einkum Fossvogi og Arnarnesvogi. Við þessa voga hefur þegar verið komið upp þökkalegri aðstöðu, til dæmis til að sjósetja báta, og þar eru skemmur og skýli. Nú er einnig unnið að því að undirbúa slíka aðstöðu við Bakkavör á Seltjarnarnesi.

Lagt er til að komið verði upp sameiginlegri en fullkominni aðstöðu fyrir sportbáta á a.m.k. tveimur stöðum á höfuðborgarsvæðinu, t.d. í Reykjavík og í Hafnarfirði.

11.6 Bifreiða- og vélhjólaíþróttir

Uppi hafa verið hugmyndir um að koma á laggirnar sameiginlegri aðstöðu á höfuðborgarsvæðinu fyrir aksturskeppni og vélhjólaakstur. Allmikill áhugi er á slíkri miðstöð og full ástæða til að koma til móts við þær óskir. Mikill áhugi er einnig á sérhæfðri aðstöðu til vélhjólaaksturs, en slíka aðstöðu er víða hægt að útbúa án mikils kostnaðar.

Lagt er til að útbúin verði einhver aðstaða fyrir vélhjólaakstur innan þeirra sveitarfélaga þar sem áhugi og aðstæður eru fyrir hendi. Einnig er lagt til að samvinna verði um uppbyggingu sameiginlegrar miðstöðvar akstursíþróttanna á höfuðborgarsvæðinu.

11.7 Skotíþróttir

Til tals hefur komið að æskilegt sé að koma upp sameiginlegri aðstöðu skot- og skotveiðifélaga til skotiðkana, jafnt til æfinga sem keppni. Bent hefur verið á hugsanlega aðstöðu fyrir þessa starfsemi sunnan Hafnarfjarðar.

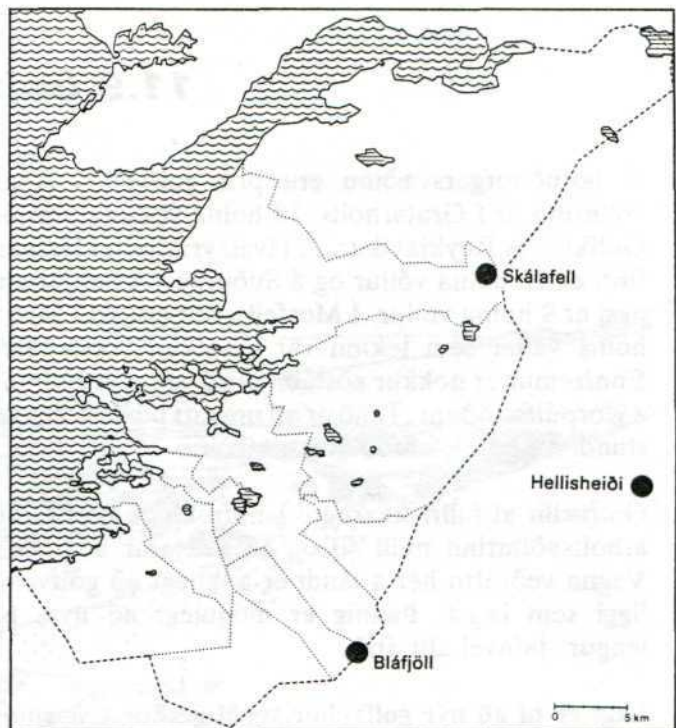
11.8 Skíðaiþróttir

Vinsældir skíðaiþróttarinnar hafa aukist mjög síðustu árin. Er nú svo komið, að fólk streymir þúsundum saman frá höfuðborgarsvæðinu í skíðalöndin þegar vel viðrar og færi er gott.

Aðstaða til skíðaiðkunar hefur farið stórum batnandi, enda hafa kröfur fólks í þessum eignum aukist. Á svæðinu eru nú um 20 fastar skíðalyftur á þremur skíðasvæðum: í Bláfjöllum, á Helligshéiði (Sleggju-beinsskarð, Hamragil og Hveradalir) og í Skálafelli.

Æskilegt væri að auka samvinnu milli þessara skíðasvæða, t.d. varðandi upplýsingar um veður, veðurútlit, færi, verð í lyftur og um þá aðstöðu sem er á skíðasvæðunum. Á skíðasvæðunum sjálfum er nauðsynlegt að veita upplýsingar um hvar lyftur eru, hvaða brekkur henta byrjendum og hverjar ekki. Ennfremur er mikið öryggisatriði að helstu skíðaleiðir séu varðaðar með þar til gerðum stöngum sem sýna annars vegar leiðina og hins vegar hversu erfið hún er.

Aðstaða til skíðaiðkunar í þéttbýli höfuðborgarsvæðisins er hins vegar af skörnum skammti. Þegar færi er gott verður þó æ algengara að sjá fólk á gönguskíðum á opnum svæðum, svo sem á Mikla-

11.8.1.

SKÍÐASVÆÐI.

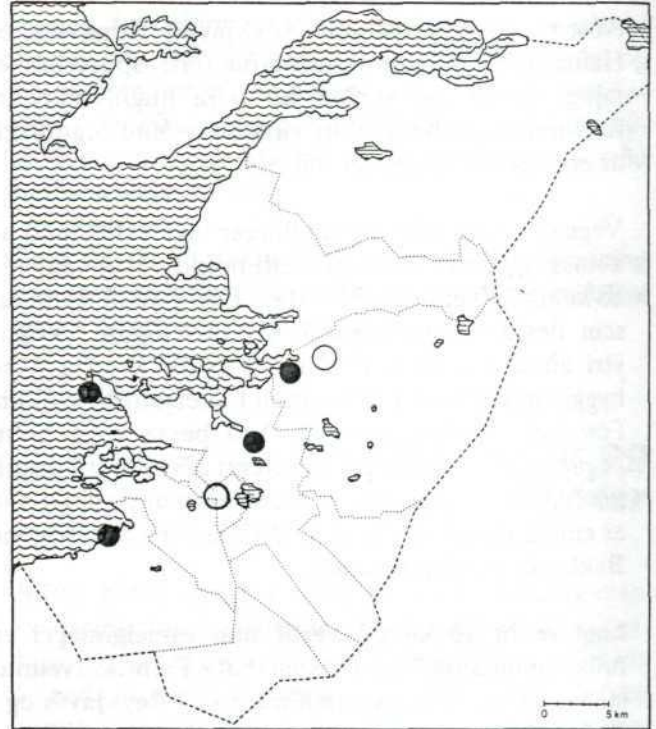

túni, í Laugardal, í Fossvogsdal, Ártúnsbrekku og víðar.

Auðveldlega mætti hanna hluta gönguleiða- og reiðhjólástígakerfisins þannig, að á ákveðnum stöðum væri hægt að nota þá sem skíðagöngubrautir á veturna.

Skapa mætti í ríkari mæli aðstöðu fyrir yngri kynslóðina til að renna sér á skíðum og snjóþotum. Oft og tíðum mætti auðveldlega koma fyrir smábökkum eða hólum þar sem börn gætu rennt sér á snjóþotum eða skíðum, bæði í gömlum íbúðahverfum á höfuðborgarsvæðinu og nýjum. Þessir hólar gætu samtímis verið „moldarbankar“, þ.e. tyrfðir geymslustaðir fyrir mold sem innan tíðar, ef ekki nú þegar, verður af skornum skammti á höfuðborgarsvæðinu.

Lagt er til að komið verði upp merktum, lýstum göngubrautum milli hverfa á höfuðborgarsvæðinu, þannig gerðum að hægt sé að ganga milli þeirra skíðum þegar færð leyfir.

11.9.1.

GOLFVELLIR.

● Núverandi golfvellir

○ Fyrirhugaðir golfvellir

11.9 Golf

Á höfuðborgarsvæðinu eru þrjú golfvellir. Aðalvöllurinn er í Grafarholti, 18 holna völlur í umsjón Golfklúbbs Reykjavíkur. Á Hvaleyrarholti í Hafnarfirði er 12 holna völlur og á Suðurnesi á Seltjarnarnesi er 9 holna völlur. Í Mosfellssveit er lokið gerð 9 holna vallar sem tekinn var í notkun vorið 1986. Ennfremur er nokkur aðstaða til að æfa golf á túninu á Korpúlfsstöðum. Talið er að um eitt þúsund manns stundi nú golf á höfuðborgarsvæðinu.

Golfvellir af fullri stærð eru landfrekir, t.d. er Grafarholtsvöllurinn milli 40 og 50 hektarar að stærð. Vegna veðráttu hér á landi er æskilegt að golfvellir liggja sem lægst. Þannig er mögulegt að nýta þá lengur, jafnvel allt árið.

Lagt er til að nýr golfvöllur verði gerður á norðurhluta höfuðborgarsvæðisins. Hefur Ullarnes í Mosfellssveit verið nefnt í þessu sambandi, og er æskilegt að þetta mál verði kannað frekar.

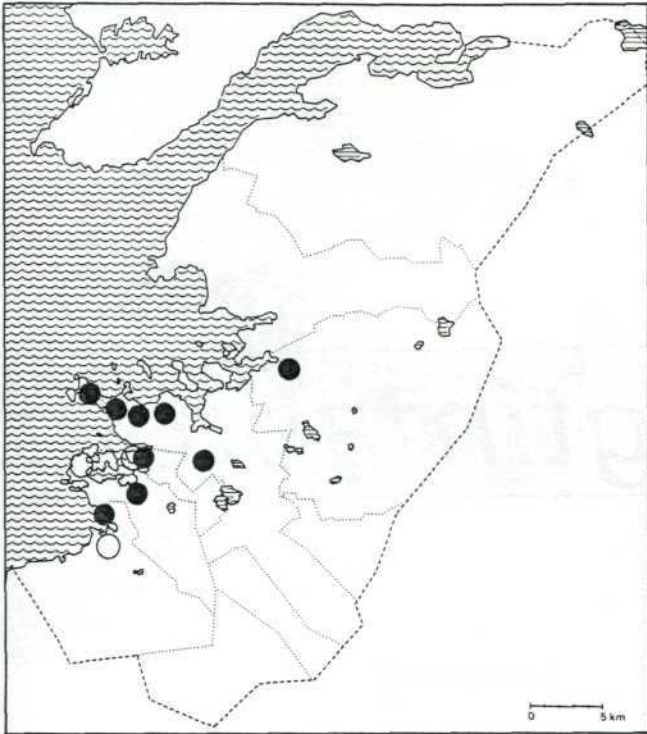
11.10 Sund

Á höfuðborgarsvæðinu eru níu sundstaðir opnir almenningi. Í Reykjavík eru alls fjórir sundstaðir, og í Mosfellssveit, á Seltjarnarnesi, í Kópavogi, Garðabæ og Hafnarfirði er einn sundstaður í hverju þessara sveitarfélaga. Í fámennustu sveitarfélögunum á höfuðborgarsvæðinu, Kjalarneshreppi, Kjósarhreppi og Bessastadahreppi er enginn sundstaður enn sem komið er.

Á síðastliðnu ári var aðsókn að sundstöðum höfuðborgarsvæðisins um 1,5 milljónir manna. Það þýðir að hver íbúði á svæðinu fer að jafnaði í sund einu sinni í mánuði.

Áður fyrr voru sjóböð algeng á höfuðborgarsvæðinu, einkum í Nauthólsvík. Fyrir allmörgum árum var þessum baðstað lokað af Heilbrigðiseftirliti Reykjavíkur vegna mengunar sjávar í Skerjafirði. Óviða á höfuðborgarsvæðinu eru aðstæður jafn-ákjósanlegar til sjóbaða og í Nauthólsvík.

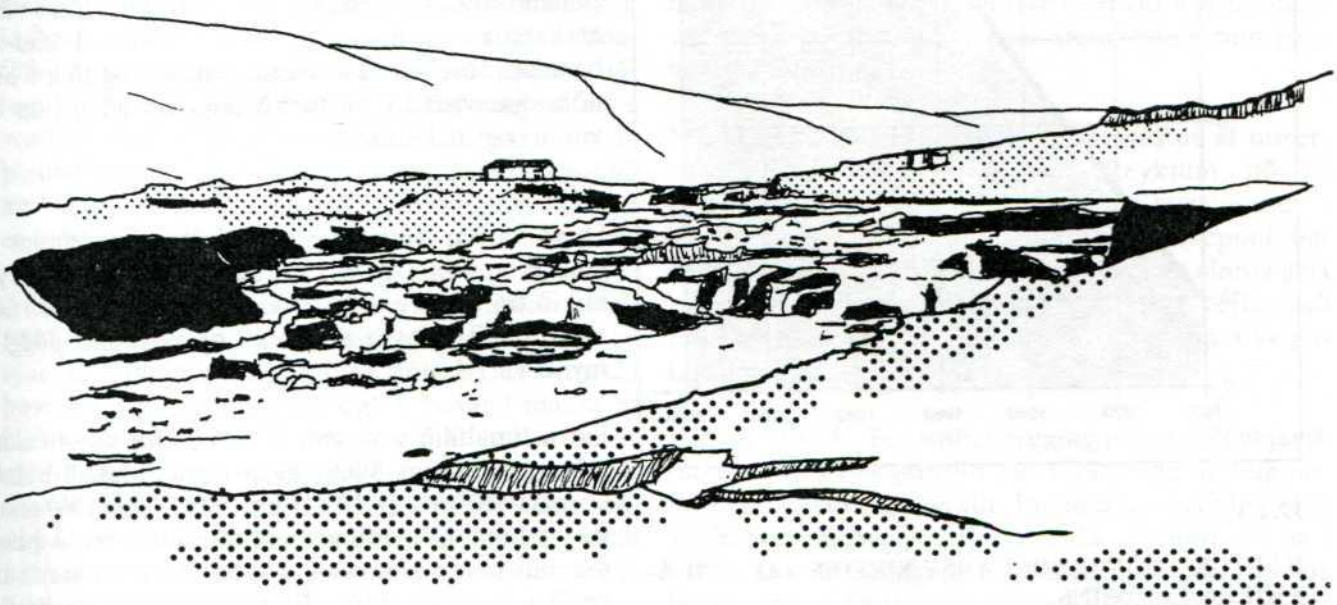

11.10.1.

SUNDSTAÐIR.

● Núverandi sundlaug   ○ Fyrirhuguð sundlaug

Lagt er til að sjóböð verði endurvakin og sú starfsemi hugsanlega tengd annarri útivist og frístundaiðju á þessu svæði. Einnig er lagt til að athugað verði hvort tvö eða fleiri sveitarfélög gætu sameinast um byggingu og rekstur sundstaða þar sem aðstæður leyfa og eftirspurn er fyrir hendi.

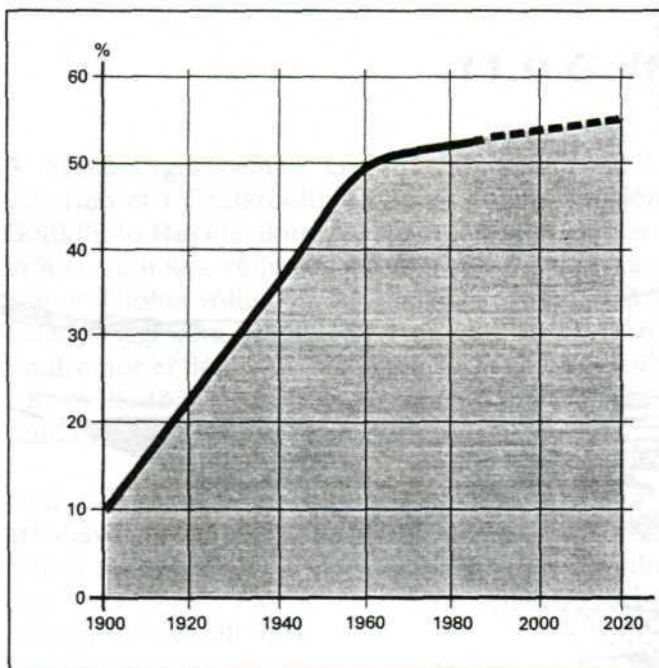

12. Langtímapróun

Byggingdæpróun á höfuðborgarsvæðinu hefur verið mjög hröð frá síðustu aldamótum. Þá bjuggu á þessu svæði um 8 þúsund manns eða um 10% landsmanna, en nú búa á þessu svæði um 132 þúsund manns eða um það bil 55% þjóðarinnar.

12.1.1

HLUTUR HÖFUÐBORGARSVÆÐISINS AF ÍBÚA-FJÖLDA LANDSINS.

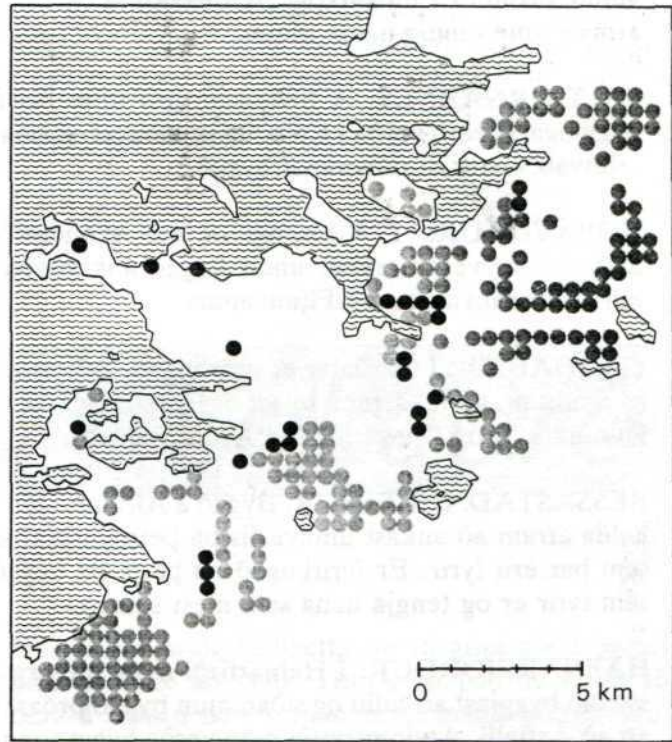
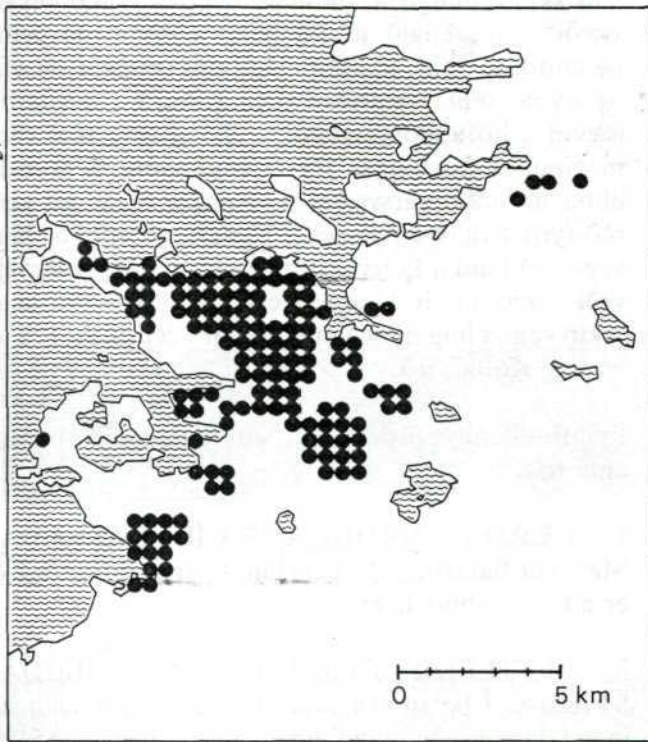
Samfara þessari miklu fólksfjölgun og aukinni rýmisþörf undir byggingar, aðstöðu fyrirtækja og útivist, þandist byggð á höfuðborgarsvæðinu mjög ört út. Þessi byggð þekur nú um 10 sinnum stærra svæði en fyrir 50 árum.

Frá síðustu aldamótum hefur þessi byggð tengst æ meira saman. Elsta byggðin er í Reykjavík og Hafnarfirði, en um miðja öldina tók að myndast þéttbýli í Kópavogi, Garðabæ og á Álftanesi. Fyrst í stað voru þessir þéttbýliskjarnar nánast svefnbærir, en hin síðari ár hefur atvinnustarfsemi einnig farið vaxandi á þessum stöðum. Þessi þróun hefur síður en svo verið átakalaus. Á þessu tímabili breyttist Ísland úr bændaþjóðfélagi í þéttbýlisþjóðfélag, og fólk á höfuðborgarsvæðinu þurfti að laga sig að nýjum atvinnu- og lífsháttum.

Hvað varðar hlutfall íbúa höfuðborgarsvæðisins af landsmönnum í heild, þá hefur það einnig breyst mikið frá síðustu aldamótum. Í raun er um að ræða tvö tímabil í þessu sambandi og sjást þau glöggst á mynd 12.1.1.

Fyrri tímabilið varir um 60 ár eða frá síðustu aldamótum til ársins 1960. Þá breyttist hlutfall höfuðborgarsvæðisins úr 10% í um 50%. Eftir 1960 tekur síðara tímabilið við og stendur raunar enn. Á þessu tímabili hefur áður nefnt hlutfall sáralítið breyst og verið í kringum 53%. Ef fram heldur sem horfir,

12.1.2.

NÚVERANDI BYGGÐ

mun þetta hlutfall höfuðborgarsvæðisins af íbúatölu landsins haldast nokkuð stöðugt, a.m.k. fram til næstu aldamóta.

Flestöll sveitarfélög á höfuðborgarsvæðinu hafa nú lokið eða eru með á lokastigi gerð aðalskipulags. Hér er um að ræða byggðaáætlun til 20 ára fyrir mestan hluta svæðisins, þ.e.a.s. ef allar áætlanir eru lagðar saman. Samkvæmt þeim er áætlaður íbúafjöldi á höfuðborgarsvæðinu um næstu aldamót nálagt 165 þúsund, en nú búa um 132 þúsund manns á svæðinu. Það þýðir að íbúunum mun fjölga um 33 þúsund manns til þess tíma, þ.e. um 2.200 manns að meðaltali á ári hverju. Er það nokkru meiri aukning en verið hefur síðustu ár.

Á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins hefur mannfjöldi þessa svæðis einnig verið framreiknaður og sýnir sú viðmiðun mun minni fjölgun, eða um 23 þúsund manns næstu 20 ár og 31 þúsund manns ef litið er til næstu 50 ára. Eins og mál standa nú er ekkert sem bendir til þess að mannfjölgun verði meiri á þessu svæði og því er lagt til að sú viðmiðun, sem samþykkt hefur verið af stjórn S.S.H., verði höfð að leiðarljósi við magnáætlanir einstakra sveitarfélaga.

12.1.3.

BYGGÐAÞRÓUN

- Áætluð byggð 1985–2005
- Önnur möguleg byggingarsvæði

Í KJÓSARHREPPI er ekki gert ráð fyrir að þéttbýli myndist á næstu tuttugu árum samkvæmt skipulagi, en helstu byggingarsvæði á höfuðborgarsvæðinu muni verða sem hér segir:

KJALARNES: Einhver áframhaldandi uppbygging mun eiga sér stað við Bergvík. Ennfremur er fyrirhugað að byggja upp iðnaðarhverfi við Vesturlandsveg nærri þeim stað þar sem áningarstaðurinn Esja var á sínum tíma.

MOSFELLSSVEIT: Byggt verður austur af núverandi Teigahverfi í átt að Suður-Reykjum, síðan í landi Helgafells og því næst verður byggt áfram í Tangahverfi. Nýverið var efnt til samkeppni um skipulag miðbæjar í Mosfellssveit. Þar er einnig gert ráð fyrir nokkurri íbúðabyggð. Líklegt verður að telja að hluti hennar verði tekinn í notkun á skipulagstímabilinu.

REYKJAVÍK: Framtíðarbyggingarland í Reykjavík mun verða í Borgarholti við Grafarvog og hugsanlega einnig við Raudavatn. Innan núverandi byggðar verður áfram byggt á Eiðsgranda, Ártúnsholti og í Selási auk uppbyggingar í Kringlu. Einnig verður byggt upp á Skúlagötusvæðinu. Uppbygging á at-

vinnusvæðum í Elliðaárvogi, Ártúnshöfða og Borgarmýri mun einnig halda áfram.

SELTJARNARNES: Á Seltjarnarnesi mun helsta byggingarsvæðið verða í Kolbeinsstaðamýri og síðan eitthvað vestur af núverandi byggð.

KÓPAVOGUR: Í Kópavogi munu svonefndar Suðurhlíðar verða teknar undir byggð auk svæða í landi Smárahvamms og Fífuhvamms.

GARÐABÆR: Í Garðabæ er fyrirhugað að fram að aldamótum verði áfram byggt í Hofsstaðamýri, í Hnoðraholti og í suðurhlíðum Arnarneshæðar.

BESSASTAÐAHREPPUR: Byggð á Álftanesi mun halda áfram að aukast umhverfis þá þéttbýliskjarna sem þar eru fyrir. Er fyrirhugað að þetta þá byggð sem fyrir er og tengja hana sem mest saman.

HAFNARFJÖRÐUR: Í Hafnarfirði mun Setbergs-svæðið byggjast að fullu og síðan mun byggð þróast í átt að Ásfjalli. Atvinnusvæði mun verða byggt sunnan Hvaleyjarholts.

Ljóst er, að á næstu tveimur áratugum mun byggð á höfuðborgarsvæðinu frá Mosfellssveit til Hafnarfjarðar renna að talsverðu leyti saman og mynda eina heild. Þróun byggðar á þessu svæði er einnig háð tiltölulega ákveðnum mörkum. Því skiptir mjög miklu að í vaxandi mæli sé reynt að líta á höfuðborgarsvæðið í heild, auðvelda þennan samruna og tryggja að byggð og þjónustukerfi á þessu svæði verði sem hagkvæmust fyrir alla íbúa svæðisins.

Á kortum, sem fylgja svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins, kemur m.a. fram hvar helstu byggingarsvæði munu verða næstu 20 ár. Þessi svæði hafa verið afmörkuð í stórum dráttum, stærð þeirra reiknuð út og byggingarrými áætlað. Með því að gera í grófum dráttum ráð fyrir hvar framtíðarbyggingarland svæðisins gæti verið er mögulegt að átta sig á hvernig æskilegt er að haga stofnbrautakerfi svæðisins og almenningssamgöngum og hvar nauðsynlegt er að taka frá svæði undir helstu akbrautir, lagnir og þjónustustofnanir. Á þessu korti kemur einnig fram hvar helstu atvinnusvæðin munu verða og hvernig þau tengjast bæði samgöngukerfinu og næstu íbúðabyggð. Ennfremur má nefna þætti eins og helstu miðhverfi á svæðinu og stærstu útivistarsvæðin.

Til viðbótar því landi, sem tekið verður til byggingar næstu 20 ár, eru einnig sýnd byggileg landsvæði til lengri tíma, eða að þeim mörkum að höfuðborgarsvæðið verði „hóflega byggt“.

Við skilgreiningu á „hóflega byggðu höfuðborgarsvæði“ var gengið út frá þeim svæðum og þeirri landnotkun sem aðalskipulagsupprættirnir ná yfir og sýna sem framtíðarbyggingarland í sveitarfélögum á höfuðborgarsvæðinu. Þó voru gerðar tvær meginundantekningar frá þessu, báðar á norðurhluta höfuðborgarsvæðisins. Annars vegar var gert ráð fyrir byggð á Álfsnesi í Kjalarneshreppi og hins vegar að land á Leirvogstungumelum í Mosfellssveit yrði tekið undir byggð. Þessi ákvörðun var m.a. tekin vegna hugmynda um brú yfir Kleppsvík, Leirvog og Kollafjörð.

Íbúafjöldi óbyggðra svæða var áætlaður á eftirfarandi hátt:

1. **STÆRÐ FYRIRHUGAÐRA ÍBÚÐASVÆÐA:** Mælt var flatarmál alls þess lands þar sem fyrirhugað er að reisa íbúðahverfi.

2. **ÞÉTTLEIKI FYRIRHUGAÐRA ÍBÚÐASVÆÐA:** Í þessu sambandi var stuðst við landnýtingu í dæmigerðu nýju íbúðahverfi og áætlað að 54% af landi þess fari undir íbúðalóðir. Fjöldi íbúða var ákvarðaður á þann hátt að tekið var mið af núverandi stefnu sveitarstjórna í skipulagsmálum við áttun þéttleika.

3. **FERMETRAR ÍBÚÐARHÚSNÆÐIS Á ÍBÚA:** Gert var ráð fyrir því að fjöldi fermetra á íbúa yrði nokkuð breytilegur eftir hverfum og sveitarfélögum. Leitast var við að finna viðmiðun sem gæti gilt þegar höfuðborgarsvæðið væri „hóflega byggt“.

Á framtíðarbyggingarsvæðum var gert ráð fyrir 2,8 íbúum á íbúð á þeim svæðum, er verða byggð um næstu aldamót, og 3,3 íbúum á íbúð á þeim svæðum er byggjast eftir það til þess tíma er höfuðborgarsvæðið telst hóflega byggt. Á þennan hátt var fjöldi íbúa á höfuðborgarsvæðinu „hóflega byggðu“ áætlaður um 250 þúsund manns.

Til sanns vegar má þó færa að höfuðborgarsvæðið verði seint fullbyggt. Til viðbótar þeim mörkum að höfuðborgarsvæðið verði „hóflega byggt“ er einnig hugsanlegt að talið verði æskilegt að brjóta enn meira land undir byggð. Einnig er hægt að byggja mun þéttar en víða hefur verið gert, án þess að það hafi áhrif til hins verra á umhverfið.

13.

Lokaorð

Í því svæðisskipulagi, sem hér er kynnt, er fyrst og fremst reynt að marka sameiginlega stefnu í þeim málaflokkum sem svæðisskipulagið nær til. Það hefur þó háð þessari vinnu talsvert, að í mörgum málaflokkum liggur stefna ríkisvaldsins ekki fyrir eða er a.m.k. óljós.

Markmiðið með þeirri skipulagsgreinargerð og kortum, sem hér eru lögð fram, er fyrst og fremst að gefa yfirlit yfir þá stefnu sem mörkuð hefur verið af stjórn Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu í framtíðarþróun þessa svæðis. Einnig er það markmið með þessari skipulagsvinnu að hún stuðli að betri nýtingu fjármagns, lands, umhverfis og tíma þeirra fjölmörgu einstaklinga, sem hér koma við sögu, en ella yrði. Svæðisskipulagið nær í grundvallaratriðum til næstu 20 ára, þótt reynt hafi verið, að skyggjast lengra í sumum málaflokkum.

Með þessum áfanga í svæðisskipulagsvinnunni er svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins samt engan veginn lokið. Eðlilegt er t.d. að ýmis mál séu tekin til endurskoðunar að loknum sveitarstjórnarkosningum. Aðstæður og þau markmið, sem að er stefnt, kunna að breytast og einnig er nauðsynlegt að endurskoða svæðisskipulagið í heild með ákveðnu millibili og skyggjast lengra fram á veginn.

Eðlilegt er að sveitarfélög og fólk á höfuðborgarsvæðinu fylgist vel með þeirri skipulagsvinnu, sem nú fer fram á vegum Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu, og taki þátt í henni ef sá árangur á að nást í þessum efnum sem vonir standa til.

Mikið starf liggur að baki þessu skipulagi, en nú liggja fyrir á Skipulagsstofu höfuðborgarsvæðisins margvíslegar upplýsingar, kort og önnur gögn um höfuðborgarsvæðið, sem auðvelda sameiginlega stefnumótun.

Hér er um mjög fjölpætta og yfirgripsmikla undirbúningsvinnu að ræða. Hún gerir það nú kleift að bera á ýmsan hátt saman mismunandi möguleika, sem koma til greina við framtíðarþróun höfuðborgarsvæðisins, og veitir ákveðna heildarsýn yfir stöðu mála og hugsanlega framtíðarþróun á ýmsum sviðum.

Þessi undirbúningsvinna, söfnun upplýsinga og rannsóknir hafa leitt í ljós mörg atriði sem nauðsynlegt er að taka afstöðu til sameiginlega. Mörg atriði þarf að rannsaka frekar og ýmsum málum hefur ekki enn verið unnt að sinna sem skyldi, þótt þau séu engu að síður mikilvæg fyrir framtíðarþróun svæðisins.

Þær ákvarðanir, sem taka þarf við svæðisskipulag, fela óhjákvæmilega í sér bæði erfitt og tímafrekt verk sem verður ekki unnið í eitt skipti fyrir öll. Hér skarast mjög miklir og ólíkir hagsmunir og þau markmið, sem að er stefnt, eru einnig breytileg. Á hitt er samt að líta að hagsmunir allra íbúa á þessu svæði eru fólgnir í samræmdri og hagkvæmri uppbyggingu höfuðborgarsvæðisins alls.

Sú þjónusta sem íbúar höfuðborgarsvæðisins hafa átt kost á í hverju sveitarfélagi hefur aukist og orðið fjölbreyttari með vaxandi íbúafjölda. Byggð á höfuðborgarsvæðinu frá Hafnarfirði til Mosfellssveitar er nú hins vegar að renna saman í eina heild. Fullvíst má telja að á komandi árum muni íbúar þessa svæðis í vaxandi mæli gera kröfur um svipaða þjónustu og möguleika, hvort heldur um er að ræða menntun, atvinnu eða almenningsamgöngur.

Mikill munur er á þjónustu og annarri aðstöðu í einstökum hlutum höfuðborgarsvæðisins. Æskilegt verður þó að telja að dregið sé úr þessum mun eins

og kostur er á komandi árum. Til að ná þessu markmiði er nauðsynlegt að fjölmargir aðilar, ríki, sveitarfélög og einstaklingar, samræmi aðgerðir sínar og ákvarðanir um uppbyggingu þjónustukerfa á þessu svæði.

Ef verulega dregur úr fólksfjölgun á höfuðborgarsvæðinu á næstu árum, eins og margt bendir til, er enn meiri ástæða til aukinnar samvinnu um framtíðarþróun þessa svæðis.

Fjölmargir aðilar, bæði einstaklingar og opinberir, taka mið af og móta stefnu í kjölfar þeirra ákvarðana sem stjórnámálamenn þessa svæðis taka sameiginlega um framtíðarþróun þess. Hér gildir einu hvort um er að ræða þá sem skipuleggja gatna- og veitukerfi og opinber þjónustukerfi eða einstaklinga sem ákveða hvar þeir ætla að búa eða velja fyrirtækjum sínum stað. Allir þessir aðilar þurfa á samræmdri stefnu að halda.

Í svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins er ekki verið að reyna að spá um framtíðarþróun þessa svæðis, heldur leiða menn saman til að taka ákvarðanir um framtíð höfuðborgarsvæðisins á grundvelli þeirra staðreynda sem best eru þekktar hverju sinni. Of mikil bjartsýni getur hér verið jafnskaðleg og of mikil bölsýni. En það sem mestu kann að skipta er að veita heildarsýn yfir þau mál, sem hér er um að ræða, og að geta lagað stefnuna að breyttum aðstæðum þegar nauðsyn krefur.

